

METİN TÜRLERİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISINA ETKİSİ
(SIFAT-ZAMİR-ZARF ÖĞRETİMİ)

Sevgi Güzel İnan

YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI

GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN, 2019

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU

Bu tezin tüm hakları saklıdır. Kaynak göstermek koşuluyla tezin teslim tarihinden itibaren tezden fotokopi çekilebilir.

YAZARIN

Adı : Sevgi

Soyadı : GÜZEL İNAN

Bölümü : Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi

İmza :

Teslim tarihi : 26 Haziran 2019

TEZİN

Türkçe Adı : Metin Türlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi (Sıfat-Zamir-Zarf Öğretimi)

İngilizce Adı : Effect of Text Types on Students Achievement (Teaching of Adjective-Adverb-Pronoun)

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Tez yazma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyduğumu, yararlandığım tüm kaynakları kaynak gösterme ilkelerine uygun olarak kaynakçada belirttiğimi ve bu bölümler dışındaki tüm ifadelerin şahsıma ait olduğunu beyan ederim.

Yazar Adı Soyadı: Sevgi GÜZEL İNAN

İmza:

JÜRİ ONAY SAYFASI

Sevgi GÜZEL İNAN tarafından hazırlanan "Metin Türlerinin Öğrenci Başarısına Etkisi (Sıfat-Zamir-Zarf Öğretimi)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile Gazi Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Eğitimi Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

Danışman: Prof. Dr. Halil ÇELTİK

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Başkan: Prof. Dr. Hamiye DURAN

(Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Anabilim Dalı, Gazi Üniversitesi)

Üye: Doç. Muvaffak EFLATUN

(Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi)

Tez Savunma Tarihi : 26 /06 /2019

Bu tezin Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olması için şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Prof. Dr. Selma YEL

TEŞEKKÜR

Çalışmaya bulunduğu katkılarından, yol göstericiliğinden ve güler yüzünden dolayı çok değerli hocalarım Sayın Prof. Dr. Halil ÇELTİK'e ve Sayın Prof. Dr. İsmet CEMİLOĞLU'na sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Sevgi ve sabrı ile bana her zaman destek olan hiçbir şeyi esirgemeyen çok sevdiğim ailem ve eşim sonsuz teşekkürler...

İyi ki varsınız.

METİN TÜRLERİNİN ÖĞRENCİ BAŞARISINA ETKİSİ

(SIFAT-ZAMİR-ZARF ÖĞRETİMİ)

(Yüksek Lisans Tezi)

Sevgi GÜZEL İNAN
GAZİ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

Haziran 2019

ÖZ

Bu çalışma ortaöğretim öğrencileri için hazırlanan Türk Dili ve Edebiyatı ders kitaplarındaki, Türkçe dil bilgisi konularından sıfat, zamir ve zarf konularının öğrenilmesi için yararlanılan metinlerin, türlerine göre dağılımını belirlemek ve metin türlerinin dil bilgisi konularının öğrenilmesine etkisini karşılaştırmak amacıyla yapılmıştır. Çalışmada öncelikle dil bilgisinin öğrenilmesinin gerekliliği konusunda araştırmacıların görüşlerine değinilmiş, ardından sözcüklerin sınıflandırılması, metinlerin sınıflandırılması ve sözcük türlerinin öğrenilmesi için niçin metinlerden yararlanılması gerektiği konularında alan araştırması yapılarak elde edilen bilgiler sunulmuştur. Sözcük türlerini öğretmek için metinlerden yararlanmanın uygun olduğu, ilköğretim ve ortaöğretim kademelerinde Millî Eğitim Bakanlığının hazırladığı kitaplarda da bunun zaten göz önünde bulundurulduğu görülmüş ancak “metin türlerinin” konunun öğrenilmesi açısından bir farklılık oluşturup oluşturmadığı üzerinde daha önce durulmadığı saptanmıştır. Ortaöğretimdeki Türk Dili ve Edebiyatı ders kitapları incelenmiş sözcük türü konusunun metin türleri konusuyla rastgele eşleştirilerek öğretilmeye çalışıldığı görülmüştür. Hemen hemen her konu için metinlerin yer aldığı ders kitabında hangi konu için hangi metin türüne niçin yer verildiği konusunda ise belirli bir araştırma, tespit veya açıklama bulunamamıştır. Buradan hareketle “Metinlerin türlerinin farklı olması, dil bilgisi konularının öğrenilmesini etkiler mi?” sorusuyla yola çıkılmıştır. Gerek ders müfredatını gerekse konunun diğer konulara göre

sıralanışını aksatmamak için belirlenen konunun bulunduğu sınıf olan 10. sınıf öğrencileri üzerinde araştırma yapmanın uygun olacağı düşünülmüştür. Bu araştırma için ölçme aracı olarak çoktan seçmeli bilgi testinin uygun olacağına karar verilmiştir. Literatür taraması yapılarak konuyla ilgili sorular incelenmiş; ünitelendirilmiş yıllık plandaki sözcük türleri konusunun kazanımları doğrultusunda sıfat, zamir ve zarf konusundan çoktan seçmeli 50 soru hazırlanmış; sorular rastgele bir grup belirlenerek uygulanmış; ardından ölçme uzmanının da yardımıyla madde analizleri yapılmış ve nihayetinde bazı madde kökleri çıkarılarak çoktan seçmeli 30 test sorusu hazır hale getirilmiştir. Ankara'nın Şereflikoçhisar İlçesinde bulunan iki ayrı lisede 10. sınıf öğrencilerinden rastgele üçer grup belirlenmiş hazırlanan test öğrencilere ön test olarak uygulanmıştır. Amaç iki okulu karşılaştırmak değil “metin türlerinin” konunun öğrenilmesine etkisini araştırmak olduğundan lise türü göz önünde bulundurulmamış, rastgele seçilmiştir. Ardından her bir ders planında farklı metin türlerine yer vermek suretiyle her sınıf için üç ayrı ders planı ve etkinlik çalışmaları okul müfredatına uygun olarak hazırlanmış ve okullardaki ders öğretmenlerine ulaştırılmıştır. Hazırlanan günlük ders planları ve etkinlik çalışmaları her iki okuldaki birinci gruplara şiir metinleri, ikinci gruplara anlatmaya bağlı metinler ve üçüncü gruplara öğretici metinler öğrenme aracı olarak sunularak sıfat, zamir ve zarf konuları işlenmiştir. Konular bittikten sonra hazırlanan test, son test olarak uygulanmıştır. Ardından faktör analizleri yapılarak metin türlerindeki farklılaşmanın konunun öğrenilmesi açısından etkisinin olup olmadığı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Çıkan sonuçlarda gruplar arasında anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Buna göre sıfat ve zarf konusu için anlatmaya bağlı metinlerin, zamir konusu için şiir metinlerinin daha etkili olduğu; öğretici metinlerin ise konunun öğrenilmesi açısından etkisinin diğer metin türlerine göre daha az olduğu sonucuna varılmıştır. Ders öğretmenlerinin gözlem ve görüşleri ise genel olarak manzum metinlerin öğrencilerin dikkatini daha çok çektiği, yönünde olmuştur.

Anahtar Kelimeler :Sıfat, zamir ve zarf konularının öğrenilmesi, Metin türlerinden yararlanma, Türk Dili ve Edebiyatı, Dil bilgisi.

Sayfa Adedi :XVI+150

Danışman :Prof. Dr. Halil ÇELTİK

**EFFECT OF TEXT TYPES ON STUDENTS ACHIEVEMENT
(TEACHING OF ADJECTIVE-ADVERB-PRONOUN)**

(M. S Thesis)

Sevgi GÜZEL İNAN

GAZI UNIVERSITY

GRADUATE SCHOOL OF EDUCATIONAL SCIENCES

June 2019

ABSTRACT

This study was prepared for high school Turkish language teaching books and was focused on a research on the subject of learning Turkish grammar word types according to the type of text used to teach those different grammatical word types. In order to compare the effect on learning it was necessary to identify the different text types which are used in the high school books and then try to find out, if there are any effects on the learning of the subject. First of all this research paper starts with compiling the views of experts on the necessity of learning the grammar and goes on with the classification of the teaching material and the classification of word types. In conclusion, to clear, why it is helpful to use texts to teach the different word types and this work presents the results of a field research on this topic. It has been already mentioned in the books of primary and high schools, which are provided by the Turkish Ministry of Education, that it is regarded as helpful to use texts in teaching the different word types, but it is detected that it has been never before found out, if the different types of text have any effects in learning the subject. Therefore school books were examined and were seen that the subject of the word type is tried to be taught by randomly matching with subject of the text types. Even though there are texts for almost every topic, it was wondrous, that there were no explanations or there have not been any specific researches to detect, why a certain kind of text was used for a particular topic. Hence the question was raised, if the different types of texts affect the learning of the

subject in anyway. Considering the curriculum of the class and also the order of the subjects to teach and regarding the availability of the students the best decision was to make a research on the 10th grade classes. For this research it was decided to use multiple choice knowledge tests as a tool of measuring. Initially there has been a literature survey to investigate all the questions related to the topic and also there were an amount of adjectives, adverbs and pronouns in the annual plan of the 10th grade class. All collected word types were used to create 50 questions with multiple choice options. This test was applied to a randomly chosen class and were analyzed with the support of an expert and finally was optimized and reduced to an amount of 30 questions. The prepared test has been conducted with three groups, who were students of two different high schools in Şereflikoçhisar, a district of Ankara. The goal was not to compare the two high schools in general. The issue is only to find out, what the impact of the different text types might be on the learning of the word types. The next step was to prepare three different teaching programs according to the curriculum and hand them out to the class teachers. The daily lesson plans and the project activities in both schools were using during the lessons with the first group lyrical texts, with the second group prose and with the third one parables. All three groups had the task to study the different word types such as adjectives, pronouns and adverbs. After the topics were discussed in class a second test was applied to all three groups. In addition an analysis on various factors was used to show the differences between the groups. The results showed significant differences. It was obvious that for lecturing adjectives and adverbs the text type prose was more effective than the others and for the lecture of pronouns lyrical texts were more educational. However there was less specific impact of using the text type of parables than the two others. According to the opinion and observation of lecturers it can be said, that students have been more attracted to the topic, if the text type was poetic.

Key Words : Learning adjective, adverb, pronoun, Exploit text types, Turkish Language and Literature, Grammar.

Page Number :XVI+150

Suprvisor :Prof. Dr. Halil ÇELTİK

İÇİNDEKİLER

TELİF HAKKI VE TEZ FOTOKOPİ İZİN FORMU	i
ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI	ii
JÜRİ ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZ	v
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER	ix
TABLolar LİSTESİ	xiii
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xv
SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ	xvi
BÖLÜM I.....	1
GİRİŞ.....	1
1. 1. Problem Durumu.....	2
1. 2. 1. Alt Problemler	3
1. 2. Araştırmanın Amacı.....	4
1. 3. Araştırmanın Önemi	4
1. 4. Araştırmanın Varsayımları.....	5
1. 5. Araştırmanın Sınırlılıkları	5

1. 6. Tanımlar	5
BÖLÜM II	7
YÖNTEM	7
3. 1. Araştırmanın Modeli.....	7
3. 2. Araştırma Grubu.....	9
3. 3. Verilerin Toplanması	9
3. 3. 1. Ölçeği Geliştirme ve Uygulama Aşaması.....	9
3. 3. 1. 1. Ölçek Maddelerini Belirleme Aşaması	10
3. 3. 1. 2. Deneme Ölçeğini Uygulama Aşaması	12
3. 3. 1. 3. Güvenirlilik ve Geçerliği Belirleme Aşaması.....	13
3. 3. 2. Ders Planlarının Hazırlanması ve Metinlerin Belirlenmesi.....	16
3. 4. Uygulama Süreci.....	16
3. 5. Verilerin Analizi	17
BÖLÜM III.....	18
KAVRAMSAL ÇERÇEVE	18
2. 1. Dil Bilgisi, Dil Bilgisinin Önemi ve Öğretilmesi	18
2. 2. Türkçe Dil Bilgisinde Sözcüklerin Sınıflandırılması ve Öğretilmesi	23
2. 2. 1. Sözcüklerin Sınıflandırılması.....	23
2. 2. 1. 1. Sıfat (Ön ad).....	32
2. 2. 1. 2. Zamir (Adıl)	35
2. 2. 1. 3. Zarf (Belirteç).....	38
2. 2. 2. Sözcük Türlerinin Öğretilmesi	40
2. 3. Metin Türlerinin Sınıflandırılması ve Öğretilmesi	48
2. 3. 1. Metin Nedir?.....	48
2. 3. 2. Metinlerin Sınıflandırılması.....	50
2. 3. 3. Metin Türlerinin Öğretilmesi	56

2. 4. MEB 10. Sınıf Dil ve Anlatım Ders Kitabında Sıfat, Zamir ve Zarf Konularının Öğrenilmesi için Seçilen Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı.....	62
2. 5. MEB 9. Sınıf Türk Dili Edebiyatı Ders Kitabında Sıfat, Zamir ve Zarf Konularının Öğrenilmesi için Seçilen Metinlerin, Türlerine Göre Dağılımı	66
2. 6. Sözcük Türlerinin Öğrenilmesinde Metin Seçimi	69
2. 7. İlgili Çalışmalar	72
BÖLÜM IV	75
BULGULAR ve YORUMLAR.....	75
4. 1. Sözcük Türlerini Öğrenmede Metin Türlerinin Bir Etkisi Var mıdır?	75
4. 1. 1. Sıfat Sözcük Türünü Öğrenmede Kullanılan Şiir Metni, Olaya Bağlı Metin, Öğretici Metin Gruplarından En Etkili Olanı Hangisidir?	75
4. 1. 2. Zamir Sözcük Türünü Öğrenmede Kullanılan Şiir Metni, Olaya Bağlı Metin, Öğretici Metin Gruplarından En Etkili Olanı Hangisidir?	81
4. 1. 3. Zarf Sözcük Türünü Öğrenmede kullanılan Şiir Metni, Olaya Bağlı Metin, Öğretici Metin Gruplarından En Etkili Olanı Hangisidir?	87
4. 2. Araştırma Sonucunda Elde Edilen Verilerde Belirlenen İki Okul Arasında Benzerlikler ve Farklılıklar var mıdır?	92
BÖLÜM V	94
SONUÇ VE TARTIŞMA	94
KAYNAKLAR	99
EKLER	103
EK 1. Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir) Aracılığıyla Sıfat Öğretimi ..	104
EK 2. Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir) Aracılığıyla Zamir Öğretimi	109
EK 3. Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir) Aracılığıyla Zarf Öğretimi...	114
EK 4. Olaya Bağlı Metinler Aracılığıyla Sıfat Öğretimi.....	117
EK 5. Olaya Bağlı Metinler Aracılığıyla-Zamir Öğretimi.....	120
EK 6. Olaya Bağlı Metinler Aracılığıyla Zarf Öğretimi	128

EK 7. Öğretici (Düşünceye Dayalı) Metinler Aracılığıyla Sıfat Öğretimi	132
Ek 8. Öğretici (Düşünceye Dayalı) Metinler Aracılığıyla Zamir Öğretimi	136
EK 9. Öğretici (Düşünceye Dayalı) Metinler Aracılığıyla Zarf Öğretimi	140
EK 10. Etkinlik Örneği-I.....	147
EK 11. Etkinlik Örneği-II.....	148
EK 12. Araştırma İzin Belgesi	149

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 1. <i>Güvenirlik Analizi (Cronbach-Alpha)</i>	13
Tablo 2. <i>Ön Test- Son Test Puanları Arasındaki İlişki</i>	13
Tablo 3. <i>Grupların İstatistiksel Durumu</i>	14
Tablo 4. <i>Bağımsız t- Testi Sonuçları</i>	15
Tablo 5. <i>Sözcük Türleri</i>	31
Tablo 6. <i>Ş.T.M.L.-Sıfat Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu</i>	75
Tablo 7. <i>Ş.T.M.L.-Sıfat Konusu-Homojenlik Test Sonucu</i>	76
Tablo 8. <i>Ş.T.M.L.- Sıfat Konusu-Anova Sonuçları</i>	76
Tablo 9. <i>Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar-Çoklu Karşılaştırma</i>	77
Tablo 10. <i>Ş.A.L.-Sıfat Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu</i>	78
Tablo 11. <i>Ş.A.L.-Sıfat Konusu-Homojenlik Test Sonucu</i>	78
Tablo 12. <i>Ş.A.L.-Sıfat Konusu-Anova Sonuçları</i>	79
Tablo 13. <i>Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar-Çoklu Karşılaştırma</i>	80
Tablo 14. <i>Ş.T.M.L.-Zamir Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu</i>	81
Tablo 15. <i>Ş.T.M.L.-Zamir Konusu-Homojenlik Test Sonucu</i>	81
Tablo 16. <i>Ş.T.M.L.-Zamir Konusu-Anova Sonuçları</i>	82
Tablo 17. <i>Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar-Çoklu Karşılaştırma</i>	83
Tablo 18. <i>Ş.A.L.-Zamir Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu</i>	84
Tablo 19. <i>Ş.A.L.-Zamir Konusu-Homojenlik Test Sonucu</i>	84

Tablo 20. Ş.A.L.-Zamir Konusu-Anova Sonuçları	85
Tablo 21. Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar-Çoklu Karşılaştırma	86
Tablo 22. Ş.T.M.L.-Zarf Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu.....	87
Tablo 23. Ş.T.M.L.-Zarf Konusu-Homojenlik Test Sonucu	87
Tablo 24. Ş.T.M.L.- Zarf Konusu-Anova Sonuçları	88
Tablo 25. Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar-Çoklu Karşılaştırma	89
Tablo 26. Ş.A.L.-Zarf Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu.....	90
Tablo 27. Ş.A.L.-Zarf Konusu-Homojenlik Test Sonucu	90
Tablo 28. Ş.A.L.- Zarf Konusu-Anova Sonuçları	90
Tablo 29. Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar-Çoklu Karşılaştırma	91
Tablo 30. Tüm Grupların Ön Test-Son Test Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları	92
Tablo 31. Eşleştirilmiş Örneklerin Korelasyonları.....	92
Tablo 32. Eşleştirilmiş Test Örnekleri	93

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Deneysel model-I.....	8
Şekil 2. Deneysel model-II.....	9
Şekil 3. Sıfatlar.....	34
Şekil 4. Zamirler.....	37
Şekil 5. Zarflar.....	39
Şekil 6. Metinlerin türlerine göre sınıflandırılması	55

SİMGE VE KISALTMALAR LİSTESİ

MEB	Millî Eğitim Bakanlığı
DvA	Dil ve Anlatım Dersi
TDE	Türk Dili ve Edebiyatı
TTK	Talim Terbiye Kurulu
TÜBA	Türkiye Bilim Terimleri Sözlüğü
Ş.A.L.	Şereflikoçhisar Anadolu Lisesi
Ş.T.M.L.	Şereflikoçhisar Ticaret Meslek Lisesi
Cvhdm.	Coşku ve Heyecana Dayalı Metinler
Ddm.	Düşünceye Dayalı Metinler
Adm.	Anlatmaya Dayalı Metinler

BÖLÜM I

GİRİŞ

Bilindiği ve kabul edildiği gibi insanlar arası anlaşmayı sağlayan en önemli sistem dildir. Dil önemli bir anlaşma aracı olduğu gibi diğer anlaşma biçimlerinin de temelidir. Sağır (2002) “insanın topluma intibak etmesi, sosyalleşmesi ve içinde yaşadığı toplumun birlik bütünlüğünü koruma gayreti göstermesi ana dilini bilmesi ile doğru orantılıdır” (s. 19) derken dilin kaçınılmazlığını ve vazgeçilmezliğini iyi bir şekilde ortaya koymuştur. Gelişen ve değişen dünyada her geçen gün zaman yönetimi, yaratıcı düşünme, eleştirel düşünme, beyin kullanımı gibi dille doğrudan veya dolaylı ilgisi olan yeni bilim dalları ortaya çıkmakta dolayısıyla geçmişte olduğu gibi günümüzde de ana dilinin iyi bilinmesinin önemi artarak devam etmektedir. Dil ve anlatım derslerinin temelini anlama ve anlatma temelinde okuma, yazma, dinleme, konuşma becerileri oluşturmaktadır. Bu becerilerin kazanılması Türk eğitim sisteminde önemlidir çünkü üniversiteye kadar olan tüm diğer dersler bu temel üzerine kurulmuştur. Yani dil ve dil bilgisi öğretimi kendi başına bir amaç olabileceği gibi diğer amaçlara ulaşmada bir araçtır da. Okullarda ana dili eğitimi, resmi okulların sekiz yıl süren ilk iki (4+4) kademesinde Türkçe dersi adı altında; daha sonraki dört yıllık üçüncü kademesinde ise Türk dili ve edebiyatı dersi adı altında devam etmektedir.

Dil bilgisi öğretimi, eğitimimizde önemi tartışmasız kabul edilen, ancak hiç de bu öneme yakışmayan uygulamalarla geçirilen bir konudur (Sağır, 2002, s. 19). Ana dilini iyi bilme ve düzgün kullanma iyi bir dil bilgisi öğretimi ile mümkün kılınabilmektedir. Bunu sağlayan ders kitapları ise hem eğitim için hem de öğretim için kullanılan temel kaynaklardır. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanan ve okutulan Türk dili ve

edebiyatı ders kitaplarına baktığımızda konuların metinler üzerinden anlatılmaya çalışıldığını görmekteyiz. Aytaş (2005)'ın dediği gibi, dil becerilerinin kazandırılması için kullanılan araç metinler, becerinin özelliğine uygun olarak seçilmemekte, bu yüzden de önceden belirlenen amaçların çoğu zaman gerçekleşmediği görülmektedir (s. 261). Türkiye'deki lise kademesinde okutulan dil bilgisi ders kitaplarına bakıldığında konuların benzer olmasıyla birlikte ele alınışlarının sürekli değiştiği görülmektedir. Bilimin ışığında insan beyni daha iyi anlaşılmasına çalışılmış parça yerine bütün önem kazanmıştır. "İnsan zihni, bilgileri bir bağlam ve bütün içinde konumlandıran doğal bir yatkınlığa sahiptir" (Morin, 2003, s. 16). Dil bilimciler tarafından da vurgulandığı gibi bütün parça ilişkisi içinde dilsel bildirilerin çözümlenmesini sağlayacak en büyük birimlerden en küçük birimlere gitmek yerindedir Ayrıca dilin bir bildirişim sistemi olduğu görüşünden yola çıkılarak dil bilimcinin her olguyu yer aldığı sisteme bağlaması gerektiği sonucuna varılmaktadır (Karahana, 2009, s. 27). Böylece metin seçimi dil bilgisi öğretimi için ayrı bir değer taşımaya başlamıştır. Bu değerden hareketle bu araştırmada devlet okullarında okutulan ders kitaplarında bulunan isim, sıfat ve zarf konularını öğretmek için seçilen metinler tespit edilip türlerine göre tasnifi yapılacak ve metin türlerindeki farklılaşmanın konunun öğrenilmesine etkisinin olup olmadığı bulunmaya çalışılacaktır.

1. 1. Problem Durumu

Çağımızda bilgi ve iletişim önemi giderek artan iki kavramdır. Bilginin edinilmesinde beyne yerleştirilmesinde ve iletişimde ana malzeme dildir. Eğitim öğretimin genel hedefleri arasında bilgi kazandırma bilgiye ulaşma, bilgiyi kullanma, insanlar arası ilişkileri düzenleme, millî birlik ve bütünlüğün sağlanması, sosyalleşme gibi birtakım becerileri bireylere kazandırma vardır. Bu hedeflere ulaşılması bakımından liselerde, Türk dili ve edebiyatı dersi başta olmak üzere bütün dersler için ana dili bilgisi önemli bir yerdedir. Ayrıca Türk dili ve edebiyatı dersinin özel amaçları da ana dili bilgisi üzerine kuruludur. Ana dili öğretimlerine baktığımızda dili tanıma; dili doğru, etkili ve yerinde kullanma; bireylere doğru, açık ve etkili bir iletişim gerçekleştirebilecek dilsel becerileri kazandırma gibi temel amaçlar vardır (Sever, 2000, s. 5). Bu gerekliliklerden ve önemden yola çıkarak, "Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullara gönderilen ders kitaplarında yer alan isim, sıfat ve zarf konularının öğrenilmesi için seçilen metinler konuyu kavratmaya ve ders programındaki amaçların kazanılmasına uygun nitelikte midir?" sorusuna cevap aranacaktır. Bu amaçla Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulunun 17.12.2010 gün

ve 234 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Yayınlar Dairesi Başkanlığı'nın 08.03.2011 gün ve 886 sayılı yazısı ile birinci defa basılmış olan 10. sınıf dil ve anlatım ders kitabının 3. ünitesinde bulunan sözcük türlerinden zamir, sıfat ve zarfların öğrenilmesi için seçilen metinler türlerine göre tasnif edilip incelenerek var olan durum ortaya konacak ve farklı metin türleri ile yapılan uygulama çalışmaları neticesinde metin türlerinin farklı olmasının konunun öğrenilmesi açısından öğrenci başarısına etkisinin olup olmadığı tespit edilecektir. Ayrıca sözcük türleri konusunun 9. sınıfa çekilmesi nedeniyle Millî Eğitim Bakanlığı, Talim Terbiye Kurulunun 28.05.2018 gün ve 78 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 03.07.2018 gün ve 12720148 sayılı yazısı ile birinci defa basılan 9. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabı da araştırma konusu açısından bir önceki ders kitabı ile karşılaştırılacaktır.

1. 2. 1. Alt Problemler

1. 10. sınıf dil ve anlatım ders kitabında dil bilgisi konularından sıfat, zamir ve zarf konularının öğrenilmesi için seçilen metinler türleri açısından nasıl bir dağılım göstermektedir.
2. 9. Sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitabında dil bilgisi konularından sıfat, zamir ve zarf konularının öğrenilmesi için seçilen metinler türleri açısından nasıl bir dağılım göstermektedir.
3. Sıfat konusunun öğrenilmesinde hangi metin türü daha etkilidir?
4. Zamir konusunun öğrenilmesinde hangi metin türü daha etkilidir?
5. Zarf konusunun öğrenilmesinde hangi metin türü daha etkilidir?
6. Seçilen metinlerin manzum veya mensur olması konunun öğrenilmesinde fark oluşturmaktadır mıdır?
7. Öğrencilerin Türk dili ve edebiyatı veya dil ve anlatım dersine karşı tutumu metin türlerine göre farklılaşmakta mıdır?
8. Araştırma sonucunda elde edilen verilere göre belirlenen iki okul arasında benzerlik ve fark var mıdır?

1. 2. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı ortaöğretim ders kitaplarında bulunan dil bilgisi konularından sıfat, zamir ve zarf konularının öğrenilmesi amacıyla seçilen metinlerin tür bakımından tasnifini yapmak ve konuları kavratması açısından metin türlerindeki farklılaşmanın rolünü belirlemektir. Yapılan çalışmayla öncelikle dil ve anlatım 10. sınıf ve Türk dili ve edebiyatı 9. sınıf ders kitabındaki sıfat, zamir ve zarf konuları için seçilen metinler türlerine göre incelenecek ve tasnif edilerek var olan durum ortaya konacaktır. Ayrıca etkinlikler ve uygulama çalışmaları ile farklı metin türlerinin konunun öğrenilmesine etkisi tespit edilecektir. Sonuçlar doğrultusunda daha iyi bir öğrenme için öneriler sunulurken ana dili öğretimine katkı sağlamak amaçlanmaktadır.

1. 3. Araştırmanın Önemi

Temel dil becerilerinin liselerde, bir önceki programda dil ve anlatım dersi mevcut programda Türk dili ve edebiyatı dersi öncülüğünde kazandırılmaya devam ettiği ve diğer derslerdeki başarı için bu becerileri kazanmanın önemli olduğu ortadadır. Bunu sağlayacak en önemli materyal ise ders kitaplarıdır. MEB'in hazırladığı edebiyat, dil ve anlatım veya Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarına bakıldığında konuların seçilen metinler üzerinden anlatıldığı görülmektedir. Yapılan bu çalışma ile sözcük türlerinin öğretimi için hangi metin türlerinin niçin seçildiğinin tespiti yapılmaya çalışılıp başarı testi ile bu seçimlerin doğru olup olmadığı ortaya konmaya çalışılacaktır. Eğitim bir ulus için ne derece önemliyse dil de eğitimin gerçekleşmesi için o derece önemlidir. Sulak (2009), metin türlerine göre eğitim yapılacaksa aradaki dengeyi kurmanın çok önemli olduğunu belirtmiştir. Bilgilendirici metinlere öncelik vermek ve yazınsal metinleri ihmal etmek doğru bir yaklaşım olmaz ya da manzum bir eser ile daha iyi kavratılacak bir konunun mensur eserler üzerinden anlatılması eğitimde verimliliği azaltacaktır (Bolulu ve diğerlerinden aktaran Sulak, 2009, s.32).

Konfüçyüs'e sordular:

- Bir ülkeyi yönetmeye kalksaydınız yapacağınız ilk iş ne olurdu?

Büyük düşünür şöyle karşılık verdi:

- Hiç kuşkusuz, dili gözden geçirmekle başladım.

Ve dinleyenlerin hayret dolu bakışları karşısında sözlerine şöyle devam etti:

- Dil kusurlu olursa, sözcükler düşünceyi iyi anlatamaz. Düşünce iyi anlatılmazsa, yapılması gereken şeyler doğru yapılamaz. Ödevler gereği gibi yapılamazsa, töre ve kültür bozulur. Töre ve kültür bozulursa, adalet yanlış yola sapar. Adalet yoldan çıkarsa, şaşkınlık içine düşen halk

ne yapacağını, işin nereye varacağını bilemez. İşte bunun içindir ki hiçbir şey dil kadar önemli değildir (Sever, 2000, s. 3).

“Türk dili, Türk milletinin kalbidir, zihnidir.” (MustafaKemal Atatürk).

1. 4. Araştırmanın Varsayımları

1. Araştırmanın kontrol edilemeyen değişkenlerinin bütün grupları aynı oranda etkileyeceği varsayılacaktır.
2. Araştırmanın yapılacağı deney gruplarının birbirine denk olacağı varsayılacaktır.
3. Araştırmaya dâhil olacak öğrencilerin araştırmada ele alınacak konuyu kavramaları için gerekli ön bilgilerinin mevcut olduğu varsayılacaktır.
4. Veri toplama araçlarından elde edilecek sonuçları etkileyecek hiçbir etkileşimin olmadığı varsayılacaktır.

1. 5. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu araştırmada, aşağıda belirtilen sınırlı ve kısıtlı durumlar göz önünde tutulacaktır:

1. Araştırma sözcük türleri konularından sıfat, zamir ve zarf konusu ile sınırlıdır.
2. Araştırma araştırmanın uygulanacağı okullar ile bu okullarda öğrenim gören 10. Sınıf öğrencilerinden rastgele seçilerek oluşturulmuş deney gruplarıyla sınırlı olacaktır.
3. Araştırma uygulama okullarının eğitim-öğretim ortamı ve ders saatleriyle sınırlı olacaktır.
4. Araştırma ortaöğretim kademesinde 2011-2019 yılları arasında sözcük türleri konusunun ele alındığı kitaplar ve uygulama çalışmaları için seçilen metinlerle sınırlı olacaktır.
5. Millî Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim kurumlarından Ankara ili Şereflikoçhisar ilçesinde bulunan Ticaret Meslek Lisesi ve Şereflikoçhisar Anadolu Lisesi ile sınırlı olacaktır.

1. 6. Tanımlar

Eğitim: Bireylerin davranışında, kendi yaşantısı yolu ile ve kasıtlı olarak istendik değişimi meydana getirme sürecidir (Ertürk, 1993, s. 12).

Öğretim: Öğrenme-öğretmeyi içeren, öğrenmenin gerçekleşmesi ve bireyde istenilen davranışların gelişmesi için uygulanan süreçlerin tümü olarak ifade edilir (Büyükkaragöz ve Çivi, 1999, s. 24).

Verimli öğretim: Daha az zamanda daha çok bilginin etkili bir şekilde öğretimi veya öğrenilmesidir (Aldağ ve Kutlu, 2005, s. 11).

Ders kitabı: Ders kitabı, belirli bir dersin (matematik, Türkçe vb.) öğretimi için ve belirli düzeydeki (ilköğretim, lise gibi) öğrencilere yönelik olarak yazılan; içeriği öğretim programına uygun olan, incelemesi yapılmış ve onaylanmış olan temel kaynaktır (Kılıç, 2005, s. 40).

Kazanım: Bir öğrenme kazanımı, öğrencinin öğrenme sürecine şekil veren sürecin sonunda öğrencinin elde edeceği neyi bilecek, ne anlayacak ne hissedecek veya ne yapabilecek/uygulayabilecek gibi istendik özelliklerin belirlendiği ifadelerdir.

Ünitelendirilmiş yıllık plân: Öğretim yılı süresince ders vermekle yükümlü olunan sınıflarda, program uyarınca belli üniteleri ya da konuları hangi aylarda yaklaşık olarak ne kadar zamanda işleyeceklerini gösteren, duruma göre zümre öğretmenler kurulu veya şube öğretmenler kurulu tarafından ortak hazırlanarak ders yılı başında okul yönetimine verilen çalışma plânıdır (MEB, 2003).

Ders plânı: Bir ders için o dersle ilgili eğitim programlarında yer alan ve birbirleriyle ilişkili öğrenci kazanımlarını bir ya da birkaç ders saatinde işlenecek konu örüntüsünü, konuya ilişkin deney, tartışma soruları, proje ve ödevleri, uygulama çalışmalarını, ders araç-gerecini içine alan birinci derecede sorumlu olduğu, zümre öğretmenleri ile şube öğretmenlerinin ortak katkısıyla ders öğretmenlerince önceden hazırlanan plândır (MEB, 2003).

Kademe: İlköğretim I. Kademe, 1. sınıftan 4. sınıfa kadarki eğitim-öğretim süreci; ilköğretim II. Kademe, 5. sınıftan 8. sınıfa kadarki eğitim-öğretim süreci; ortaöğretim kademesi, 8. Sınıftan 12. Sınıfa kadarki eğitim-öğretim sürecidir.

BÖLÜM II

YÖNTEM

Araştırmanın bu bölümünde araştırmada takip edilen yöntem, araştırmanın modeli, evren ve örneklem, verilerin elde edilme şekli, anket ve testlerin uygulama aşamaları ile ilgili bilgilere yer verilmiştir.

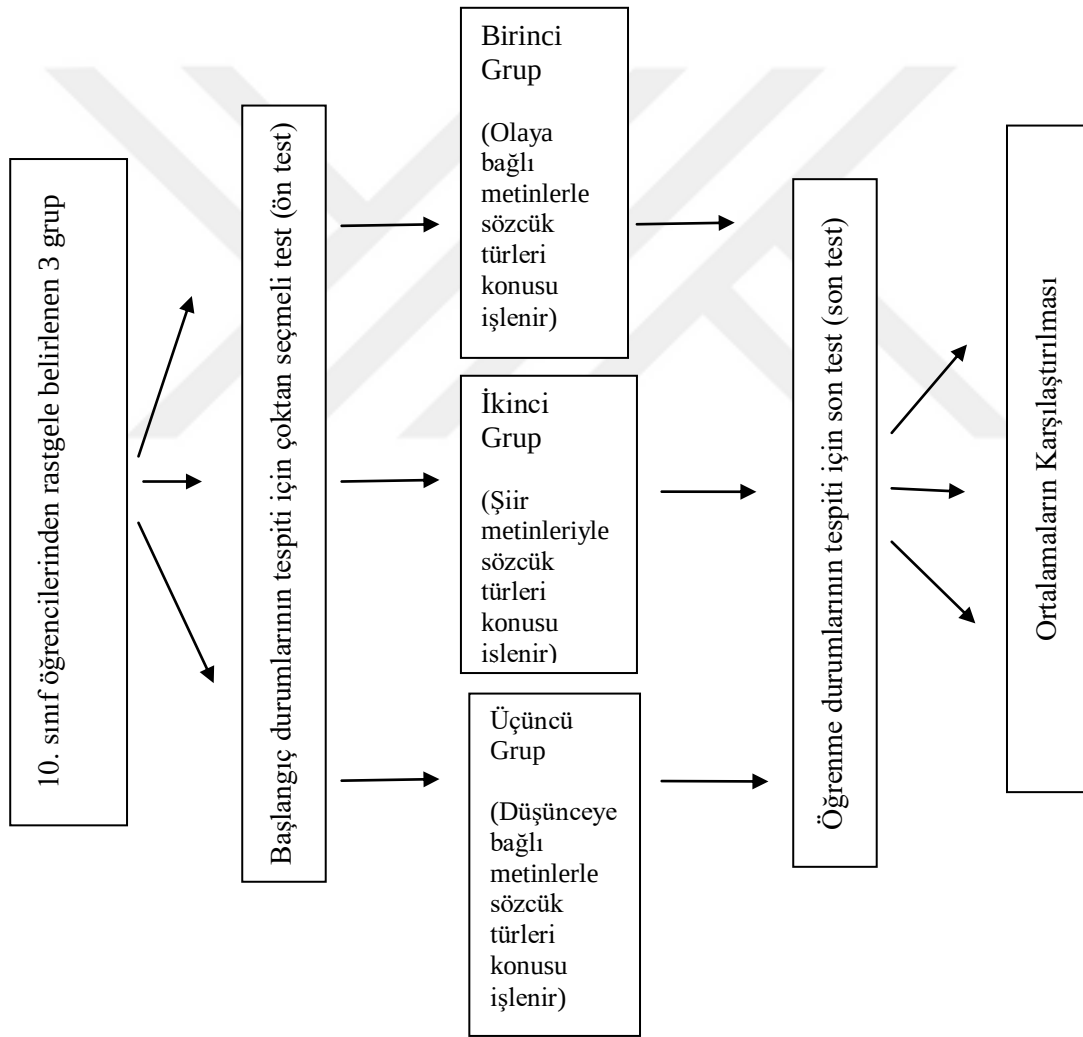
3. 1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada nitel ve nicel araştırma yöntemleri birlikte kullanılmıştır. Araştırmada öncelikle ortaöğretim dil ve anlatım ders kitabında bulunan sözcük türlerinden, sıfat, zamir ve zarfların öğrenilmesi için seçilen metinler değerlendirilirken ve tür olarak dağılımı belirlenirken betimsel yöntem tercih edilmiş; ardından da deneysel desen modeli ile seçilen metin türlerinin öğrenci başarısına etkisi tespit edilmeye çalışılmıştır. Kitapta bahsedilen konuların öğrenilmesi için tercih edilen metinlerin dağılımını tespit etmek için nitel araştırma yöntemlerinden olan tarama modelinden yararlanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle ve değiştirmeden betimlemeyi amaçlayan bir modeldir (Karasar, 2002, s.77).

Literatür taraması yapılarak dil bilgisi öğreniminin gerekliliği, sözcük türleri, metin türleri gibi konular araştırılmış ve sunulmuştur.

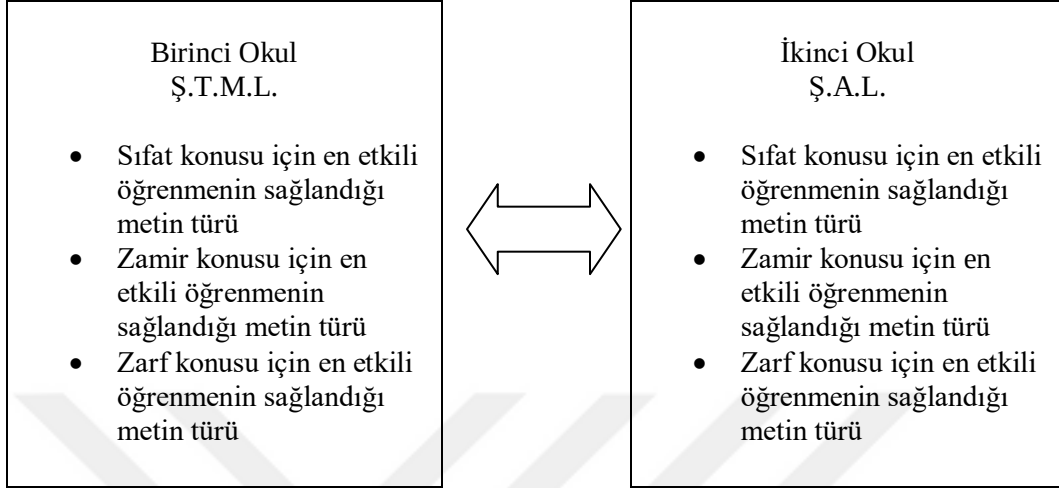
Nicel araştırma yöntemlerinden ise deneysel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Farklı metin türlerinin (bağımsız değişken), sözcük türlerini öğrenme düzeyine (bağımlı değişken) etkisi karşılaştırılmaya çalışılmıştır. 10. sınıf öğrencilerinden rastgele 3 grup belirlenmiş ve her gruba farklı metin türlerinden yararlanılarak aynı konuların işlenmesi sağlanmış ve böylece

öğrencilerin başarısı test edilerek metin türlerindeki farklılaşmanın öğrenme düzeyine etkisi karşılaştırılmaya çalışılmıştır. Bu amaçla 9 ayrı ders planı hazırlanmıştır. Çalışmada üç gruba (işlem birimleri) çoktan seçmeli test ölçme aracı olarak uygulanmış grupların testteki ortalama puanlarının farklılık gösterip göstermediği ortaya konulmuştur. Aynı yöntem seçilen diğer okula da aynı şekilde eş zamanlı olarak uygulanmış aynı sonuçların elde edilip edilmediğine bakılmıştır. Araştırma süresince sonucu etkileyebilecek değişkenler kontrol edilmeye çalışılmıştır.

Şekil 1. Deneysel model-I

Aynı çalışma her iki okulda aynı şekilde uygulanmış ve aynı sonuçları verip vermediği değerlendirilmiştir.

Şekil 2. Deneysel model-II

Çalışmalar sonucunda elde edilen veriler bilimsel araştırma yöntemlerinden tümevarım yöntemiyle değerlendirilmiştir.

3. 2. Araştırma Grubu

Araştırmanın evrenini 2012-2013 eğitim öğretim yılı içerisinde Ankara ilinin Şereflikoçhisar İlçesinde bulunan 10. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır.

Araştırmanın örneklemini, Ankara ili Şereflikoçhisar ilçesi Ticaret Meslek Lisesi ve Şereflikoçhisar Anadolu Lisesi'nden yansız olarak belirlenen 10. Sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Uygulama liselerinin 10. Sınıf şubelerinden rastgele üçer grup belirlenmiş ve deney grupları oluşturulmuştur. Sınıflardan hangilerine hangi metin türüyle ders işleneceği konusunda yansız atama yoluna gidilmiştir.

3. 3. Verilerin Toplanması

3. 3. 1. Ölçeği Geliştirme ve Uygulama Aşaması

Bu çalışma için gerekli olan nicel veriler çoktan seçmeli test kullanılarak elde edilmiştir. Ölçek olarak çoktan seçmeli testin belirlenmesinin en temel nedeni testin ilerlemeyi göstermesidir. Bunun dışında uygulanmasının kolay olması ve az zaman alması,

puanlamasının objektif olması, karmaşık öğrenme ürünlerini ölçebilmesi gibi testin birçok özelliği göz önünde bulundurulmuştur. Çoktan seçmeli test ile ilgili bazı kavramlar ele alınırsa ilerleyen süreçlerde ne demek istenildiği daha iyi anlaşılacaktır:

Çoktan Seçmeli Test: Sorulan bir sorunun cevabını verilen cevaplar arasından seçme gerektiren maddelerden oluşan testlere çoktan seçmeli, ya da seçme gerektiren testler denilmektedir.

Madde kökü: Maddede ne sorulduğunu ifade eden ve sorunun çözümünde kullanılacak bilgileri veren kısımdır.

Cevap şıkları: Madde kökünden sonra gelen doğru ve yanlış cevapların hepsidir.

Anahtarlanmış cevap: Doğru cevap olarak belirtilen seçeneğe denir.

Çeldiriciler: Bir maddenin doğru cevabı dışındaki seçeneklerdir.

Madde Formatı: bir test maddesinin açıklama kısmı da dâhil olmak üzere yazıldığı zaman aldığı şekle onun yapısı veya formatı denir (Öncü, 2003, s.88).

3. 3. 1. 1. Ölçek Maddelerini Belirleme Aşaması

Talim Terbiye Kurumunun dil ve anlatım dersi için belirlediği genel amaçlar bulunmuş, okul müfredatı ve ünitelendirilmiş yıllık planlardan sıfat, zamir ve zarf konusunun öğrenci kazanımları belirlenmiştir.

Programda yer alan dil ve anlatım dersi genel amaçları şunlardır:

Dil ve anlatım dersi öğretim programıyla öğrencilerin;

1. Dilin insan ve toplum hayatındaki rolünü ve önemini kavramaları,
2. Dil-kültür ilişkisini kavramaları,
3. İletişim aracı olarak dilin işlevlerini kavramaları,
4. Türkçeyi doğru ve güzel kullanma yeteneği kazanmaları,
5. Türkçenin dünya dilleri arasındaki yerini kavramaları,
6. Kelime, cümle ve metin düzeylerinde dil-anlam ilişkisini kavramaları,
7. Günlük hayatın ihtiyaçlarını karşılayacak yazma ve konuşma becerilerini kazanmaları,
8. Metin ve metin parçalarını doğru ve güzel okuma, doğru anlama ve yorumlama becerilerini kavramaları,
9. Anlatım türlerinin özelliklerini kavramaları,
10. Her anlatım türünde yazma becerisi kazanmaları,

11. Metin türlerinin özelliklerini kavramaları,
12. Dinlediklerini ve okuduklarını doğru inceleme ve anlama becerisi kazanmaları,
13. Türkçenin kendine özgü ses, yapı ve anlam özelliklerini metinler çevresinde kavramaları,
14. Dil bilgisi kurallarını; ses, kelime, kelime grubu, cümle ve metin düzeylerinde doğru uygulama becerisi kazanmaları,
15. Sanat metinlerini anlama, inceleme ve değerlendirme becerisi kazanmaları,
16. Tartışma, değerlendirme becerisi kazanmaları,
17. Türkçenin köklü bir dil ailesinden geldiği bilincini kazanmaları,
18. Türk diliyle edebî zevk ve estetik değerler taşıyan eserler verildiğini kavramaları,
19. Türkçenin millî birlik ve bütünlüğümüzün vazgeçilmez unsurlarının başında geldiğini benimsemeleri,
20. Dinleme, konuşma, okuma ve yazma faaliyetlerinde Türkçenin yazım kurallarına, söyleyiş özelliklerine ve inceliklerine özen göstermeleri,
21. Dinlediklerini, okuduklarını, anladıklarını, düşündüklerini söz ve yazıyla planlı, etkili, akıcı, anlaşılır biçimde ifade edebilmeleri,
22. Konuşurken ve yazarken anlatım kurallarına uymalarını sağlamaları,
23. Edebî metinlerin zamanın getirdiği değişmelerle zenginleştiğini ve geliştiğini kavramaları amaçlanmaktadır.

Sıfat (önad) konusunun kazanımları şunlardır:

1. Metindeki sıfatları bulur.
2. Metnin oluşumunda sıfatların işlevlerini örneklerle açıklar.
3. Metinden hareketle sıfatları türlerine göre gruplandırır.
4. Farklı sıfat türlerini kullanarak metin oluşturur.
5. Sıfatların kelime gruplarının oluşumundaki işlevini açıklar.

Zamir (adıl) konusunun kazanımları şunlardır:

1. Metindeki zamirleri bulur.

2. Metnin oluşumunda zamirlerin işlevlerini örneklerle açıklar.
3. Metinden hareketle zamirleri türlerine göre gruplandırır
4. Farklı zamir türlerini kullanarak metin oluşturur.
5. Zamirlerin kelime gruplarının oluşumundaki işlevini açıklar.

Zarf (belirteç) konusunun kazanımları şunlardır:

1. Metindeki zarfları bulur.
2. Metnin oluşumunda zarfların işlevlerini örneklerle açıklar.
3. Metinden hareketle zarfları türlerine göre gruplandırır.
4. Farklı zarf türlerini kullanarak metin oluşturur.

Belirtilen kazanımlar değerlendirildikten sonra üniversite giriş sınavlarında sözcük türleri konusu ile ilgili çıkmış sorular incelenmiştir. Ayrıca literatür taraması yapılarak konuyla ilgili öğrenci seviye belirleme sınavları, konu tarama testleri, öğretmenlerin okullarda uyguladıkları yazılı soruları incelenmiştir. İncelenen sorular, MEB'in belirlemiş olduğu genel amaçlar, konu kazanımları ve öğrencilerin hazır bulunuşluk düzeyi dikkate alınarak sıfat, zamir ve zarf konusuyla ilgili çoktan seçmeli 50 soru hazırlanmıştır. Madde kökü yazarken test maddelerinin ölçmeyi amaçladığı şeye uygun olması, maddelerin kolay algılanabilir olması, dil ve anlatım bakımından grubun düzeyine uygun olması, soruların kapsam geçerliğine uygun olması, çeldiricilerin konuyla alakasız olmaması, soruların bilenle bilemeyen ayırmaya uygun olması, her maddenin bağımsız olarak puanlanabilir olması gibi madde kökü yazma kriterlerine dikkat edilmiştir. Sorularla ilgili, aynı dersi okutan farklı öğretmenlerden ve bir tane ölçme değerlendirme uzmanından görüş alınmıştır.

3. 3. 1. 2. Deneme Ölçeğini Uygulama Aşaması

Hazırlanan 50 test sorusu araştırma grubundan farklı bir grup olmasına dikkat edilerek 100 kişilik bir gruba uygulanmış, ölçme uzmanının da yardımıyla madde analizleri yapılmıştır. Çok kötü sorular testten çıkarılmış, bazı kusurlu sorularda gerekli teknik düzeltmeler yapılmış, çok iyi istatistiksel özellikler taşıyan güvenilirliği ve geçerliği yüksek olan maddeler tespit edilerek kaliteli sorular belirlenmiş 30 çoktan seçmeli test sorusu hazır hale getirilmiştir.

3. 3. 1. 3. Güvenirlik ve Geçerliğı Belirleme Aşaması

Hazırlanan çoktan seçmeli testin güvenirlik ve geçerlik analiz sonuçları tablodaki gibidir:

Tablo 1

Güvenirlik Analizi (Cronbach-Alpha)

Reliability Statistics		
Cronbach's Alpha	Cronbach's Alpha Based on Standardized Items	N of Items
.764	.764	30

“Cronbach`s Alpha” güvenirlik analizine göre testin güvenirlik derecesi %76 olarak hesaplanmıştır. Ölçek oldukça güvenilirdir denir. Geçerliliğı belirlemek için ise, kapsam geçerliliğı ve yapı geçerliliğı sınamaları yapılmıştır.

Tablo 2

Ön Test- Son Test Puanları Arasındaki İlişki

Correlation			
Spearman's rho	Toplamscor1	Toplamscor 1	Toplamscor 2
		Correlation	
		Coefficient	1.000
		Sig. (2-tailed)	.000
		N	210
			105
	Toplamscor2	Correlation	
		Coefficient	.820**
		Sig. (2-tailed)	.000
		N	105

**, Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).

Test tekrar test sonuçlarına göre ilişki % 82'dir. Gerekli kriterleri sağlamaktadır.

Tablo 3

Grupların İstatistiksel Durumu

	Group Statistics				
	Okul	N	Mean	Std. Deviation	Std Error Mean
Toplamsıfat1	Ş.A.L.	150	5. 6000	1.83917	.15017
	Ş.T.M.L.	50	3. 9667	1.75602	.22670
Toplamsıfat2	Ş.A.L.	75	6. 6533	1.66436	.19218
	Ş.T.M.L.	30	4. 9333	1.68018	.30676
Toplamzarf1	Ş.A.L.	150	5. 3000	2.02252	.16514
	Ş.T.M.L.	60	2. 9667	1.85917	.24002
Toplamzarf2	Ş.A.L.	75	6. 3867	1.877367	.21635
	Ş.T.M.L.	30	4. 1667	1.80198	.32899
Toplamzamir1	Ş.A.L.	150	5. 5533	2.01517	.16454
	Ş.T.M.L.	60	3. 1333	1.96983	.25430
Toplamzamir2	Ş.A.L.	75	6. 6267	1.84371	.21289
	Ş.T.M.L.	30	4. 4667	1.79527	.32777
Toplamskor1	Ş.A.L.	150	16. 4467	4.45490	.36374
	Ş.T.M.L.	60	10. 0667	4.40672	.56891
Toplamskor2	Ş.A.L.	75	19. 6533	3.527886	.40736
	Ş.T.M.L.	30	13. 5667	3.10376	.56667

Tablo 4

Bağımsız t- Testi Sonuçları

İndependents Sam ples Test										
		Levene's Test for Equality of Variances		t Test for Equality of Means						
		F	Sig.	T	Df	Sig. (2- tailed)	Mean Difference	Std. Error Difference	95 % Confidence Interval of the Difference	
									Lower	Upper
Top- lam Sıfat1	Equal Varriance assumed	308	.580	5.888	208	.000	1.63333	.27739	1.08647	2.18020
	Equal Varriance not assumed			6.007	113.483	.000	1.63333	.27193	1.09462	2.17204
Top- lam Sıfat2	Equal Varriance assumed	.172	.680	4.771	103	.000	1.72000	.36051	1.00502	2.43498
	Equal Varriance not assumed	.244		4.752	53.031	.000	1.72000	.36199	.99396	2.44604
Top- am Zarf1	Equal Varriance assumed	2.519	.114	7.724	208	.000	2.33333	.30208	1.73781	2.92886
	Equal Varriance not assumed			8.009	117.642	.000	2.33333	29.134	1.75638	2.91028
Top- lam Zarf2	Equal Varriance assumed	.030	.863	5.544	103	.000	2.22333	.40046	1.42578	3.01422
	Equal Varriance not assumed			5.638	55.443	.000	2.22333	.39376	1.43103	3.00897
Top- lam Zamir1	Equal Varriance assumed	.767	.382	7.912	208	.000	2.42000	.30587	1.81699	3.02301
	Equal Varriance not assumed			7.990	111.032	.000	2.42000	.30289	1.81980	3.02020
Top- lam Zamir2	Equal Varriance assumed	.244	.622	5.463	103	.000	2.16000	.39537	1.37588	2.94412
	Equal Varriance not assumed			5.527	54.808	.000	2.16000	.39084	1.37668	2.94332
Top- lam skor1	Equal Varriance assumed	.003	.954	9.404	208	.000	6.38000	.67842	5.04254	7.71746
	Equal Varriance not assumed			9.448	109.830	.000	6.38000	.67525	5.04179	7.71821
Top- lam skor2	Equal Varriance assumed	.271	.604	8.254	103	.000	6.08667	.73746	4.69086	7.54925
	Equal Varriance not assumed			8.721	60.397	.000	6.08667	.69789	4.69086	7.48247

Tüm gruplarda iki okul arasındaki ortalamaların istatistiksel olarak farklı olduğu kanısına varılmaktadır.

Sıfat, zamir ve zarf gruplarındaki soruların hepsi kendi içlerinde geçerlidir. Testin sonucunu önemli derecede etkileyecek çoğunluğa aykırı bir soru bulunmamaktadır. Analizlerin hepsi sorulan soruların tümü değerlendirilerek incelenmiştir.

3. 3. 2. Ders Planlarının Hazırlanması ve Metinlerin Belirlenmesi

Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi yapılarak türler ve ders kitabı ile ilgili veriler toplanmıştır. Edebi metin incelemeleri yapılmış ve bunlardan yararlanılarak ders planları oluşturulmuştur. Doküman incelemesi, araştırılmak istenen olgu ya da olgular hakkında bilgiler içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2005). Eğitim odaklı araştırmalarda ders kitapları, öğrenci ve öğretmen kitapları, ders ve ünite planları, program yönergeleri, eğitimle ilgili resmi belgeler veri kaynağı olarak kullanılabilir (Bogdan ve Biklen, 1998).

Araştırmanın kuramsal temellerini ortaya koymak amacıyla bir alan yazın taraması yapılarak, ortaöğretim okullarında kullanılmakta olan dil ve anlatım 10. sınıf ders kitapları ve uygulamada olan öğretim programları incelendikten sonra “metin” ve “tür” ile bunların sıfat, zamir ve zarfların öğrenilmesinde kullanımı bağlamında incelenmiştir.

Ders planları oluşturulurken öğrencinin derse hazır bulunuşluğu, dikkatinin çekilmesi, güdülenmesi, konunun ele alınış biçimi, ders süresi, ders içi ölçme değerlendirmenin yapılması gibi nitelikler göz önünde bulundurulmuştur. Metinler belirlenirken Talim-Terbiye Kurulunun, MEB’in genel ve özel amaçlarının dışına çıkılmamasına özen gösterilmiştir. Ders içi etkinlik çalışmalarının öğrencinin dikkatini çekecek şekilde olmasına özen gösterilmiştir. Geçmişte hazırlanmış ders kitaplarında yer verilen metin türleri incelenmiştir. Seçilen metinlerin ele alınacak konuyla ilgili örnekleri bulundurup bulundurmadığı kontrol edilmiştir.

3. 4. Uygulama Süreci

Uygulama MEB’e bağlı, Ankara’nın Şereflikoçhisar İlçesinde bulunan iki ayrı okuldaki 10. Sınıf öğrencileri üzerinde yapılmıştır. Okullar rastgele belirlenmiştir. Bu okullardan bir tanesi Anadolu Lisesi, diğeri Ticaret Meslek Lisesi’dir. Aynı araştırma, aynı ders planları,

aynı etkinlikler ve aynı ölçüt kullanılarak aynı zaman diliminde gerçekleşmiştir. Eğitim öğretimi aksatmamak amacıyla uygulama yıllık ders planına uygun zamanda gerçekleştirilmiştir. Amaç iki okulu karşılaştırmaktan ziyade araştırma tekrar edildiğinde aynı sonuçları verip vermediğini görebilmektir. Birinci okul olarak belirlenen Ticaret Meslek Lisesi'nde bulunan A şubesini Turizm Bölümü Öğrencileri oluşturmaktadır, uygulamalı staj programları nedeniyle okula geç başlayıp erken bitirmeleri ve ders planlarının sıkıştırılmış olarak diğer öğrencilerden farklı olarak ilerlemesi nedeniyle araştırmaya dâhil edilmemiştir. B, C, D şubelerinden B şubesi 1. Araştırma grubu olarak belirlenmiş ve gruba coşku ve heyecana bağlı metinlerle etkinlikler yapılmıştır. C şubesi 2. Araştırma grubu olarak belirlenmiş ve bu gruba anlatmaya (olaya) bağlı metinlerle etkinlikler işlenmiştir. D şubesi 3. Araştırma grubu olarak belirlenmiş ve bu gruba öğretici (düşünceye bağlı) metinlerle dersler işlenmiştir. Her bir grupta 10 öğrenci bulunmaktadır. Üç gruba da sıfat, zamir ve zarf konuları belirlenen metinler, ders planları ve etkinliklerle işlenmiştir.

İkinci okul olarak belirlenen Anadolu Lisesinde bulunan A, B, C şubelerinden A şubesi 1. Araştırma grubu olarak belirlenmiş ve gruba coşku ve heyecana bağlı metinlerle etkinlikler yapılmıştır. B şubesi 2. Araştırma grubu olarak belirlenmiş ve bu gruba anlatmaya (olaya) bağlı metinlerle etkinlikler yapılmıştır. C şubesi 3. Araştırma grubu olarak belirlenmiş ve bu gruba öğretici (düşünceye dayalı) metinlerle etkinlikler yapılmıştır. Her bir grupta 25 öğrenci bulunmaktadır. Üç gruba da sıfat, zamir ve zarf konuları belirlenen metinler, ders planları ve etkinliklerle işlenmiştir.

3. 5. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında çoktan seçmeli testten elde edilen veriler SPSS 15. 00 Paket Programı yardımıyla analiz edilmiştir. Gruplar arasındaki ön test-son test sonuçları karşılaştırmaları ilişkisiz ölçümlerde (bağımsız) t-testi ile elde edilmiştir. Aynı ders planının işlendiği grupların ön test- son test karşılaştırmaları ilişkili ölçümlerde (bağımlı) t-testi ile test edilmiştir. Karşılaştırmalarla ilgili sonuçlar tablolaştırılarak verilmiştir.

BÖLÜM III

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2. 1. Dil Bilgisi, Dil Bilgisinin Önemi ve Öğretilmesi

Bu başlık altında “Dil bilgisi nedir? Dil bilgisini öğrenmek neden önemlidir? Dil bilgisi en iyi nasıl öğretilir?” Sorularına cevap aranacaktır. İnsanların toplumsallaşması, kültürünü taşıması, bilgiyi üretmesi ve yayması, birtakım sanatsal faaliyetleri gerçekleştirebilmesi, eğitimi, öğrenimi, öğretimi kısacası insan olabilmesi için sahip olduğu en önemli dinamik şüphesiz dildir. Ana dili öğrenimi, öğretimi ve yabancı dil öğrenimi, öğretimi için dilin merkezi ise bizce dil bilgisidir. Burada dil bilgisi ile kastedilen kurallar ve tanımlar dizgesini ezberlemek veya öğrenmek değil, gelişimsel ve etkileşimsel yani işlevsel bir dil bilgisidir. İşcan (2007), işlevsel dil bilgisini bir dilin görev ve anlam elemanlarının (ses, ek, sözcük grubu, cümle, cümlenin ögeleri) belli bir metin parçasında kullanımını, niçin seçildiklerini, hangi işlevleri yerine getirdiğini tespit etmeye çalışması olarak görmektedir (s. 2). Tarihsel süreç içerisinde birçok dil bilgisi tanımı yapılmıştır. Eker (2003), dil bilgisini amacına göre değişik biçimlerde tanımlamıştır. Kuralcı dil bilgisinin yazı dilini ortaya koyduğunu, betimleyici dil bilgisinin kural ortaya koymak yerine dilin belli bir zamandaki durumunu ele aldığını, karşılaştırmalı dil bilgisinde ortak kökten çıkan dillerin bir arada değerlendirildiğini pedagojik dil bilgisinde dilin öğretiminden yararlanıldığını, geleneksel dil bilgisinde kökleri eski Yunan ve Latin çalışmalarına kadar uzanan bir dil bilgisi çalışmasının olduğunu, metin dil bilgisinde ise dilin yapıtları, edebiyat tarihi, edebiyat bilgisi ve dil bilgisi açılarından değerlendirildiğini söylemektedir (s. 24-25).

Chomsky’ye göre “Dil bilgisi, anlaşmanın temeli olan alıcı verici bir makinedir. Bu makine bir yandan sesli ve anlamlı sözcükleri tümcelere dönüştürür, bir yandan da

tümceleri sesli ve anlamlı sözcüklere ayrıştırarak söylenen sözün anlaşılmasını sağlar” (Chomsky’den aktaran Gencan, 2001).

Türk Dil Kurumu sözlüğünde dil bilgisi, bir dilin ses biçim ve cümle yapısını inceleyip kurallarını tespit eden bilim, gramer, olarak tanımlanmıştır (Türk Dil Kurumu [TDK], 2005).

Dil bilgisi kavramı araştırmacılara göre farklı şekilde algılanıp tanımlansa da dil bilgisinin yeri ve önemi ile ilgili birçok araştırmacı hemfikirdir. Dil bilgisinin yeri ve önemiyle ilgili Ergin (1976), şu açıklamaları yapmıştır:

Aydın insan kendi dilini iyi kullanan insan demektir. Hayatta başarının ilk şartı da, kullandığı dile hakkıyla vâkıf olmak, onu iyice bile bile kullanmaktır. Onun içindir ki her millette bütün öğretimin temeli millî dilin öğretimidir. Hiçbir millet, çocuklarının yalnız çevrede öğrendiği pratik dil ile yetinmez. Her millet onları ayrıca okullarında kendi millî dilinin yapısını iyice belleten bir dil bilgisi öğretiminden geçirir. Böylece diğer bütün derslerin ve hayatta her sahadaki başarının temel şartı sağlanmış olur. Çünkü insan dil ile düşünür; her şeyi dil ile anlar, anlatır, tasarlar, ifade eder. Diğer bütün öğretim alanları, diğer bütün dersler dil temeli üzerine oturur. Bütün bilgilerin ve ilimlerin müşterek vasıtası ve aleti dildir. İlk ve ortaöğretim okullarında bütün derslerin başında temel ders olarak millî dil derslerinin gelmesi bu sebeptendir. Ana dili eğitiminin en önemli yanını oluşturan unsur dil bilgisidir. Dil bilgisi öğretimi sayesinde öğrenciler ana dillerini tanıma fırsatı bulup doğru kullanma bilincine varacaklar ve dil bilgisinden yararlanarak kendilerini doğru ifade edip iyi bir iletişim gerçekleştirerek toplumla uyumlarını güçlendireceklerdir (Ergin, 1976, s. 10).

Dil bilgisi öğretiminin gerekliliğinden Aytaş ve Çeçen (2010), ise şu şekilde bahsetmektedir: “Dil bilgisi öğretiminin, özellikle ana dili bilincini geliştirmede sağladığı katkılar göz ardı edilmemelidir. Dil kullanımını doğru, düzgün ve sistemli hâle getirmesi, dil bilgisi öğretimini gerekli kılmaktadır” (s.86).

Dil bilgisi öğretiminin dilin koruyuculuğu ve devamlılığı açısından önemine vurgu yapan Korkmaz (2005) ise bu konuda şunları söylemiştir:

Gramer, yalnız bir dilin sağlıklı biçimde öğrenilmesini sağlayan ve o dilin sistem yapısını ortaya koyan kurallar bütünü değil, aynı zamanda dilin, kuşaktan kuşağa aktararak kaybolmasını önleyen bir araçtır da. Bu bakımdan bir dilin yazı ve kültür dili olarak iki önemli dayanağı vardır. Bunlardan biri sözlük ise öteki de dilin anahtarı niteliğindeki gramerdir. Gramer, aynı zamanda bir dilin sağlıklı gelişmesinin de temel dayanağıdır. Dil kültürün ve ulusal varlığın başta gelen ögesi olduğuna göre, gramer de bu başta gelen ögenin temel koruyucusu ve besleyicisidir. Bu durumda bir dilin grameri, kültür değerleri açısından da dil tarihi açısından da o dilin önemli bir alanını temsil eder (Korkmaz, 2005, s. 11).

İnsanoğlu var olduğundan bu yana dilin gücü ve büyüünün farkındayken tarihsel süreç içerisinde iyi bir dil kullanımı için dil bilgisinin değerini de anlamış ancak dil bilgisinin öğrenilmesi ve öğretilmesi konusunda gerek araştırmacılar gerekse eğitimciler henüz ortak bir görüşte birleşememiştir. Dil bilgisinin öğretimi ile ilgili farklı yaklaşımlar olmuş, geleneksel dil bilgisi anlayışı zamanla yerini yeni dil bilgisi anlayışına bırakmıştır. Dil bilgisine bakış açısı zaman içerisinde değişirken dil bilgisi öğretimi konusunda da farklı yaklaşımlar benimsenmeye ve eğitim programlarında uygulanmaya başlanmıştır. Güneş (2011), dil bilgisi öğretim yaklaşımlarını geleneksel yaklaşım, davranışçı yaklaşım, bilişsel yaklaşım, yapılandırıcı yaklaşım şeklinde gruplandırmıştır. Aynı çalışmasında tarihsel süreç içerisinde uygulanan dil bilgisi öğretim modellerini ise iki temel model, tümevarım ve tümdengelim modeli, içerisinde değerlendirmiştir.

Günümüzde dil bilgisinin öğretimi ile ilgili sorunlar giderilememiştir. Eğitim programının her bir kademesinde dil bilgisi konularına yer verilmiş bu konular bazen bağımsız bir ders olarak bazen başka derslerin içerisinde yer almıştır. Eğitim programlarının istenilen başarıyı gösterip göstermediği ve öğrencilerden beklenen bilgi-beceri ve tutumların gelişip gelişmediği ise ölçme değerlendirme ile belirlenir. Ölçme ve değerlendirmeyle eğitim-öğretim sürecinin sürekli izlenmesi ve ortaya çıkan sorunların tespit edilerek düzenlenmesi için fırsat sağlanır (MEB, 2006). Ölçme ve değerlendirme diğer derslerde olduğu gibi edebiyat, dil ve anlatım ve Türk edebiyatı dersinde de hedef ve kazanımlara ne derece ulaşıldığı, öğretim süreci içerisinde neleri işleyip neleri işlemediği ve yapılan öğretimin öğrencilerin gelişim özelliklerini ne derecede etkilediğinin belirlenmesi için kullanılmaktadır. Öğrencilerin gerek eğitim süreci içerisinde tabi tutulduğu yazılı ve sözlü değerlendirmeler gerekse süreç sonunda yapılan liselere yerleştirme veya üniversite giriş sınavları dil bilgisi öğretiminden istenilen başarının elde edilemediğini göstermektedir. Bu durumun sebepleriyle ve başarının artırılmasıyla ilgili üniversitelerde yüksek lisans ve doktora araştırmaları yapılmakta fakat araştırmacıların, eğitimcilerin, alan uzmanlarının ve öğretmenlerin konuya bakış açılarında bir birlik olmaması nedeniyle gerekli tedbirler alınamamaktadır. Dil bilgisi öğretimiyle ilgili başarı sağlanamamasıyla ilgili Durukan(2011), Dil bilgisi öğretiminde başarı sağlanamamasındaki temel etkenlerden birisi kullanılan öğretim yöntem teknikleri ile araç gereçlerinin yetersizliği ve öğrenci ilgisine yönelik olmamasıdır, demektedir. Dil bilgisi öğretimiyle ilgili Özbay (2006), dil bilgisel kurallar sıralanarak, ezberlettirilerek değil, her bir dil bilgisel biçim biriminin işlevi

sezdirilerek, anlatıma katkısı kavratılarak hem iyi bir dil bilgisi öğretimi gerçekleştirilir, hem de başarılı bir Türkçe öğretimi sağlanmış olur demektir.

Göğüş'e (1978) göre dil bilgisi, yalnız dil becerilerini kazandırmaya yönelik değil, ana dili eğitiminin amaçlarından biridir. Dil bilgisi aynı zamanda bir dilin sesleri, sözcük türleri, bunların yapıları, cümle olarak dizilmeleri ve cümle içindeki görevleri, çekimleriyle ilgili kuralları inceleyen bir bilim dalıdır. Her dilin kendine özgü kuralları bulunduğu için ayrı bir dil bilgisi vardır (s. 337).

Demirel (2002), dil bilgisi öğretimi, öğrencilerin bilinçaltı yapılarını bilinç seviyesine çıkarmayı ve bunları kullanım alanına getirmeyi, dilin işleyiş düzenini öğrencilere kavratmayı, öğrencilerin bir iletişim aracı olarak dili doğru ve etkili bir biçimde kullanmalarını sağlamayı amaçlar, demektir (s.114).

Vardar (1998), dil bilgisini bir dilin işleyişini ve sunduğu düzeni ortaya koyan, özellikle de biçim bilimle söz dizimi kapsayan inceleme; üretici dönüşümsel anlayışta, bir dilin konuşucu-dinleyicinin tümceleri üretmesini ve anlamasını sağlayan iç dizge ve bilgi; edinc olarak tanımlamaktadır (s.76).

Karaağaç (2012), bir dilin sestən söz dizimine kadar bütün birimlerini, bu birimlerin yapı ve anlam özelliklerini araştıran bilim dalı, dil bilgisidir. Bir bakıma, sözlük, dil topluluğunun dünü; dil bilgisi ise, bugünü ve yarınıdır diye düşünmekte dil bilgisinin dili korumasına vurgu yapmaktadır (s.80).

Çeçen (2007), dil bilgisi öğretiminin en önemli amacının öğrencilerin ana dillerini kusursuz bir biçimde öğrenmeleri olduğunu belirtmektedir. Ayrıca kelimeleri doğru ve yerinde kullanma, cümleleri düzgün kurma, ekleri kelimelere uygun şekilde ekleme, çeşitli sözleri, toplum içinde ifade ettiği anlamı dikkate alarak kullanma, dilin temel amacı olan iletişimi tam olarak sağlaması açısından önemlidir, demektir (s. 9-10).

Tarihsel süreç içerisinde dil bilgisinin öğretimi konusundaki tartışmalarda gramer öğretime gerek olmadığını iddia edenler de olmuştur. 1929 yılında konuyla ilgili Yeni Ay Dergisi dil bilgisi öğrenimi gerekli mi diye? sorarak dönemin yazar ve fikir adamlarının cevap vermesini beklediği bir anket düzenlemiştir. Bu ankete ilk cevap verenlerden K. Nami Duru dil bilgisi öğretmeye gerek olmağını savunanlardan biridir:

Sarf ve nahiv, ancak zihnin mantıkî terbiyesine yarar bir disiplindir. Böyle bir egzersiz liselerin talebesine belki yarar; fakat orta, hele ilkmekte sarf dersi okutmak, çocuk dimağlarını lüzumsuz ve yorucu bir jimnastiğe mahkûm etmektir. Tekrar edeyim: Çok defa

muallimin bile istemeye istemeye okuttuğu bu tufeyli ders, çocuklarımızı iyi okumak ve iyi anlamaktan men ediyor. İyi, doğru, usulünde yapılan alâkabahş bir kıraat çocuğu sarf öğrenmekten müstağni kılar (Duru, 1929, s.2).

Bu ankete cevap verenlerden dil bilgisini öğretmeye gerek olmadığını Duru'nun (1929) ifadelerine benzer şekildeki ifadelerle savunan başkaları da olmuştur.

Dil bilgisinin “nasıl öğretilmesi gerektiği” konusunda da bilim insanları çeşitli fikirler ileri sürmüşlerdir:

Göğüş (1978), dil kurallarını ezberletmenin çok doğru olmadığını, uygulama yaptırılarak beceri haline getirilmesi gerektiği görüşüne sahiptir.(s. 349-350).

Erdem (2007), dil bilgisinin bilinenden bilinmeyene somuttan soyuta yakından uzağa gibi öğretimin temel ilkelerine göre yapılması gerektiği, örnek metinlerin de çocukların yaşantısından, kültürel özelliklerinden seçilmesi gerektiğine değinmiştir. (s. 24).

Karahan (2009), “dil bir sistemdir, dil bilgisi dersi de bu sistemi kavratmakla yükümlüdür. Kişi yazılı ve sözlü iletişimde kullanmakta olduğu ana dilinin kurallarını dil bilgisi derslerinde öğrenecek, yapı ve işleyişini tanıyacaktır” sözleriyle dil bilgisinin kapsamını belirtmiştir(s.27). Aynı çalışmada dil bilgisini öğretirken nasıl bir sıra izlenmesi gerektiğini izah etmiştir. Bilim insanlarının her şeyin bütün içerisinde anlam kazandığı görüşünden ve insan zihninin bilgileri bağlam ve bütün içerisinde konumlandırmaya yatkınlığı gibi fikirlerden yola çıkarak dil bilgisinin öğretiminde de bütünün önemli olduğuna vurgu yapmıştır (s. 23-30).

Görüldüğü gibi dil bilgisinin ne olduğu ve öğrenilmesinin niçin önemli olduğu konusunda bilim insanlarının görüşleri değişkendir ancak çoğunluğun görüşü öğretilmesi gerektiği yönündedir. Dil bilgisinin öğrenilmesi ve öğretilmesi hem dilin kendi varlığı ve geleceği için hem bireylerin kendini ifadesi ve sosyal yaşamdaki konumu ve başarısı için gereklidir. Eğitim camiası tarafından da bu gereklilik kabul edilmekte ve dil bilgisinin öğretilmesi için çalışmalar yapılmaktadır. Ancak bilimsel gelişmelerle yeterli paralellik sağlanamadığından, ders materyali olan kitapların güncellenememesinden, öğretmenlerin ortak bir anlayışta birleşememesinden, konuların öğrenci seviyesine uygun hale getirilememesinden, bazen öğrencinin gelişim düzeyine göre ayarlanamamasından kaynaklı birçok sebepten şuan dil bilgisinin öğretilmesi konusunda istenilen düzeyde başarı sağlanamamıştır.

2. 2. Türkçe Dil Bilgisinde Sözcüklerin Sınıflandırılması ve Öğretilmesi

2. 2. 1. Sözcüklerin Sınıflandırılması

Türkiye Türkçesinde sözcük türleri konusu dil bilgisi konularından biçimbilim (morfoloji) dalı altında ele alınmaktadır. Biçimbilimi Hengirmen (1998) sözcükleri sözcük türlerini, kökler ve eklerle ilgili her türlü konuyu, yani dilin yapı özelliklerini inceleyen dil bilgisi dalına biçimbilim denir, diye tanımlamıştır (s. 111). Bunun dışında sözcük bilgisi, söz varlığı, söz dizimi, ad bilgisi gibi başlıklarda da geçmekte, ilk ve orta dereceli okullarda Türkçe dersi içerisinde liselerde dil ve anlatım dersi içerisinde öğretilmeye çalışılırken 2017’den itibaren liselerde Türk Dili ve Edebiyatı dersi içerisinde öğretilmeye devam etmektedir. Sözcük ve sözcük türleri ile ilgili yapılan araştırmalar incelendiğinde tartışmalı konulardan biri olduğu görülmektedir. Sözcük türleri ve bunun öğretimi için benimsenmiş metotlara geçmeden önce sözcük ve sözcük türü ile kastedilenin ne olduğunu açıklamakla işe başlamanın doğru olacağı düşünülmüştür. Bu amaçla ilk olarak “sözcük” ve “sözcük türü” nün sözlüklerdeki tanımlarına bakılmıştır:

“Sözcük: Anlamı olan ses veya ses birliği. O, ev, baş, çocuk, yok, var, değil, gibi, ah vb.” (TDK, 2005).

“Sözcük türü (Söz bölümü, kelime çeşidi, lakırdı bölümü): Yapı, kavram, görev bakımından aralarındaki benzerliğe göre ayrılmış bulunan sözcük türlerinden her biri. Türkçede sekiz sözcük türü vardır: 1) Ad, 2) sıfat, 3) adıl, 4) belirteç, 5) ilgeç, 6) bağlaç, 7) ünlem, 8) eylem” (TDK, 2005).

“Sözcük: (Alm. Wort, n; Fr. mot, m; İng. word) . Bir ya da birden çok sesbirimin oluşturduğu, yazıda iki boşluk arasında yer alan, çoğu kez ya tek başına anlamsal ya da tümce içinde bir işlevi olan, söylemde belli bir biçimsel birlik sunan, değişik dizimsel kullanımlarında biçimce ya hiç değişmeyen ya da bükünlü dillerde olduğu gibi, bir bölümüyle değişim gösteren eklemli ses ya da sesler öbeği” (Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü [TÜBA], 2011).

“Sözcük türü: (Alm. Wortart, f, Redeteile, pl, Wortklassen, pl; Fr. partie du discours, f; İng. Part of speech DİLB. Nitelikleri, biçimleri, işlevleri açısından geleneksel olarak sözcüklerin ayrıldıkları ulamlarının her biri” (TÜBA, 2011).

Bilim insanlarının sözcük ve sözcük türleri ile ilgili düşünceleri ise şu şekildedir:

“Kelime, manası veya gramer vazifesi bulunan ve tek başına kullanılan ses veya sesler topluluğudur” (Ergin, 2013, s. 95).

“Mana veya vazife bakımından üç çeşit kelime vardır. 1. İsimler 2. Fiiller 3. Edatlar” Türkçedeki her kelime muhakkak bu üç kelime çeşidinden birine girer. Bunlardan isimler ve fiiller manaları olan, edatlar ise vazifeleri olan kelimelerdir (Ergin, 2013, s. 216- 217).

20. yüzyıla kadar dilciler sözcükleri anlamları içinde barındıran birer kalıp gibi düşünmüşlerdir. Genel dil bilim derslerinde gördüğümüz gibi Saussure sözcüğü gösteren, gösterilen, gösterge ilişkisi içerisinde açıklamıştır.

Saussure sözcük için dilsel belirti demiştir. Bazı dil bilim kitaplarında ise sözcük yerine gösterge kullanılır ve geleneksel dil bilgisinde ek olarak adlandırdığımız yapıyı dilin anlamlı en küçük birimi olarak değerlendirip morfem (biçimbirim) olarak adlandırır.

Karaağaç (2012), Gösterge değeri olan her ses veya ses demeti, biçimdir. Gösterge, gösteren-gösterilen ilişkisinin; biçim de ses anlam ilişkisinin adıdır, diyerek açıklar, ilerleyen sayfalarda ise biçim birimi asıl biçim birim ve bağlı biçim birimi olarak ikiye ayırır. Asıl biçim birimleri tek başlarına anlam ve kullanımları bulunan veya cümle ögesi olabilen birimlerdir: ‘Su’ bilgisi, ‘koş-‘ bilgisi böyle bilgilerdir. Dillerde bu asıl birimler yanında, bir de tek başlarına anlam ve kullanımları bulunmayan, yeni sözler yapmaya veya sözleri bir araya getirmeye yarayan dil birimleri vardır. Bunlar bağlı biçim birimleridir: ağaç-lık, koş-u-ş-tur sözlerindeki ekler ile gibi, için, değil edatları, var oluşları için başka bilgilere ihtiyaç duyan bağlı biçim birimleridir (s. 247-248).

Tahsin Banguoğlu Türkçenin Grameri isimli çalışmasında “Kelimelerin Sınıflanması” başlığı altında bu konuyu ele almıştır. Sözcükleri tabii ve mantıkî olarak iki şekilde değerlendirmiş, tabii sınıflama alt başlığında sözcükleri isim kökleri ve fiil kökleri olarak ikiye ayırmıştır. Ardından söz içindeki görev ve işleyişlerine bakıldığında ise sadece isim ve fiil olarak sınıflamanın yetersiz olduğunu belirterek mantıkî sınıflama alt başlığında sözcükleri sekiz gruba ayırmıştır. Bunlar şu şekildedir:

1. Ad, yoğun ve yalın bir varlığa ad olan kelimedir: süt, kaygı, Doğan gibi.
2. Sıfat (önad), bir varlığı vasıflandıran, belirten kelimedir: sarı, beş, hep gibi.
3. Zamir (adıl), bir adın yerini tutan kelimedir: sen, bu, biri, kendi gibi.
4. Zarf (belirteç), durum ve hal bildiren kelimedir: şimdi, içeriye, pek gibi.
5. Takı, isimlere gelip ilişki kuran kelimedir: göre, için, dolayı gibi.

6. Bağlam, kelime ve cümleleri bağlayan kelimedir: ile, ancak, oysa gibi.
7. Ünlem, seslenmeye, duyuları belirtmeye yarayan kelimedir: Hey!, Yazık!, Oh! gibi.
8. Fiil, bir oluş veya kılışı bildiren kelimedir: düşmek, anlamak, satmak gibi.

Çalışmasının devamında bu sekiz grup sözcüğü daha önceden genel olarak isimler ve fiiller olarak ayırdığı temel gruplara yerleştirirken şu açıklamaları yapmıştır:

Bu 8 türlü kelimedenden ilk yedisi yapıcı isim sınıfından sayılır. Demek ki ad isimden bir bölüktür. Bu bölümlenmeye göre de yalnız fiiller fiil sınıfındandır. Ancak işleyişte ayrılan bu söz bölükleri hepsi aynı genişlikte ve eş değerde değildirler. Bir takımı esas kavramlara karşılık olurlar ve özerkli kelime (mot autonome) adını alırlar (ad, önad, adıl, belirteç, fiil). Bir takımı da yardımcı kavramlara karşılık olurlar ve ancak sözün unsurları arasında ilişkiler kurmaya yararlar (takı, bağlam, ünlem [Bildiğimiz gibi bir de ilgeç=edat var. Yalnız eskiden ilgeç, bağlaç içinde çözümlendiğinden bu kitapta adı geçmiyor.]). Bunlara da katma kelimeler (mot accessoire) deriz. Bunlara kelimecik adı da verilir. İsim ve fiil tabanları yalın halleriyle kullanışta kesin olarak ayrılırlar. İsimler fiil, fiiller isim olarak kullanılmaz, bkz. 119. İsim tabanları ise anlamlarının verdiği imkanlara göre ayrıldıkları 7 söz bölümü arasında daha çok yer değiştirebilirler. Adları sıfat (önad), sıfatları ad olarak kullandığımız olur. Katma kelimeler ise çoğu zaman özerkli söz bölüklerinden kullanışla gelen kelimelerdir. Katma kelimeler işleyişçe eklere yaklaşırlar (Banguoğlu, 2011, s. 151-153).

Gencan (2001) ise sözcük türlerini üçe ayırır. Temel sözcükler olarak ad ve eylemleri, uydu sözcükler olarak sıfat ve belirteçleri, söz ulakları olarak da ilgeç ve bağlaçları ele alır (s. 171).

Görüldüğü gibi sözcüğün tanımı konusunda da farklı görüşler ve tartışmalar vardır. Uzun (2004), bu konuyu “Sözcük, dil bilgisi çalışmalarında öteden beri hep sorun olmuştur. Dil kuramları sözcükten hiç vazgeçmemiş ama onunla ilgili sorunları genel geçer bir çözüme de kavuşturamamıştır” cümleleriyle özetlemiştir (s. 46).

Korkmaz (2009)’ın sözcük tanımı konusundaki görüşleri ise şu şekildedir:

Kelimeler bir veya birden çok ses öbeklerinden oluşan ve tek başlarına zihindeki belirli kavramlara karşılık olan somut veya soyut söz kalıplarıdır; somut ve soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimleridir. Bu da demektir ki, dilin kelimeleri ya anlamlı ya da görevli dil birimlerinden oluşmuştur. Şöyle ki: Bir dilin söz varlığını oluşturan kelimelerin büyük bir bölümü gerçekten de ağaç, at, ev, dağ, taş, kuş, anlayış, bilinç, duygu, düşünce, güzellik, korku, sevinç gibi somut ya da soyut nesne ve kavramların adıdır. Bunların bir bölümü ise, tek başlarına birer anlam taşımazlar. Ancak anlamlı kelimelerle birlikte kullanıldıklarında birer

anlam kazanırlar. Bu nedenle bunlar dilin görevli kelimeler grubunu oluştururlar: ile (ev ile), ve (Ayşe ve Cezmi), gibi (ateş gibi), göre(onlara göre), için (senin için), oysa (oysa daha gelmemiştii), hey (hey arabacı hey!) gibi (Korkmaz 2009, s.6).

Korkmaz (2002) sözcüklerin tasnifi ile ilgili araştırmalarını ve kendi görüşlerini ise bir bildiride şu cümlelerle dile getirmiştir:

Bir kısım gramerlerimizde, Türkiye Türkçesinin dil malzemesi eski alışkanlıkla yine Arap grameri ile Fransız ve dolayısıyla batı gramerleri kalıplarına sokulmuş ve konuların sınıflandırılmasında bu yönetime dayanılmıştır. Bilindiği gibi Arap gramerinde konular başlıca isim, fiil ve harf olmak üzere üç ana bölüme ayrılmıştır. Bu bölümler Osmanlı Türkçesi gramerlerine isim, fiil ve edat olarak aktarılmıştır. Edatlar, isimler ve fiiller gibi anlamlı değil, görevli sözler olduklar. için Türkiye Türkçesi gramerlerinde de konuların bir bölümü edatlar kalıbı altında ele alınmış ve bu gruba giren konular kendi içlerinde “son çekim edatları” (gibi, için, kadar, göre, dolayı, sonra vb.), “bağlama edatları” (ve, ile, dahi, ya...ya, hem...hem, ne...ne, vb.), “cümle başı edatları” (ama, ancak, fakat, lakin, yani vb.) ve “ünlem edatları” (arkadaş!, haydi!, hey, işte, hay hay vb.) gibi bir sınıflamadan geçirilmiştir. M. Ergin’in “Türk Dil Bilgisi” adlı gramerinde ve N. Hacıeminoğlu’nun “Türkçede Edatlar” başlıklı araştırmasında böyle bir sınıflandırma yer almıştır. Aynı durum daha başka gramer ve çalışmalarda da görülmektedir.

1921 yılında yayımlanmış olan J. Deny’nin grameri konuların ele alınış ve işleniş bakımından bir dönüm noktası oluşturur. Ancak, Deny, bu hacimli eserini Fransız üniversite öğrencilerine Türkçeyi öğretmek amacı ile yazdığından, eserde Fransız dilinin kalıpları egemendir. Sözcüklerin sınıflandırılması bakımından da Arap dilinin kalıplarına uyulmuştur.

Türkçenin bütünü üzerinde duran Danimarkalı Türkolog K. Grønbech ise, Türkçedeki bütün kelimeleri isim ve fiil olarak iki ana gruba ayırmıştır. Grønbech, konuya gramer öğelerinin kökeni açısından yaklaştığı için edat, zarf, zarf-fiil gibi gramer öğelerini de asıl yapılar açısından isim ya da fiil grubuna sokmuştur. Türkiye Türkçesinin gramer konularını sınıflandırırken hem genel çizgileri ile türler hem de kelime sınıflarının gösterdiği farklı belirtiler üzerinde durmuş olan A. N. Kononov da ikili bir sınıflamayı benimsemiş görünür. Ancak, Kononov gramerinde de yöntem bakımından Rus dilinin etkisi göze çarpmaktadır. Yerli gramer yazarlarının bir kısmı da konuları Türkçenin yapı ve işleyiş özelliklerine göre değerlendirerek doğrudan doğruya isim (veya ad), sıfat, zamir, zarf, fiil, edat, bağlaç ve ünlem olmak üzere sekiz söz sınıfına ayırmışlardır. Bizce de gerçek durum böyledir. Ancak daha anlamlı ve işlevlik bir değerlendirme ile gramer öğelerini kendi içinde önce 1. Anlamlı öğeler 2. Görevli öğeler diye iki temel gruba ayırmak uygun olur. Anlamlı Öğeler içinde ad ve ad soylu sözler ile fiil ve fiil soylu sözler yer alır. Görevli öğeler içinde ise, işlevce birbirinden çok farklı görevler yüklenmiş olan edat bağlaç ve ünlem niteliğindeki sözler yer alır.

Gramerimizde yer yer böyle birbirinden farklı bir sınıflandırmanın yer almış olması, ister istemez gramer eğitim ve öğretiminde de bir kutuplaşma ve ayrılığa yol açmıştır.

Dilimizin gramer malzemesi, Türkçenin yapı ve işleyiş özellikleri temel alınarak değerlendirildiğinde, bu ikilik kendiliğinden ortadan kalkacaktır (Korkmaz, 2005).

Deny (1941), Fransız dil bilgisi geleneğine göre hareket etmiş adı (nom), değişir (variable) ve değişmez (invariable) olarak ikiye ayırmıştır. Bunlardan değişir dediği sınıfa isim ve zamiri, değişmez dediği sınıfa da sıfat ve zarfı almıştır (s. 147).

Karaağaç (2012) ise sözcüklerin tamamını ad olarak değerlendirmiş fiillere dahi hareket adı demiştir. Sözcükleri gerçekler dünyasında var olan şeylerin dildeki yansımaları olarak değerlendirmiştir. Sözcüklerin türleri konusunda da söz dizimlik anlam ve işlevlerine bakmak gerektiğini belirtmiştir. Yani sözcüklerin biçim bilgisi özelliklerine bakarak veya sözlükteki anlamlarına dayanarak bir tür belirleme yoluna gidilmesinin yanlış olduğunu sözcüklerin söz dizim içerisinde ele alınması gerektiğini savunur. Sözcük türleri konusuyla ilgili geniş araştırmalar yapan Karaağaç'ın (2012) sözcük ve sözcük türleri konusundaki görüşleri oldukça kayda değerdir:

Dil, hem sözlük hem de söz dizimiyle, yani bütünüyle bir adlandırma örgüsüdür. Sözlüklerdeki varlık ve eylem adları, söz dizimindeki söz öbekleri ve cümleler, birer adlandırmadan ibarettir. Söz öbekleri, nitelendirilmiş varlıkların; cümleler ise nitelendirilmiş eylemlerin adlarıdır. Varlığın adı, sözler ve söz öbekleri; olayın adı, cümledir.

Ad, gerçekler dünyasındaki varlıkların, durumların, eylem ve olayların dildeki ifadesidir. Dildeki bu ifade ise, bir genellemeden ibarettir. İnsan zihninin ters yönde gelişen iki işleyişinden biri olan özelleştirme, tümdengelimken; kavramsallaştırma, tümevarımdır.

Söz veya söz öbekleri varlık bilgilerimizin adları iken, cümleler olay bilgilerimizin adlarıdır. Sözlüklerde yer alan bilgilerimizin adları, sözlükteki türlerine ve söz dizimindeki işlevlerine göre sınıflandırılırlar:

Sözlükteki türlerine göre sözler:

1. İnsan ve ilişkileri
 - a) İnsan bedeni ve beş duyusu: El, kol, ayak, göz, beden vb.
 - b) Hastalık: Kanser, grip, kabakulak, sıtma, vb.
 - c) Akrabalık: anne, baba, amca, kanana vb.
2. Bilim ve sanatla ilgili adlar: Müzik, edebiyat, fizik, saz, kaval vb.
3. Araç, eşya adları: Kaşık, ayna, makas, perde, kapı vb.
4. Hayvan ve bitki adları: At, inek, lale, ağaç, armut vb.
5. Kavram adları: Özgürlük, esaret, düşünce, din, inanç vb.
6. İş ve meslek adları: Öğretmen, gemici, avukat, işçi vb.

7. Beslenme adları:

a) Yiyecek: Elma, ekmek, biber, yoğurt vb.

b) İçecek: Su, gazoz, meşrubat, ayran, kımız vb.

8. Giyim kuşam adları: Palto, şapka, ceket, çorap vb.

9. Nitelik adları:

a) Beğeni: Güzel, iyi, çirkin, doğru vb.

b) Sayı: Bir, yarım, milyon vb.

c) Renk: Sarı, siyah vb.

ç) Boyut: Büyük, küçük, iri, ufak vb.

d) Miktar: Az, çok, fazla vb.

10. Mekan ve zaman adları: Ay, güneş, ışık, yarın, yıl vb.

11. Soru adları: Ne, kim, niçin? vb.

12. Hareket adları: Yapmak, koşmak, gelmek, oturmak vb.

Söz dizimindeki işlevlerine göre adlar:

Belirli bir sözün yapı bakımından bir değişikliğe uğramadan, diğer bir deyişle, herhangi bir yapımlık bağlı birim almadan başka bir söz türüne geçmesine, tür değiştirme adı verilir. Tür değiştirme, bir işlev değiştirmedir.

Dil bütünüyle bir adlandırmadan ibaret olduğu için, bir söz kadar, söz öbeği veya cümle de ad olarak kullanılabilir. Söz öbeği, ilişkilendirilmiş veya nitelendirilmiş bir varlığın, cümle ise bir yapma veya olmanın, yani bir olayın adıdır. Ad olmak demek, kendi başına var olan bir bilgiye işaret ediyor olmak demektir. Adların işaret ettikleri bilgiler, kendi başlarına var olabilen, var oluşları başka bir varlık veya olaya bağlı olmayan bilgilerdir. Bu yüzden adların olumsuz olmaz; varsa vardır ve adı da vardır; yoksa yoktur, zaten bizim de böyle bir bilgimiz yok demektir. Sıfat ve zarflar ise, tek başlarına var olamayan bilgilerimizin adlarıdır. Zamirlerse, kendi başlarına var olabilen bilgilerin adları oluşlarıyla adlara benzerler; çünkü zamirler tek başlarına var olabilen bilgilerimize işaret eden adların kişi veya varlık olma, işaret, soru veya belirsizlik gibi genel ölçeklere göre öbeklenmiş karşılıklarıdır. Kısacası zamirler, adların kişi, varlık, soru işaret ve belirsizlik gibi ölçeklerle öbeklendirilmiş, adları bu ölçekler içinde topluca bildiren sözlerdir.

Sözler sözlüklerde, bilgilerimizin adları olarak yer alırlar. Sözleri sıfat, zarf, eylem, edat veya özel ad olarak kullanmak, onları sözlükten çıkarmakla başlar. Adlar, kendi başlarına var olabilen ve dolayısıyla, sözlükte yer alan bilgilerin adlarıdır: Güzel, yürümek sözlerinin her biri, bir bilginin adıdır. 'Güzel çiçek' diziminde sıfat olan güzel sözü, 'Adam güzel konuştu. ' diziminde zarf, 'Arkadaşım Güzel, bugün okula gelmedi. ' diziminde ise, anlam boşalmasına uğratılmış bir söz olarak özel addır.

Sözleri eskiden beri anlamlı sözler, yardımcı sözler olmak üzere iki gruba bölme alışkanlığı vardır. Anlamlı sözler sınıfına nesnelerin, durumların, niteliklerin ve hareketlerin adlandırmaları girer. Bunların her biri tam anlamlıdır ve cümlede tek başına öge olarak görev üstlenebilir. Anlamlı sözler sınıfında adlar, sıfatlar, zarflar, fiiller ve şartlı olarak sayı adları ile zamirler yer alır. Yardımcı sözlerde, anlamlı sözlerdeki gibi bağımsızlık yoktur. Yardımcı sözler veya bağlı biçim birimleri, sözün anlamının genişleyerek belirsizleşmesi, benzer bilgilerin ortak adı olması genelleşip bulanıklaşması ve bulanık anlamın dil bilgilik anlamla birleşmesi sonucu ortaya çıkmışlardır.

Sözlüklerin bütünü bir adlandırmadan ibarettir. Söz türleri söz diziminin anlam öbekleri veya kullanım kategorileridir. Sözlerin kullanım kategorilerini şüphesiz, işaret ettikleri anlamlar belirler. Her sözün veya daha doğrusu her bilginin ad, sıfat, zarf vb olabilme durumu farklıdır. Eskiden beri sözlüklerde, sözlerin karşılına, onların en sık kullanıldıkları söz türü esas alınarak, ad, sıfat, zarf vb. yazılmış olması konuyu karmaşık bir duruma sokmuş, bilhassa İngilizce, Almanca, Fransızca gibi yeni doğan dillerin dil bil bilgilerinde, uzun uzun açıklanması gereken bir konu olarak düşünülmüştür. Hatta Almanca, bir sözün ad veya sıfat kullanımını ayırmak için, gereksiz bir biçimde, ad kullanımlarını büyük harfle yazmağa başlamıştır. Oysa sözlerin tür değişimi, dil kullanımında ve sözlerin anlam alanlarında yatmaktadır. Söz türlerini sözlüklerde değil, söz dizimindeki kullanımlarında tanımlamak gerekmektedir.

İnsan bilgileri, yalnızca evrende bir yer tutan varlıklardan ibaret değildir. Varlıkların ve gerçekleştirdikleri eylemlerin pek çok özelliği de, varlık-varlık ve varlık-eylem ilişkileri de insan bilgileri arasındadır. Nasıl ki sözlükteki sözler, tek tek varlıkların adları değil, aynı türden varlık ve eylemlere verilmiş ortak ve genel adlar ise, dil bilgisinde konu edinilen varlık ve eylem özellikleri de, varlık-varlık veya varlık-eylem ilişkileri de, dil bilgisi öbekleri veya dil bilgisinin anlam öbekleri olan bilinen anlam kategorileri biçimindedir: ‘demir’, ‘sarı’ ve ‘sararmak’ sözleri, sözlükte belirli bilgilerin adlarıdır; fakat ‘demir adam’, ‘sarı çiçek’, ‘Ağaç sarardı.’ dizimlerinde, ‘demir’ ve ‘sarı’ sözleri sıfat; ‘sararmak’ eylem adı da ağaç varlığı sayesinde eylem haline gelmiştir. Kısacası, söz türlenmesi söz diziminin ve dolayısıyla dil bilgisinin bir konusudur: Ali düşünerek doğruyu buldu; doğru adam; Doğru konuştunuz. ; Ali eve doğru gitti.

Dil dünyanın aynasıdır. Dil bilgisindeki anlam kümeleri, dünyada zaten var olan anlam kümelerinin göstergesinden ibarettir. Sözlükte birer ad olan sözler, söz diziminde, işaret ettikleri bilginin değerine ve anlamına göre, bu anlam kümelerinden birine ait olurlar. Böylece bir söz, yalın bir bilgiye işaret ediyorsa, ad; bir özellik adı olarak, bir varlığın niteliğine işaret ediyorsa, sıfat; bir eylemin niteliğine işaret ediyorsa, zarf; varlığın gerçekleştirdiği yapma ve olmalara işaret ediyorsa, eylem; varlık-varlık veya varlık-eylem ilişkilerinin adı olmuşa, edat ve nihayet, bilinen tek bir varlığa işaret ediyorsa, özel addır.

Yukarıdaki açıklamalarda da görüldüğü gibi, sözler, söz türlerine ayrılırken, her zaman bir nitelik olarak anlamın temel alındığı görülür. Söz türlerine özgü ortak anlamaları, yani

varlık (ad, zamir), nitelemelik (sıfat, zarf), hareketlik (eylem) ve benzer anlamları, sözün sözlük anlamlarıyla aynı saymak mümkün değildir. Bu yüzden, sözlerin sözlük ve söz dizimlik anlam ve işlevleri vardır. Söz değiştiren ve biçim doğuran eklerin dil bilgilik anlamlar bildirdiği ve bu eklerin görevlerinin de dil bilgilik anlam diye adlandırıldığı bilindiğine göre, sözlerin söz türü olarak anlamını da dil bilgisel anlam olarak görmek gerekir.

Türkçe söz diziminde, en çok başvurulmuş tür ayırma, sözlerin dizimdeki düzeni ve sırasıyla sağlanır. Örneğin Türk dillerinde, adlardan sıfatlar ile zarfları biçim bilgisi özelliklerine bakarak ayırmak mümkün değildir (Karaağaç, 2012, s. 417-423).

Karahan (2009), dil, yapısında bağımlı ve bağımsız anlamlı bütünler barındırır. Ad, sıfat, zamir, zarf, çekimli fiil, edat, bağlaç, ünlem, söz dizimi içinde varlık kazanan dil birimleridir, sözleriyle sözcük türlerinin cümle içerisinde değer kazandığına vurgu yapmıştır (s.28).

Dilaçar (1961), söz bölüklerinin eskiden 3 olarak kabul edildiğini sonradan bunun 8-9'a hatta 10'a kadar çıkartıldığını ama asıl olarak 3 tür olduğunu bunların isim, fiil ve yardımcı kelimeler (edat, takı, zarf, bağlaç, ünlem) olduğunu ve bunlardan ismin, sıfat ve zamiri içine aldığını söyler (s. 28).

Sinanoğlu (1959), sözcükleri ilk bakışta kavram anlatan kelimeler ve kavram anlatmayan kelimeler olarak iki büyük kümeye ayırmak gerektiğini savunmuştur. Kavram anlatan kelimeleri isimler bölümü, fiiller bölümü, sıfatlar bölümü, zarflar bölümü, zamirler bölümü olarak gruplandırmıştır. Kavram anlatan kelimeleri belirlerken kavram ilkesine dayandırılmakta tereddüt yaşandığı durumlarda şekil bilgisi ve söz dizimi ilkesine başvurulması gerektiğini söylemiştir. Bazı ses ve hece dizilerinin çevremizde işittiğimiz gürültü ve seslerin taklidinden ibaret olduğunu söylemiş ve bunları ilkel kelimeler olarak sınıflandırmıştır. İnsanların düşüncelerini tam olarak kavram kelimelerinin bildiremediğini ve bu durumda ortaya, aslında anlam muhtevası olan ve zamanla bunu kaybeden, sadece bağlama görevi olan kavramların ortaya çıktığını belirtmiş ve bunlara da alet kelimeler demiştir. Sinanoğlu'nun sözcükleri ele alışı ile ilgili aşağıdaki tabloya bakılırsa demek istedikleri daha iyi anlaşılacaktır (s. 197-203).

Tablo 5

Sözcük Türleri

	Kavram kelimeleri	İlkel kelimeler	Alet kelimeler
Çekimli	İsimler Fiiller Zamirler		
Çekimsiz	Sıfatlar Zarflar	Ünlemler Yansımalar	Son takılar Bağlaçlar Edatçıklar

Not: Sinanoğlu, S. (1959). Kelimelerin bölüklere ayrılması üzerine deneme. *Türk Dili Dergisi*. 88(1), S.203. kaynağından alınarak düzenlenmiştir.

Atabay, Özel ve Kutluk (2003) tarafından yapılan Sözcük Türleri adlı çalışmada sözcüğün tanımına geçmeden önce dil bilim incelemelerinde özellikle Saussure'ün araştırmalarında sözcüğün tanımı ve niteliklerinin neler olduğu örneklerle açıklanmıştır. Ardından sözcük için, her dilin kaynaşmış bir düşünce-ses birleşimi ve dildeki öteki öğelerle yakından ilişkili bir anlama ve anlatma birimi, tanımı yapılmıştır. Eser genel olarak geleneksel dil bilgisi yöntemi ile hazırlanmıştır. Sözcükler 8 türe ayrılarak her biri kullanımlarına, geçişme durumlarına, anlamlarına, biçimsel durumlarına göre teker teker ele alınmıştır

Yukarıda görüşlerine başvurulmuş bilim insanlarının sözcükleri sınıflandırırken farklı yaklaşımlarda bulunduğu görülüyor. Kimi araştırmacılar sözcükleri isim ve fiil olarak iki grupta toplarken kimi araştırmacılar isim, fiil ve edat olarak üç ayrı grup oluşturmuş; isimleri, fiilleri, manalı edatları vazifeli sözcükler olarak değerlendirmiştir. Kimi araştırmacılar ise sadece adların var olduğunu diğer bütün sözcüklerin işleve bağlı olarak farklı isimler aldıklarını belirtirken kimileri de doğrudan sekiz tür sözcük olduğunu savunmuştur.

Bu sınıflandırmalar konuya sözlüksel, söz dizimsel veya anlamsal olarak hangi açıdan yaklaştıklarına göre değişmiştir. Sözcüklerin metin içerisindeki kullanımlarına bakılmaksızın bir etiket gibi bu sözcük bir sıfattır, bu sözcük bir zarftır gibi kullanımlar doğru değildir. Sözcüklerin işlevlerine, metin içerisinde üstlendikleri görevlerine bakılarak sınıflandırılması uygundur. Sözcüğün türünü cümledeki kullanımının belirlediği unutulmamalıdır. Burada sözcükler için yeni bir sınıflandırma yapmak ya da var olan

sınıflandırmaları tenkit etmek yerine iyi bir alan araştırması yapılarak bilim insanlarının fikirlerinin sunulması tercih edilmiştir. MEB'in lise dengi öğrenciler için hazırladığı kitaplarda ve bir üst öğrenim kurumu olan üniversitelere geçmek için Öğrenci Seçme ve Yerleştirme Merkezi'nin yaptığı merkezî sınavlarda sekiz tür sözcük olduğunu kabul ettiği ve öğretmenlerin okullarda konuları bu doğrultuda ele aldıkları görülmektedir. Sözcükler ve türleri öğretilirken bu doğrultuda hareket edilmektedir. Kesin ve herkesçe benimsenen bir sözcük sınıflaması olmamasına rağmen burada da sekiz tür sözcük olduğu varsayılarak hareket edilecek ve okullarda bunların en iyi şekilde öğretimi için yollar aranacaktır. Şimdi bu sekiz sözcük türünden araştırma konusu olan “sıfat, zamir ve zarf” üzerinde görev ve anlam açısından kısaca durulacak sözcüklerin yapısal özelliklerine ise farklı bir araştırma konusu olduğu için değinilmeyecektir.

2. 2. 1. 1. Sıfat (Ön ad)

Sıfatlar, isimlerin önüne gelerek onları niteleyen veya belirten sözcüklerdir. Söz dizimsel olarak yaptığımız bu tanım genel olarak tüm ders kitaplarında görülüp hafızalara yerleştirilen tanımdır. Bilim insanlarının sıfat sözcük türü konusundaki görüşleri incelendiğinde, Ergin'in (2013), “Sıfatlar vasıf ve belirtme isimleridir. Nesnelerin çeşit çeşit vasıfları, çeşit çeşit belirtileri vardır. İşte sıfatlar bu vasıfların ve belirtilerin isimleridir. Demek ki sıfatlar nesneleri vasıflandırma ve belirtme suretiyle karşılayan kelimelerdir. Nesnelerin kendilerinin adları asıl isimlerdir. Sıfatlar ise nesnelerin kendilerinin değil vasıflarının adlarıdır.” sözlerine bakarak sıfatı yeni bir tür olarak değil bir çeşit vasıf adı olarak değerlendirdiğini söyleyebiliriz. Ergin sıfatları vasıflandırma sıfatları ve belirtme sıfatları olarak ikiye ayırmış; belirtme sıfatlarını da işaret sıfatları, sayı sıfatları, soru sıfatları, belirsizlik sıfatları olarak dörde ayırarak incelemiştir (s. 244).

Korkmaz (2009), sıfatı “Türkiye Türkçesinde çok geniş bir yeri olan sıfatlar adlardan önce gelerek onları niteleyen, nasıl olduklarını gösteren veya çeşitli yönlerden belirten sözcükler” olarak tanımlamış, “açık kapı, boş oda, geniş yer, uzun yol, yaşlı adam, beş kişi, üçer ay, her insan, beşinci sınıf, bu sözler, hangi başarı” gibi sözcükleri sıfata örnek olarak göstermiştir (s. 333).

Korkmaz (2009), sıfatların da ad soylu sözler olduğunu ancak adların kendi başlarına bir varlığı, bir nesneyi karşılayabildikleri; sıfatların ise böyle bir özelliğinin olmadığını düşünmektedir. Ağaç veya bahçe dediğimizde gözümüzde bir kavramın canlandığını; derin

dediğimizde belirli bir “nesne kavramının” canlanmadığını; ancak derin kuyu, yüksek dağ denildiğinde bir “anlam” kazandığını söylemiştir (s.333).

Karaağaç (2012) konuyla ilgili “Sözlük birimlerinin söz diziminde niteleyici olarak kullanımı, onların sıfat kullanımıdır. Dil birimlerinin tek başlarına var olamayan bilgilerimize ad olarak kullanılmaları demek olan sıfatlar, özellik adlarıdır.” demektedir (s. 426).

Karaağaç (2012), ad ve sıfatların farkını sıfatların adlara bağımlı birlikler olması adların tek başına bir bilgiye işaret edebilecekken sıfatların bunu gerçekleştiremeyeceği bir varlığın var olmasıyla adlar olurken bir varlığın nitelenmesiyle sıfatların var olabileceğini belirterek açıklar. Bütün özellik adlarının sıfat olmaya aday birer söz olduğu, sözlükte birer özellik adı iken söz dizime girmesiyle sıfat olabilecekleri üzerinde durmuştur. Söz dizimi içerisinde niteleyici ve açıklayıcı, yani sıfat ve zarf olmaya en uygun sözlerin ise renk, nitelik, nicelik, sayı, zaman ve durum gibi tek başlarına var olamayan bilgilerin adları olduğunu belirtir (s. 426).

Banguoğlu (2011), sıfatı bir varlığı vasıflandıran, belirten sözcükler olarak tanımlamıştır. Sıfatlar ayrı varlıklar değil, varlıklara bağlı kavramlardır diyerek bir varlığa ilindikleri ve onun bir vasfını gösterdiklerini söyler (s. 341). Vasıflandırma sıfatlarının vasfın kastedilen yoğunluğuna göre derecelendiğini ve bunların karşılaştırma, berkitme, küçültme şeklinde üç çeşit olduğunu belirtir (s. 345). Belirtme sıfatları için kullanım bakımından vasıflandırma sıfatlarına benzetmekle beraber kaynakları ayrıdır der. Bu grubu da gösterme sıfatları, soru sıfatları belirsiz sıfatlar, sayı sıfatları olarak dört türe ayırır (s. 351).

Ortaöğretim ders kitapları doğrultusunda bir sıfat tanımı yapılacak olursa sıfatlara, isimleri niteleyen ya da belirten sözcüklerdir ve mutlaka bir isimle kullanılması gerekir denilebilir.

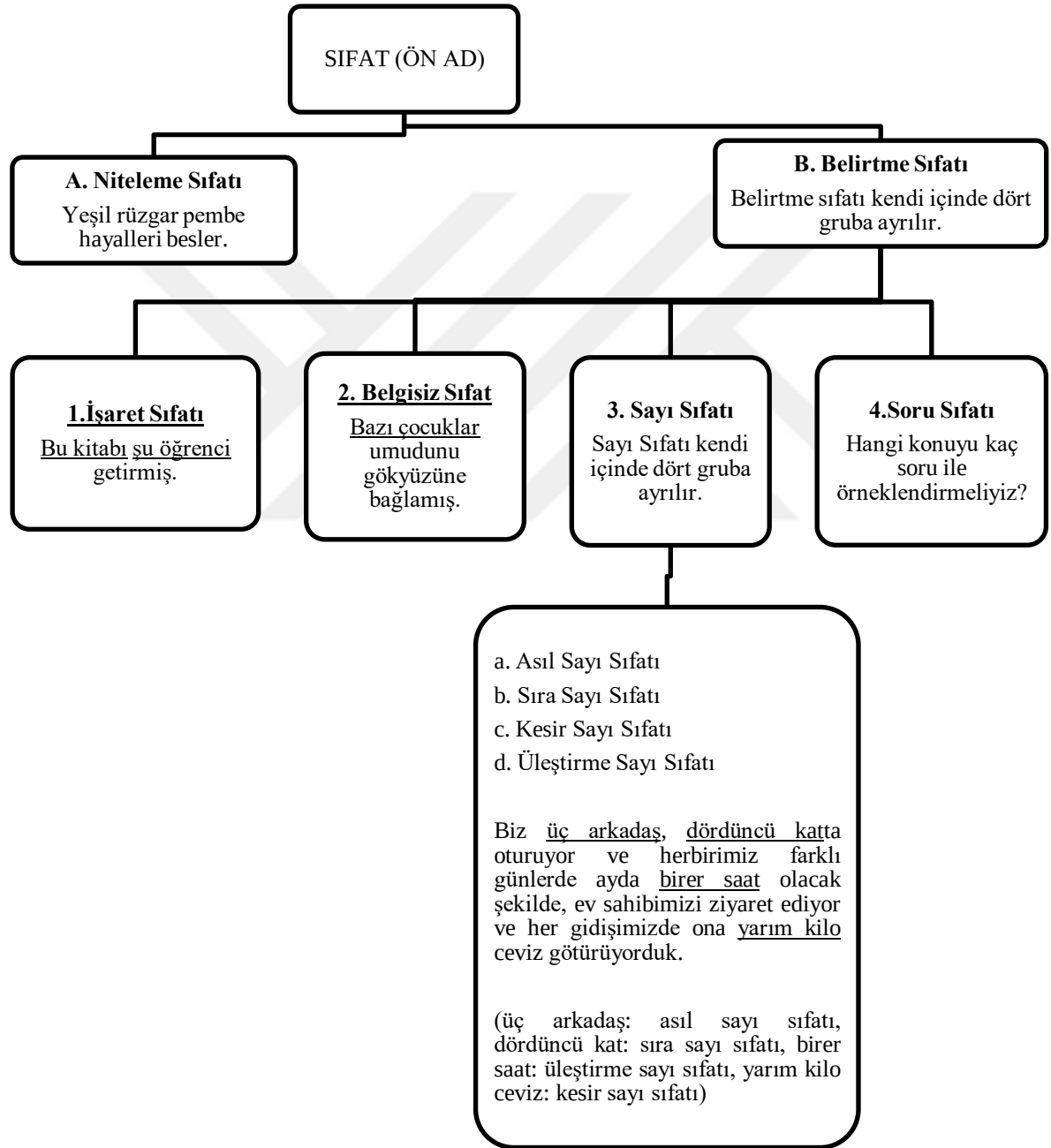
Yılmaz bugün okula kırmızı kazağı ile gelmişti.

Dün rüyasında küçük, sevimli bir kedi gördü.

Arya Gülce çantasındaki üçgen şekerleri, kare şekerlerden ayırmak için çok uğraşmıştı.

Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü gibi sıfatlar kullanıldıkları ismin özelliği hakkında bilgi verip onları daha özel hale getiren unsurlardır. Sıfatlar kendi içinde niteleme ve belirtme sıfatı olarak ikiye ayrılır. Niteleme sıfatları adların yapısal özelliklerini gösterir ve isimlere sorulan nasıl sorusuna cevap verir. Belirtme sıfatları varlıkların diğer varlıklarla ilgileri sonucu aldığı özellikleri belirtir ve kendi içinde dört gruba ayrılır. İşaret sıfatları

varlıkların bulunduğu yerleri gösteren sıfatlardır. Sayı sıfatları isimlerin sayısal özelliklerini bildirir. Sayı sıfatlarının kendi içinde birtakım türleri vardır. Belgisiz sıfat isimlerin sayı bakımından belirsizliklerini gösterir. Soru sıfatları da isimlerin niteliğini ya da herhangi bir özelliğini soru yoluyla bildiren sıfat türleridir. Aşağıdaki tabloda sıfat türleri birer örnekle göstermek istenmiştir:

Şekil 3. Sıfatlar

2. 2. 1. 2. Zamir (Adıl)

Zamirler isimlerin yerini işaret, soru, belirsizlik gibi yollarla tutan sözcük veya eklerdir. Ergin (2013), zamirleri nesneleri temsil veya işaret suretiyle karşılayan kelimeler, olarak tanımlar ve isimlerden farkı üzerinde durur. İsim cinsinden kelimeler nesneleri doğrudan doğruya karşılayan, onların dildeki karşılıkları olan, onların adları olan sözcüklerdir. Zamirler ise nesnelerin dildeki gerçek karşılıkları olmayan, fakat gerekince onları ifade edebilen kelimelerdir. Bu bakımdan isim cinsinden diğer sözcüklerle zamirler arasında büyük bir fark vardır. Zamirler temsil ettikleri veya gösterdikleri nesnelerin gerçek karşılıkları olmadıkları için, ancak o nesnelerin ilk ve gerçek isimlerinin yerini geçici olarak tuttukları için tek başlarına bir şey ifade edemezler. Yani zamirlerin tek başlarına kelime olarak anlamları yoktur. Mesela “bu” zamiri herhangi bir nesneye işaret edilmeden söylenirse neyi karşıladığı anlaşılmaz, hiçbir şey ifade etmez. Demek ki zamirlerin bilinmesi nesnelerin bilinmesine bağlıdır. Zamirlerin diğer isimlerden bir farkı da kelime yapımına onlar kadar elverişli bulunmamalarıdır. Zamirlerin diğer isimlerden en büyük farkı çekim sırasında kök değiştirmeleridir. Bu Türkçede zamirlerin en büyük özellikleridir (ben>bana, sen>sana). Zamirler şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, soru zamirleri belirsizlik zamirleri bağlama zamirleri şeklinde gruplandırılır (s. 262-265).

Banguoğlu (2011) zamirlere kişi ve nesne kavramı taşıyarak adın yerini tutan sözcükler der. Zamirler de isimler gibi çoğul olabilir isim çekimine girer ve ad tamlaması oluştururlar (s.309).

Korkmaz’a (2009) göre zamirler, adların yerini tutan, kişileri ve nesneleri temsil veya işaret ederek karşılayan bir gramer kategorisidir. Yalnız zamirler adların yerini tuttıkları halde, kendileri ile adlar arasında önemli bazı ayrılıklar vardır. Bilindiği gibi adlar yalnız başlarına bir varlığa, bir nesneye ad olan sözlerdir. Zamirler nesnelerin adları değil temsilcileri oldukları için, ancak yerlerini tuttıkları adlarla alam bağıntıları bilindiği zaman birer anlam kazanmaktadırlar. Zamirler yapıları ve işlevleri bakımından olmak üzere iki türlü sınıflandırılır. İşlevleri bakımından zamirler: Şahıs zamirleri, dönüşlülük zamirleri, işaret zamirleri, aitlik zamirleri, belirsizlik zamirleri, soru zamirleri, bağlama zamirleri olmak üzere yedi alt gruba ayrılır (s. 400-405).

Karaağaç (2012), zamirleri iletişim öğeleri üzerinden ele almaktadır. Onun fikrine göre zamir adlandırmanın en genel olanıdır. Bu adlandırma, bütün varlık ve olayları, yani bütün insan bilgilerini, başta insan-varlık ölçeği olmak üzere, üç-beş ölçek içinde öbeklendirir.

İletişimin üçlü temelinde oluşmuşlardır. Her iletişim süreci, gönderici, gönderi, alıcı arasındaki ilişkidir. Buna üçlü ilişki denir. Bu üçlü ilişkide, bütün göndericiler, ben (biz) ; bütün alıcılar, sen (siz)'dir. Göndericinin yazdığı ya da söylediği söz, gönderidir, gönderici ve alıcı dışındaki her şeydir, bütün bilgilerdir; kısacası, o veya onlar'dır. Böylece, gönderici ve alıcıyla üçlü sacayağı tamamlanmış olur. Burada üçüncü kişiler, nesnelerden farksızdır; sözü edilen her şey, ister kişi ister varlık olsun, o'dur. Bu üçlü ilişki bütün dillerde zamirlerin üç temel varlık üzerinde oluşmasına yol açmıştır. Türkçede de kişi zamirleri bu üçlü ilişkiyi şöyle yansıtır: 1. Konuşan(gönderici/gösteren) : ben; 2. Dinleyen (alıcı/yorumlayan): sen; 3. Sözü edilen (gönderi/gösterge) : o ile bunların çokluk biçimlerinden oluşur. Zamir, varlıkların gerçek adarının yerini tutma, onları kişi, işaret belirsizlik veya soru yolları ile temsil etme görevi yüklenmiş olan ad soylu bir söz türüdür (s. 429-431).

Gencan (2001), zamiri, tümcede adların, önce geçmiş kavramların yerlerini tutan ve söyleyenle kendisine söylenen kimseleri hatırlatan sözcükler olarak tanımlar. Zamirleri, kişi adıları; im adıları; belgisiz adılar; soru adıları ve ilgi adıları olarak beşe ayırır (s. 282).

Ortaöğretim müfredatında ve ders kitaplarında ele alındığı biçimiyle zamir ele alındığında, zamir ismin yerine kullanılan sözcüklere denir. Zamirler sözcük durumundakiler ve ek durumundakiler olarak ikiye ayrılır. Sözcük durumundaki zamirler kişi zamirleri, işaret zamirleri, belgisiz zamirler ve soru zamirleri olarak dörde ayrılır. Kişi zamirleri:

1. tekil kişi → ben	ben + e → bene → bana
2. tekil kişi → sen	sen + i → seni
3. tekil kişi → o	o + (n)dan → ondan
1. çoğul kişi → biz	biz + im → bizim
2. çoğul kişi → siz	siz + de → sizde
3. çoğul kişi → onlar	onlar + ı → onları

İşaret zamirleri: Bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar, buraya, şuraya, oraya, burası, şurası, orası, öteki vb. sözcüklerdir.

Belgisiz zamirler: Bazıları, biri, kimi, hepsi, herkes, kimse, birçoğu, birkaçı, şey vb. sözcüklerdir.

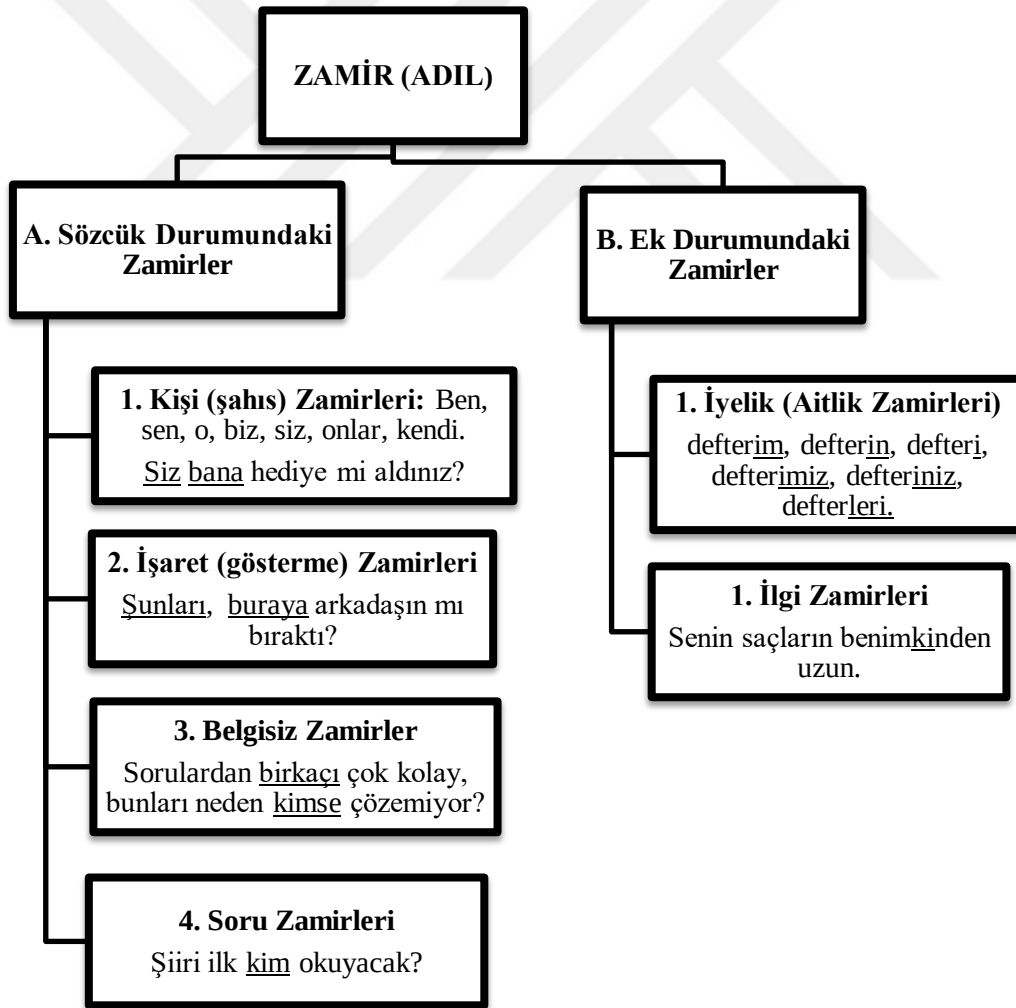
Soru zamirleri: Ne, kim, kimi, hangisi, kaç, nereye, nerede, nereden vb. sözcüklerdir.

Ek durumundaki zamirler de iyelik zamirleri ve ilgi zamirleri olarak ikiye ayrılır. İyelik zamirleri:

1. Tekil şahıs iyelik eki → -(i)m	1. Çoğul şahıs iyelik eki → -(i)mız, -(i)miz,
2. Tekil şahıs iyelik eki → -(i)n	-(u)muz, -(ü)müz
3. Tekil şahıs iyelik eki → -ı, -i, -u,	2. Çoğul şahıs iyelik eki → -(ı)nız, -(i)niz, -
-ü, -(s)ı, -(s)i, -(s)u, -(s)ü	(u)nuz, -(ü)nüz
	3. Çoğul şahıs iyelik eki → -ları, leri

İlgi zamiri ise -ki'dir. (Benim kalemim kırıldı, seninkini kullanabilir miyim?)

Aşağıdaki tabloda zamir türleri birer örnekle gösterilmiştir:

Şekil 4. Zamirler

2. 2. 1. 3. Zarf (Belirteç)

Genel olarak zarflar fiillerin, fiilimsilerin veya sıfatların birtakım özelliklerini belirten sözcüklerdir. Ergin'e göre (2013), zarflar zaman, yer, hâl ve miktar isimleridir. Sıfatlar da zarflar gibi tek başınayken isimdir. Sıfat da zarf da ismin kelime gruplarındaki işlevlerine göre aldığı addır. Zarf kelime grupları içinde sıfatın, fiilin veya başka bir zarfın anlamını etkiler ama her isim sıfat olarak kullanılmadığı gibi her isim zarf olarak da kullanılmaz. Zarflar esas itibarıyla çekimsiz unsurlardır. İsimler zarf olarak kullanıldığı zaman hal ve yer bildiren çekim ekleri dışındaki çekim eklerini almazlar. Zarflar yer zarfları, zaman zarfları, nasıllık-nicelik zarfları, azlık-çokluk zarfları olmak üzere dörde ayrılır (s. 258-259).

Korkmaz (2009) da zarfları aslında birer isim olarak görmüştür ve söz dizimi içerisinde bazı sözcüklerden önce gelerek zarf görevi yüklediklerini belirtmiştir. Korkmaz'ın zarf konusundaki açıklamaları şu şekildedir:

Arapça kökenli zarf kelimesi dil terimi olarak gramerdeki bir kelime sınıfını karşılar. Zarflar fiillerden, sıfatlardan, sıfat fiillerden ve zarf niteliğindeki sözlerden önce gelerek onları zaman, yer, yön, nitelik, durum, azlık çokluk bildirme, pekiştirme ve sorma gibi çeşitli yönlerden etkileyip değiştirerek anlamlarını daha belirgin duruma getiren sözlerdir. Türkiye Türkçesinde aslında zarf olan kelimeler sayılacak kadar azdır. Zarflar genellikle ad, sıfat, zamir gibi öteki kelime sınıflarından alınan sözlerle kurulmuştur. Bu bakımdan, bunlar yalın durumları ile aslında birer addır (s. 451).

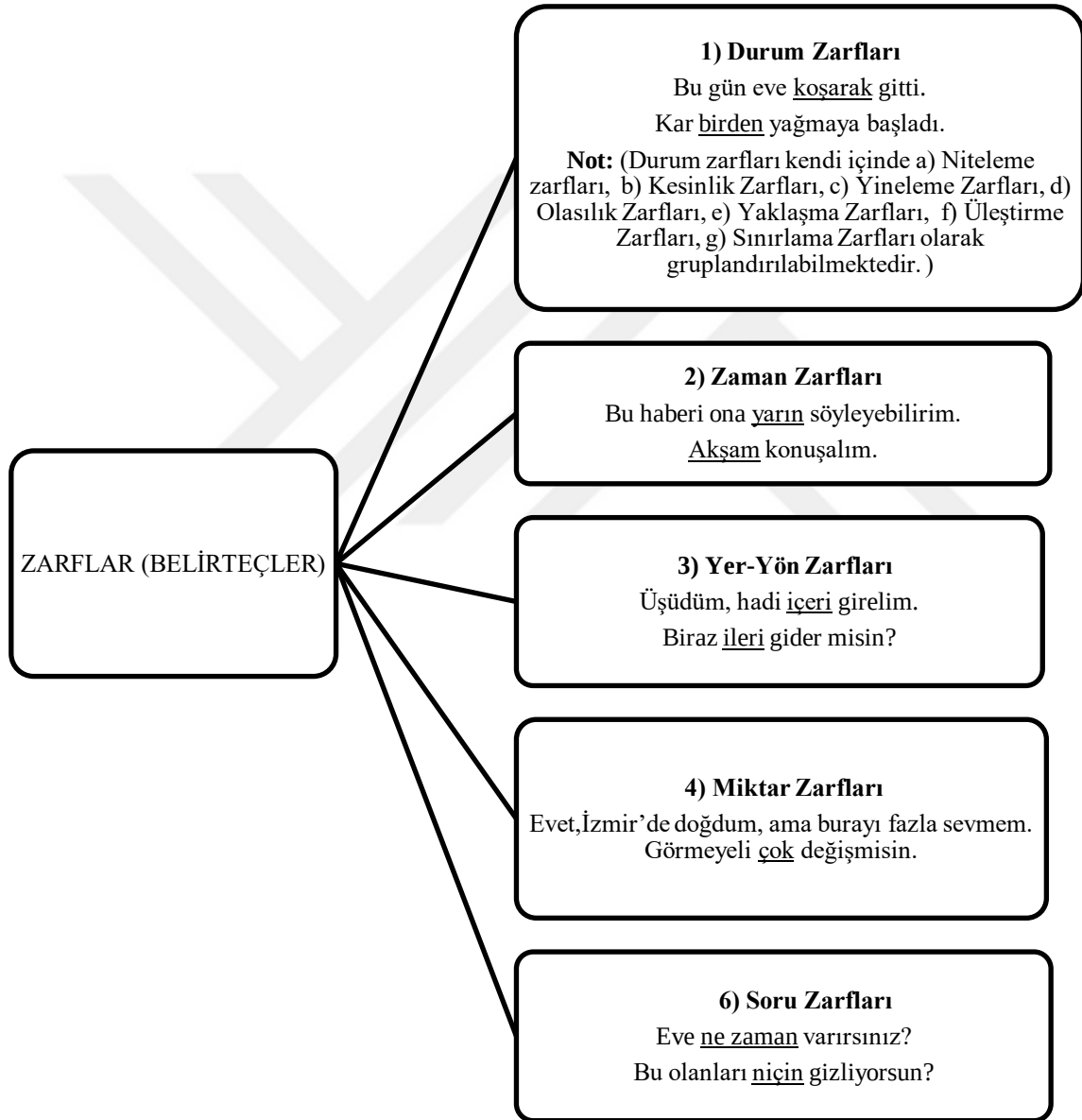
Karaağaç (2012), sıfatlar gibi zarflar da, sözlük birimlerinin tek başlarına var olamayan bilgilerimize ad olarak kullanılmalarıdır. Zarflar varlığın değil de varlığın hareketlerinde görülen özelliklerin adıdır. Bunlar en başta zaman olmak üzere, yer, nitelik, nicelik, durum vb. özellikler, varlıktan çok, varlığın hareketlerinde görülen özelliklerdir. Zarflarla sıfatların farkı, zarfın varlıktan çok varlığın hareketlerinin niteleyicisi oluşu ve ancak bu ortamlarda ortaya çıkabilmesidir. Varlığın nitelik adları sıfat, eylemin nitelik adları zarf olarak değerlendirilir (s. 426-427).

Gencan (2001), zarfları sıfatların, eylemlerin ya da görevce kendine benzeyen sözcüklerin anlamlarını berkiten ya da kısip sınırlayan sözcükleri belirteç olarak tanımlar. Belirteçleri görev ve anlam bakımından altı türe ayırır. Bunlar, zaman belirteçleri, yer yön belirteçleri, durum belirteçleri, azlık çokluk belirteçleri, soru belirteçleri ve koşul belirteçleri şeklindedir (s. 442-443).

Deny (1941) zarflara “katmaç” adını vermiştir ve isim ve sıfattan farkının olmadığını söylemiştir (s. 371).

Banguoğlu (2011), zarflar fiillerin ve sıfatların önüne gelerek anlattıkları kılış, oluş veya vasıfları açıklayan ya da değiştiren kelimelerdir der (s.322).

Okul programları ve ders kitapları göz önünde bulundurarak bir zarf tanımı yapılacak olursa, fiillerin, fiilimsilerin, sıfatların ya da yine zarfların anlamlarını yer-yön, zaman, durum, miktar, soru yönlerinden etkileyen, belirten ya da derecelendiren sözcüklere zarf denir, şeklinde bir tanımlama yapılabilir.

Şekil 5. Zarflar

Sıfat, zamir ve zarf konularıyla ilgili araştırma sonucunda akademik çalışmalar ile okullarda öğretilmeye çalışılan konular arasında farklılıklar olduğu görülmüştür. MEB tarafından 2016 yılına kadar okullara gönderilen dil ve anlatım ders kitabında konuların anlatımları bulunmamakta sadece örnek metinler, etkinlik çalışmaları ve birtakım ölçme değerlendirme soruları bulunmaktadır. 2017 yılından itibaren dil ve anlatım dersi ile Türk edebiyatı dersi birleştirilmiş ve dersin adı Türk Dili ve Edebiyatı olmuştur. Okullara gönderilen Türk dili ve edebiyatı ders kitaplarında da dil bilgisi konu anlatımı bulunmamaktadır. Bunun yerine öğrenciyi araştırmaya yönlendirecek çeşitli etkinlik çalışmaları bulunmaktadır. Bu etkinlik çalışmalarından, metin altı sorulardan, yıllık ünitelendirilmiş ders planlarından, öğretmen kılavuz kitaplarından, üniversite giriş sorularından yararlanılarak karşılaştırmalar yapılmış bu kaynakların sıfat, zamir ve zarf konusunu aynı biçimde ele aldıkları görülmüştür.

2. 2. 2. Sözcük Türlerinin Öğretilmesi

Dil bilgisi konuları bir zincirin halkaları gibidir. Halkalar birbirinden bağımsız gibi görünse de zinciri oluşturmak için her bir halkanın ayrı bir yeri ve önemi vardır. Örneğin öğrenci metin oluştururken (sözlü ya da yazılı) dil bilgisi konularına hâkim olduğu ölçüde düşüncelerini daha iyi ifade edecektir. Dil bilgisi konularının bağlantılı oluşu noktasında bir örnek verilmesi gerekirse de bir öğrencinin anlatım bozuklukları konusunu bilmesi ve uygulaması için noktalama işaretleri, tamlayan-tamlanan konusu, anlatımın açık-anlaşır olması, anlatımın muğlâk olmaması, özne-yüklem uygunluğu, çatı konusu gibi birçok konuyu bilmesi gerekir. Buradan çıkarılabilecek ikinci şey ise zincirin halkaları rastgele sıralanmamalıdır, belirli bir düzen içerirse ele alınmalıdır. Dolayısıyla anlatım bozuklukları konusunun birçok konudan sonra işlenmesi uygun olacaktır. Veya cümlelerin öğelerini bulurken özneyi bulmada zamir bilgisi zarfları belirlemede zarf bilgisi öğrenciye yardımcı olacaktır. Sözcük türleri konusu için de ismi bilmeyen bir öğrenciye sıfatı, fiili bilmeyen bir öğrenciye zarfı anlatmak çok kolay olmayacaktır. Liseye gelmiş bir öğrencinin belirli bir bilgi birikiminin olduğu varsayılarak dil bilgisi konu anlatımı bulunmayan lise ders kitaplarında konuların sıralanışı bazen gelişigüzel olmaktadır. Ancak özellikle meslek liselerinde fazlasıyla bilgi eksiği olan öğrenci açısından ve bu eksikliği gidermeye çalışan öğretmen açısından konu sıralanışındaki dikkatsizliklerle birlikte konuların hatırlatma (var olan bilgiyi ortaya çıkarma) yöntemiyle işlenecek olması ve bu doğrultuda hazırlanmış ders kitapları verimli bir öğrenmeye engel oluşturmaktadır. Bir

önceki dil ve anlatım dersi öğretim programında kazanımların ünitelere göre dağılımı 9. sınıf için 1. ünite ile iletişim, dil ve kültür; 2. ünite ile dillerin sınıflandırılması ve Türkçenin dünya dilleri arasındaki yeri; 3. ünite ile ses bilgisi ve söyleyiş; 4. ünite ile kelimede anlam ve kavram, kelimelerin farklı anlamlarda kullanımı, kelime grupları, 5. ünite ile cümlede anlamın oluşumu, bildirdikleri kiplere göre cümleler, metinde kazandıkları anlama göre cümleler 6. ünite ile paragraf bilgisi biçimindeydi. 10. Sınıf 1. ünite ile sunum, tartışma, panel 2. ünite ile anlatım ve özellikleri; 3. ünite ile öyküleyici anlatımla birlikte isim; betimleyici-tasvir edici anlatımla birlikte sıfat coşku ve heyecana bağlı anlatımla birlikte zamir; destansı anlatım ve emredici anlatımla birlikte fiil, fiilimsi; öğretici anlatım, açıklayıcı anlatım, tartışmacı anlatım ve kanıtlayıcı anlatımla birlikte zarf; düşsel anlatım ve gelecekte söz eden anlatım ile edat ve bağlaç söyleşmeye bağlı anlatım ve mizahi anlatımla birlikte ünlem konusu ele alınmıştı. 11. Sınıf 1. ünite ile metinlerin sınıflandırılması; 2. ünite ile öğretici metinler (mektup, günlük, anı, biyografi, otobiyografi, gezi yazısı, sohbet, haber yazıları, fıkra, deneme, makale, eleştiri) 3. ünite ile sözlü anlatım (röportaj, mülakat, söylev) şeklinde bulunmaktaydı. 12. sınıf 1. ünite ile sanat metinleri (fabl, masal, hikâye, roman, tiyatro, şiir) 2. ünite ile sözlü anlatım (konferans, açık oturum, sempozyum, forum, münazara) 3. ünite ile bilimsel yazılar ele alınmış ve işlenmişti (MEB, 2011).

2018 yılındaki ortaöğretim programında Türk edebiyatı ve dil ve anlatım dersleri birleştirilmiş dersin adı Türk Dili ve Edebiyatı olmuştur. 9. sınıf 1. ünite ile edebiyat nedir, edebiyatın bilim ve sanat dalları arasındaki yeri, metinlerin sınıflandırılması gibi konulardan metin seçilmiş dil bilgisi konusu olarak da standart dil, ağız, şive, lehçe ile argo, jargon kavramları üzerinde durulmuştur. 2. ünite ile hikâye konusu ele alınmış dil bilgisi konusu olarak metinler üzerinden isimler konusu ve imlâ noktalama çalışmaları ele alınmıştır. 3. ünite ile şiir konusu ile birlikte sıfatlar konusu ve imlâ noktalama konusu vardır. 4. ünite ile masal/falb konusu ile birlikte edat, bağlaç ve ünlemler konusu ve imlâ noktalama çalışmaları yer almaktadır. 5. ünite ile roman ile birlikte zamirler konusu ve imlâ noktalama çalışmaları yer alır. 6. ünite ile tiyatro konusu ile zarflar konusu ve imlâ noktalama çalışmaları yer alır. 7. ünite ile biyografi/otobiyografi konusu ile fiiller konusu ve imlâ noktalama çalışmaları yer alır. 8. ünite ile mektup/e-posta konusu ile birlikte yine fiiller konusu ve imlâ noktalama çalışmaları yer alır. 9. ünite ile günlük/blog konusu ile yine fiiller konusu ve imlâ noktalama çalışmaları yer alır. 10. sınıfın 1. ünitesinde edebiyatın tarih ve din ile ilişkisi, Türk edebiyatının tarihî dönemleri, Türkçenin tarihi gelişimi ile

ilgili metinler seçilmiştir; dil bilgisi konularından imlâ ve noktalama çalışmaları yer alır. 2. ünite hikâye konusu ile birlikte fiilimsiler konusu ve imlâ noktalama çalışmaları yer alır. 3. ünite şiir konusu ile birlikte isim tamlamaları konusu ve imlâ noktalama çalışmaları yer alır. 4. ünite destan/efsane konusu ile birlikte sıfat tamlamaları ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer alır. 5. ünite roman konusu ile birlikte cümle çeşitleri konusu ile birlikte imlâ ve noktalama çalışmaları yer alır. 6. ünite tiyatro konusu ile birlikte yine cümle çeşitleri konusu ve imlâ noktalama çalışmaları yer alır. 7. ünite anı konusu ile birlikte yine cümle çeşitleri konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 8. Ünite haber metni ile birlikte cümle çeşitleri konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 9. ünite gezi yazısı ile birlikte cümle çeşitleri konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 11. Sınıfta 1. ünite edebiyat ve toplum ilişkisi edebiyatın sanat akımları ile ilişkisi konularından seçilen metinler ile imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 2. ünite hikâye konusu ile birlikte cümlelerin ögeleri konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 3. ünite şiir konusu ile birlikte cümlelerin ögeleri konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 4. ünite makale konusu ile birlikte cümlelerin ögeleri ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 5. ünite sohbet ve fıkra konusu ile birlikte cümlelerin ögeleri konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 6. ünite roman konusu ile birlikte anlatım bozuklukları konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 7. ünite tiyatro konusu ile birlikte anlatım bozuklukları konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 8. ünite eleştiri konusu ile birlikte imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 9. ünite mülakat/röportaj konularıyla birlikte anlatım bozuklukları konuları ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 12. sınıf 1. ünite edebiyat ile felsefe arasındaki ilişki, edebiyat ile psikoloji, psikiyatri arasındaki ilişki, dilin tarihi süreç içerisindeki değişimini etkileyen sebepler, ilk örneklerden günümüze Türkçenin önemli sözlükleri konularından seçilmiş metinler ve kelime anlam konusu ile imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 2. ünite hikâye konusu ile birlikte kelime anlam konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 3. ünite şiir konusu ile birlikte kelime anlam konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 4. ünite roman konusu ile birlikte paragrafta anlam konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 5. ünite tiyatro konusu ile birlikte paragrafta anlam konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 6. ünite deneme konusu ile birlikte paragrafta anlam konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır. 7. ünite söylev konusu ile birlikte

paragrafta anlam konusu ve imlâ ve noktalama çalışmaları yer almaktadır (MEB, 2018).

2018 programında her sınıfın her ünitesine imlâ ve noktalama konusuyla ilgili bir çalışmanın eklendiği görülmektedir. Programın tamamını dikkatlice incelemeyen bir öğretmen 9.-10.-11.-12. sınıflarda süreli hikâye, roman, şiir gibi türlerin tekrar tekrar ele alındığını belirtse de her bir öğretim yılında türler tarihsel gelişimleriyle paralel ele alınmış ve farklı bir yönüne değinilmiştir. Örneğin 9. sınıfta 5. ünite Cumhuriyet Dönemi'nden iki roman örneği ile birlikte roman türü hakkında genel bilgi, romanın hikâyeden ayrılan yönleri ele alınmıştır. 10. sınıf 5. ünite Tanzimat Dönemi'nden bir roman örneği, Sevet-i Fünûn Dönemi'nden bir roman örneği, Millî Edebiyat Dönemi'nden bir roman örneği yer almaktadır. 11. sınıf 2. ünite Cumhuriyet Dönemi'nden (1923-1950'tan) iki roman örneği ve Cumhuriyet Dönemi'nden (1950-1980'tan) iki roman örneği yer alır. 12. sınıfta 4. ünite yine Cumhuriyet Dönemi'nden ikişer roman örneği ile birlikte 1980 sonrası Türk edebiyatından bir roman örneği, Türk dünyası edebiyatından bir roman örneği yer almaktadır.

Araştırma konusu olan sıfat, zamir ve zarf konuları 2018'e kadarki programda 10. sınıfta yer alırken şuanki mevcut programda 9. sınıfta yer almaktadır. "Bunun dayanağı nedir?", "Hangi sebeple 10. sınıftan 9. sınıfa çekilmiştir?" sorularıyla ilgili programa dair bir açıklama görülememiştir.

Programın edebiyat kısmında tür merkezli bir öğretim şekli benimsenmiş, 9. sınıfta bir türün günümüze yakın döneminden bir örnek seçilerek o tür tanıtılmaya çalışılmış, 10., 11., ve 12. sınıflarda tarihi sıraya göre türün dönemlere göre gelişimi göz önüne alınarak örnekler verilmiş ve konu detaylandırılmıştır. Ancak kitabın dil bilgisi konularına yaklaşımı noktasında fikir yürütmek biraz zordur. 9. ve 10. Sınıfta dil bilgisi konuları metinlerle ilişkilendirilmiş okuma çalışmaları merkezinde öğretilmeye çalışılmış; 11. ve 12. sınıfta ise konu temelli bir yaklaşım yerine ele alınan metinlerde öne çıkan dil özellikleri üzerinden o konuyu öğretme amaçlanmıştır. Yazma çalışmaları ile de öğrenilenin uygulanması ve pekiştirilmesi amaçlanmıştır. Yine edebiyat konuları açısından içerik düzenleme yaklaşımlarından sarmal yaklaşımın tercih edildiği görülürken, dil bilgisi açısından noktalama işaretleri haricinde doğrusal bir yaklaşımın seçildiği söylenebilir. Kısa sürede hazırlanan ve hiçbir gerekçe gösterilmeden programın değiştirilmesi eleştirilere sebep olmuştur. Bir önceki programla mevcut yeni programı karşılaştırdığımızda kazanım sayısının 659 dan 96 ya düştüğü ünite sayısının ise 30 üniteden 39 üniteye çıktığı görülmektedir. Öğretmenler için herhangi bir kılavuz kitap hazırlanmamıştır. Bir günlük

bir seminer ile yeni programın tanıtımı yapılmıştır. Buradaki konu kitabın ya da programın eleştirisi olmamakla birlikte bir konunun öğretimi için o konunun hangi konudan önce veya sonra geldiği, öğretimin hangi kademesinde ele alındığı, o konu için seçilen öğretim yöntemi gibi konular mecburî olarak işe dahil olmaktadır. Ayrıca sahaya inildiğinde meslek lisesindeki öğrenciler ile diğer lise türlerindeki öğrencilere konuların aynı yöntemlerle aynı derinlikle öğretilmeye çalışılması ya da hazır bulunuşluklarını aynı tutmanın doğru olup olmadığı da araştırma konusunun yan amaçlarından birisidir. Bu sebeple tüm bunları irdelemek gerekmektedir.

Buraya kadar mevcut program ve bir önceki programda sözcük türleri konusunun ders kitaplarına ve programa nasıl yerleştirildiği ele alındı. Sözcük türlerinin öğretilmesi için nasıl bir yöntem izlenilmesi gerektiği ile ilgili bilim insanlarının sunduğu fikirlere bakıldığında Sağır (2002)'ın, bir sözcüğü öğretirken ona sadece isim demenin doğru olmadığı sözcüğün işlevleri ve varlıklarla olan ilişkilerinin de anlatılması gerektiğini vurguladığı görülür (s.44). Dilaçar (1961), gramer şekil teşhiri demek değildir, demiş harfler birleşip heceleri, heceler birleşip kelimeleri oluşturur şeklinde giden eski tarz öğretimin yanlışlığını belirtmiş ve aynı şeklin birden fazla kategoriye verebileceğinden yola çıkarak gramer öğretiminde en sağlam yolun fikir grameri (grammaire notionnelle) metodu olduğunu savunmuştur. Fikir ve düşünce kategorilerini öne alarak öğrenciye önce anlatım ve cümle tiplerini örneklerle göstermek (olumlu cümle, soru cümlesi emir cümlesi gibi) cümleler arasındaki farkları genel olarak fiilin kipinin ve kipleyiçi öğelerinin (yani zarflar) meydana getirdiğini belirtmiştir. Kipi cümlelerin bel kemiği olarak adlandırıp hoşgörü, izin, öğüt, zorlama gibi fikir kategorilerini oluşturduğunu söylemiştir. Edatların bağıntı, konum, durum, yer yön hareket kalıplarını verdiğini, renklemenin başlıca sıfat ve zarflarda kendini gösterdiğini (isim renkleyicisi sıfat, fiil renkleyicisi zarf) şahsın yerindeleme kategorisini oluşturduğunu; geçmişlik, şimdilik, bitmişlik, sürerlilik gibi kavramların zaman ve süre kategorisinin bölümleri olduğunu vurgulamıştır. Söz bölükleri üzerinde durmadan bu fikir ve gramer kategorilerinin ele alınması kavratıldıktan sonra şekil gramerine (grammaire formelle) geçilmesi gerektiğini savunmuştur. Burada da dikkat edilmesi gereken şey olarak şekil değil şeklin görevini işaret etmiştir. Ardından söz bölükleri konusu için duruk ve devimli sözcüklerini seçmiştir. Duruk, cümle içerisine girmeyen sözcük; devimli dediği ise, cümle içerisinde kazandığı işlevdir. Dilaçar (1961), öğretime cümleden yola çıkmanın yerinde olacağını savunmuş ve aşamalarını basamak basamak anlatmıştır (s. 23-29).

Budurlu (1961) ise Dilaçar'ın bu öğretim yöntemine karşı çıkarak uygulamasının mümkün

olmadığını savunmuştur. Budurlu (1961), dilin bütünlüğünün farkında olduğunu sözün anlamlarına göre ayrıldığında göze görünen sözlerin (isim, sıfat, zamir, fiil, edat vb.) ve cümlelerin öğelerinin (özne, nesne, tümleçler, yüklem) ancak bir cümle içinde varlık bulunduğunu kabul ettiğini ve uzaktan bakınca tümü görmenin ve işe tümünden başlamanın mantıklı geldiğini; ancak sahaya inilip uygulanmaya çalışıldığında Dilaçar'ın metodunun yanlış bir metot olduğunun görüleceğini iddia etmiştir:

Bir örnekle bu durumu iyice açalım. Cümlelerin tanıtımı yapıldı. Cümlelerin ne olduğu iyice anlaşıldı. Sıra cümle türlerine geldi. Tür sorunu ortaya çıkınca yardımcı bilgilerin istendiği görüldü. Ele aldığımız cümle birleşik bir cümle olsun. Bu durumda önümüze hemen fiilimsiler konusu çıkacak. Fiilimsileri (isim fiil, sıfat fiil, zarf fiil) tanıtabilmek bu konunun tam öğretimini yapabilmek için şu konuların iyice bilinmiş olması gerekiyor: Fiil, isim, sıfat, bağlaç. Bunlarla birlikte fiil köklerinden türeme konusunun da bilinmiş olması gerek. Ayrı ayrı kocaman bir bölüm olan bu konuların öğretilmesine girince 'cümle' konusu bir iki ay sonraya kalmış olur (Budurlu, 1961, s. 32).

Yine yazısının devamında başka örneklerle bu metodun uygulanmasının mümkün olmadığını açıklamıştır. İsim, sıfat takımları, edat, bağlaç gibi konuların tanıtılması için farklı cümlelere başvurulması gerektiği her başvuruda ayrı konuların ele alınması gerektiği ve böylece bütünlükten eser kalmayacağını belirtmiştir. Budurlu'nun tavsiyesi ise işe ses bilgisinden başlanması sonra söz bölüklerinin anlamca ayrımının yapılması, sözlerin yapılarının incelenmesi sonra cümleye varılarak bol bol cümle incelemesinin yapıp bilginin derinleştirilmesi gerektiği şeklindedir (s. 30-34).

Kiper (1962), ortaöğretimde dil bilgisi üzerine bilimsel çalışma özenti yapıldığını zamanın ve öğrenci gücünün boşa harcandığını dil bilgisi kitabının her aydın kişide olduğu gibi bir sözlük gibi öğrencinin de elinde bulunması gerektiğini savunmaktadır. Öğretmen de haftanın belirli saatlerinde öğrenciyi ana dilinden ve okuldan soğutmayacak ustalıkta olup kitabı kullanmayı öğrenciye öğretmesi gerektiği, fikrindedir (s. 35-38).

Karahan (2009) ise, dil bilgisi öğretilmesine parçadan mı yoksa bütünden mi hareket etmek gerekir? Sorusuyla yola çıkıp bu konudaki tartışmalara dilin bir bildirişim sistemi olması sebebiyle öncelikle parça karşısında bütünün tanıtılmasının ve daima parçalarla bütünün ilişkisine dikkat etmenin gerektiğini belirterek cevap vermiştir. Cümleyi anlam ve yapı olarak bir başka cümleye bağlı olmadığı ve sınırları belli olduğu sürece bir bütün olarak değerlendirmiştir. Ancak cümle, anlam ve yapı olarak bağımlı ve sınırları belli değilse cümle üstü birimin bir parçası olmaktadır. Ve eğitimin her seviyesinde dil bilgisi çalışmalarının dilin durumu gereği bildirim yüklü bütünü kavratmaya yönelik olması

gerektiği kanaatindedir (s. 23-29). Konu sıralaması yaparken dikkat edilmesi gerekenleri de şu şekilde belirtmiştir:

Konu sırasındaki ilkeler, disiplinlere göre farklılık gösterir. Öncelik-sonralık, büyüklük-küçüklük, bütün-parça, yakınlık-uzaklık, bağımlılık-bağımsızlık... bunlar konu sıralamasında belirleyici olabilecek ilkelerden bazılarıdır. Meselâ bir dil bilgisi öğretim programında sıfat ve zamir konusu, ismin önüne geçemez. Çünkü sıfat ve zamirin varlığı isme bağlıdır. Zarf konusu fiilin önüne geçemez. Çünkü zarfın varlığı da fiile bağlıdır. Programdaki konu sırasını işte bu veya benzer ilişkiler belirler (Karahan, 2009, s. 26).

Dil bir bütün, dil bilgisi de bu bütünün yapısındaki parçaları inceleyerek bütündeki yerini gösteren çalışma alanıdır. Dil organik bir yapı olduğu ve bu yapıyı oluşturan parçalardan herhangi birine indirgenemeyeceği için temelde hep bütüncül yapı olmalıdır. Bu doğal organize yapının kurallarını bulup kavrama ve kavratma işi olan dil bilgisinin tüm etkinliklerinin esas amacı elbette ana yapıyı kavratmaya yönelik olmalıdır. Türkçenin yabancı dil olarak öğretilmesi için hangi yöntemler seçilmeli; ana dili incelemeleri için hangi yöntemler seçilmeli; ana dili içerisinde dil bilgisinin öğretimi için hangi yöntemler seçilmeli soruları gibi sözcük türleri nasıl öğretilmeli sorusu ve tüm diğer dil bilgisi konuları için ayrı ayrı bu konu nasıl öğretilmeli sorusu sorulmalıdır. Uygun öğretim yöntemlerinin inceliklerle araştırılıp bulunması sahada denemesi yapılarak ortak karara varılması artık mecburi bir hâl almıştır. 1960'larda sorulan birçok soru için hâlâ bilimsel ve ortak bir görüş oluşturulamadığı için Türk Dili ve Edebiyatı Programı sürekli değişmekte ve bu değişim yarardan çok zarar getirmektedir. Mevcut eğitim sistemimizde yapılandırmacı eğitim anlayışı benimsenmiş öğrenme ve öğretme süreci tümdengelimsel biçimde düzenlenmiştir. Öğrenci merkezde ve sürecin yöneticisi durumundadır. Eğitimdeki hedeflerimiz öğrencinin hazır bulunuşluk düzeyine göre belirlenir ve hazır bulunuşluk düzeyi ölçüsünde hedefe ulaşılır. En önemli öğretim materyali olan ders kitapları genel olarak yapılandırmacı yaklaşım doğrultusunda hazırlanmış olsa da konu bazında kargaşa vardır. Öğrenci de öğretmen de sürecin yöneticisi değil bu kargaşada boğulmuş akı karışmış hedefe ulaşmak için çabalayan parçalarıdır. Türk dili ve edebiyatı derslerinde yeterli başarının sağlanamamasının bir nedeni de alan bilgisi ile donatılan öğretmen adaylarının bu bilgiyi öğretme konusundaki eğitim eksiklikleridir. Öğretmenlerin konuları iyi bildiğine eğitim süreçleri ve eğitim sonunda tabi tutuldukları bir dizi sınav kanıttır. Ancak sistemde birkaç ay içerisinde formasyon eğitimi alıp öğretmenlik yapmaya başlayan veya formasyon eğitimini karma sınıflarda alanlar mevcuttur. Bir coğrafya dersinin öğretimi ile bir tarih dersinin veya bir edebiyat hatta dil bilgisi konularının öğretimi aynı

şekilde olamaz. Fikrimiz ilk yıl gelişim psikolojisi, program hazırlama, sınıf yönetimi gibi temel dersleri karma alan öğretmen adaylarının ikinci yıl kendi alanda öğrendiklerini nasıl öğretecekleri konusunda uzmanlaşması gerekmektedir. Ya da bu eğitim alan eğitimi aldıkları süreye yayılarak hem konularda uzmanlaşma hem de öğretme alanında uzmanlaşma beraber sağlanmalıdır. Mevcut durumda ise süreç içerisinde deneme yanılma ile tecrübe edinmiş kitaba, müfredata uyum sağlamış öğretmen sürekli değişen sistem nedeniyle her değişimde tekrar başa dönmektedir. Öğretmene değişimin gerekçeleri ve yeni programda neler yapması konusunda bir eğitim de verilmediğinden eğitimin bu yönü bireye ve ülkeye zarardan başka bir şey değildir.

Eğitim bilimlerinde Bloom Taksonomisi olarak geçen bilme-kavrama-uygulama-analiz-sentez-değerlendirme basamaklarından daha bilme-kavrama basamağında olan bir öğrenciden ancak değerlendirme basamağına geldiğinde beklenebilecek karar verme, yargıda bulunma, eleştirme belirli bir ölçütle karşılaştırma, yapma gibi özellikleri beklememiz çok yerinde değildir. Yine duyuşsal hedef alanlarından alma-tepkide bulunma-değer verme-örgütlenme-kişilik haline getirme basamaklarından ilkinde, alma (alma: ayırt etme, ayırma paylaşma, kabul etme) basamağında bulunan bir kazanımın yani “Türk dili ve edebiyatı dersinin önemini fark etme”yen bir öğrencinin; örgütlenme basamağında (örgütlenme, formüle etme) bulunan “Türk Dilinin dil bilgisi kurallarına uyması”nı beklemek yanlış olacaktır. Eğitimin basamaklı yapısını örgütselliğini göz önüne alarak yaklaşmak yerinde olacaktır. Sözcük türleri konusu için de gerekli hazır bulunuşluk öğrencide olmalıdır.

Birçok metot denenerek en iyi olan seçilmelidir. Örnek bir metot denemesi sunmak gerekirse şu örnek verilebilir: Öğrenciye sözcüğün cümle içerisinde yeni anlamlar kazandığını kavratmaya çalışan bir öğretmen kısa bir cümle verdikten sonra “cümle genişletme” yoluyla bunun bir paragrafa dönüşmesini sağlayabilir.

Öğretmenin vereceği örnek cümle: Gülce okula geldi. Çay içti. Derse başladı.

Öğrencinin örnek cümleyi genişletmesi: Dün Gülce okula köydeki dağ yolundan hızlı adımlarla yürüyerek geldi. Çok kar yağdığı için yürümekte epey zorlanan Gülce, okula varır varmaz sıcak bir çay içti. Koridorda asılı duran duyuruyu okuduktan sonra sınıfına gidip dersine başladı.

Öğretmen cümleye yeni eklenen sözcüklerin cümleye nasıl bir anlam kattığı üzerinde durabilir. Hazır bir metin değil de öğrencinin bizzat kendi oluşturduğu bu metinden yola

ıkarak da sözcük türleri konusuna giriş yapabilir.

Burada sözcük türlerinin öğrenilmesi için en iyi metot yukarıdakidir denilmek istenmemiş; örnekteki gibi birçok yöntemin denenmesi ve eğitimin bel kemiği olarak görülen Türkçe için çağa uygun uygulamalı çalışmaların yapılması ve her konu için en iyisinin bulunması gerektiğidir.

Kargaşanın giderilmesi için öğretmene tıpkı ilköğretimde olduğu gibi liselerde de birer kılavuz kitap çıkartılabilir.

Yapılan bu tez nedeniyle iletişime geçilen birçok Türk Dili ve Edebiyatı ğretmeni sözcük türleri konusunu öğretmede kendilerini başarısız bulduklarını belirtmiştir. Bunun nedeni olarak da metinden yola çıkarak öğretme şekli ile kendi eğitim hayatları süresince en küçük parça olarak görülen sözcükten yola çıkma metodu arasında gidip gelme olduğunu söylemişlerdir.

2. 3. Metin Türlerinin Sınıflandırılması ve öğretilmesi

2. 3. 1. Metin Nedir?

Eskiden metin denildiğinde ilk akla gelen edebî metin türleri iken günümüzde metnin kapsamı genişlemiştir. Edebî bir nitelik taşımayan bir gazetede ki kaza haberi de metin olarak değerlendirilmektedir. Durum böyle olunca güzel sanatlar etkinliği olan edebî metinleri diğer metin türlerinden ayırmak bir ihtiyaç olmuştur. Elbette ki estetik kaygı ve zevk edebî olanla olmayanı ayırmada temel unsurdur ve metinler konusunda da geçerlidir. Metin konusunun ele alındığı kaynaklar tarandığında farklı metin tanımları ile karşılaşılmaktadır:

Metin, bir yazıyı biçim, anlatım ve noktalama özellikleriyle oluşturan kelimelerin bütünüdür (TDK, 2005).

Metin, belirli bir bildirişim bağlamında bir veya birden çok kişi tarafından sözlü ya da yazılı olarak üretilen bir dil dizgesi bütünüdür (Günay, 2007).

Metin, kendisini oluşturan söz öbeği ve cümle dizilerinin birbirlerine bağdaşıklık ve tutarlılık ölçekleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturdukları, belli bir amaçla

üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerle sınırlandırılmış, yazılı ya da sözlü bir dil ürünüdür (Karaağaç, 2012, s. 709).

Metin, kendisini oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine bağdaşıklık ve tutarlılık ölçütleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturmasıyla meydana gelen, belli bir amaçla üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerle sınırlandırılan yazılı ya da sözlü bir dilsel üründür (Onursal, 2003, s. 126).

Tanımlarda da görüldüğü gibi ilk olarak dilsel bir ürün olarak algılanan metin kavramının sınırları günümüzde genişlemiş ve ileri boyutlara taşınmıştır. Semiotik bakışa göre resimler, fotoğraflar, filmler, şarkılar, dramalar, haritalar, grafikler, beden dili vb. birer semiotik metindir. (Çeçen, M. ve Çiftçi Ö. 2007, s.39). Edebi metinler de metin olarak değerlendirilen birçok kavram gibi ilk olarak bir iletişim aracıdır. Cümlelerden oluşmuş bir örgü sistemidir. Ancak sadece cümlelerin art arda dizilmesiyle bir metin oluşturulamaz. Belirli bir konu etrafında, belirli bir üslupla, yazım ve noktalama gibi unsurlara dikkat edilerek oluşturulmuş bir yapıdır. Bununla birlikte yalnız başına eksiksiz olarak anlaşma sağlayan her cümle de bir metin değeri taşımaktadır Metni bir eve benzetirsek, evin temeline konuyu, tuğlalarına sözcüklerle kurulan cümleleri, tuğlaları birleştiren harca bağdaşıklık, bağlaşıklık, anlatım türlerini, dil ve üslubu; odalara metni oluşturan paragrafları; çatıya edebî sanatları, yerleştirebiliriz. Nihayetinde ise metin bu sistemi oluşturan tek bir parçaya indirgenemeyen, bütün olarak oluşturdukları anlam ve değerdir diyebiliriz. Ebetteki oluşturulmuş her metnin birbiriyle aynı olması beklenemez. Bütünü oluşturan her bir parçanın değişmesinin metni etkileyeceği gibi seslenilen hedef kitlenin yapısı, metni oluşturanın amacı, metnin gerçeklikle ilişkisi gibi birçok nitelik metinlerin farklılaşma sebebidir. Malzemesi dil olan metinler ilk olarak edebi olan (sanatsal) ile olmayan şeklinde ayrılmıştır. Edebi metinlerin estetik haz uyandırması, özgün olması, çok anlamlı olması, asıl amacının bilgi vermek olmaması, taşıdığı kurmaca bir gerçekliğin bulunması, üslup ve anlatım kaygısının bulunması, söz sanatları ve mecazlar içermesi, çağrışım ve imgelerin bulunması, duygu değerinin yüksek olması gibi özellikleri vardır. Aktaş (2011) edebi metinlerin özellikleri ile ilgili edebî metin estetik yaşantı uyandırır, edebî metin tamamlanmış bir yapıdır, edebî metinde yapıyı meydana getiren birimler tema etrafında birleşirler, edebî metnin anlamı değil anlamları vardır, edebî metin bir iletişim aracıdır, edebî metin yazıldığı dönemi temsil eder, edebî metnin her iki ufkunda sayısız eserler vardır, cümlelerini maddeler halinde tek tek açıklamıştır (s. 24-26).

Çağımızda metin, üst metin, hipermetin gibi kavramlarla ilgili düşünceler hızla değişmekte veya genişlemektedir. Edebi kuramların metinlere bakış açısı da farklılıklar göstermektedir. Örneğin yapısalcılar metinlerin anlamlarıyla uğraşmayıp metinler arasındaki ortak dokuları incelemekte ve metinlerin iletişim değeri üzerinde durmakta; halk bilimciler metinleri yaşayan sürecin ürünü olarak görebilmekte veya alımlama estetikçileri okuru edilgen durumdan çıkarıp metnin okur tarafından okuma edimi sırasında oluştuğu düşüncesindedirler.

Dil bilgisi çalışmalarının cümlelerden daha büyük yapılar olan metinlerle yapılması gerektiği görüşü kabul gördüğünden beri de metinler ayrı bir önem kazanmıştır. Salt metinlerin ele alınıp yapısının, temasının, dilinin, ahenk özelliklerinin, konusunun incelendiği çalışmalar veya metnin bağlaşıklık, bağdaşıklık, derin yapısı, yüzey yapısı gibi özelliklerini inceleyen metin dil bilim çalışmaları doğrultusunda farklı metinlerin dil bilgisi öğretimi için uygunluk durumları merak konusudur.

2. 3. 2. Metinlerin Sınıflandırılması

Günlük hayatta edebiyatta ya da bilimde yapılan herhangi bir sınıflandırmanın temel amacı karışıklığı ve kargaşayı azaltarak ihtiyaç duyulduğunda aranılan şeyin ulaşılabilirliğini artırmak ve zaman kazanmaktır. Sınıflandırmalar araştırmacının, öğrencinin, okuyucunun işini büyük ölçüde kolaylaştırır. Edebiyatta metinlerin sınıflandırılması genel olarak benzer veya ortak özelliklerinden yola çıkılarak yapılmıştır. Türk Edebiyatında metinler, metnin konusu, teması, dili ve üslubu, yazılış amacı, hitap ettiği kitle, gerçeklikle ilişkisi, uzunluğu-kısalığı, oluştuğu dönem, oluştuğu saha gibi birtakım kıstaslar gözetilerek yapılmıştır. Toplumların değişimine göre, yeni türlerin doğuşu veya var olan türlerin kayboluşuna göre, araştırmacıların bakış açısına göre birçok tasnif yaklaşımının olduğu görülmektedir.

Edebi türler ilk olarak lirik, drama ve epik olarak üç kategoriye Aristo, Plato ve Horace tarafından ayrılmış ve uzun yıllar boyunca onların takipçileri tarafından savunulmuştur. Shakspeare trajedi ile klasik öncülerinin katı ayırımına ilk kafa tutan kişidir. Klasiklerin ve ardından neoklasiklerin saf türleri ele alma ve koruma eğilimi ile devam eden süreç 17. yüzyılda romanın, 18. yüzyılın sonunda romantizmin doğuşu ve 19. yüzyılda da tiyatrodaki değişimler ile sonlanmıştır. Özellikle 18. yüzyıldan itibaren biyografi, deneme roman... gibi türlerinin canlanmasıyla durumlar biraz daha karışmıştır. 19. Yüzyılda tür kavramı

varlığını sürdürmekle birlikte dönemsel sınıflandırma ön plana çıkmıştır. “Yapısalcılara göre tür, zaman ve koşullara göre sürekli değişen ve gelişen fakat yine de yazar ile okur arasında örtülü bir mutabakat ile sınırlı ve belli kodları koruyan bir yapıdır. Bu kodlar sayesinde yazar metni üretebilir ve okur da ona muhatap olabilir.” Post yapısalcılar ise var olanın sadece metin olduğunu ileri sürerek tür kavramına karşı çıkmışlardır. Anlatı bilimciler ise yazılı ve görsel her metni bir anlatı olarak görmektedirler (Çıraklı, 2010, s. 78-84).

Türk edebiyatındaki tasnif denemelerinde ilk göze çarpan kişi Agâh Sırrı Levend’tir. Agâh Sırrı, Türk Edebiyatı Tarihi adlı kitabında “edebiyat tarihçisi gözüyle edebi eserlerimiz” ve “başka türler” başlıklarında bilinen türleri ele almıştır (Levend, 1998, s. 99-176).

Mustafa Nihat Özön, Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi kitabında edebi türleri nazım, tiyatro, roman, tarih, coğrafya ve seyahat, edebiyat tarihi ve tenkit, mektup ve hatırat, felsefe, hitabet ve gazetecilik, dil meselesi şeklinde sınıflandırmıştır (Özön, 1941).

Ahmet Kabaklı Türk Edebiyatı adlı eserinde türleri sözlü verimler ve yazılı verimler olarak ikiye ayırarak incelemiş, sözlü verimleri söyleyeni belli olanlar ve söyleyeni belli olmayanlar olarak ikiye ayırmış; yazılı verimleri de nazım ve nesir olarak ikiye ayırarak incelemiş; lakin kitabının ilerleyen sayfalarında tekrar başka bir tasnif denemesi yaparak biraz karışıklık oluşturmuştur. Türleri tek tek ele alıp incelemesi bakımından ise oldukça kayda değer bir eserdir (Kabaklı, 1994).

Şerif Aktaş edebi türleri anlatma-nakletme, coşkuyla dile getirme, gösterme yoluyla anlatma diye “üç anlatma formu” başlığında toplamıştır. Masal, destan, halk hikâyesi, mesnevi, manzum hikâye, Avrupaî hikâye ve her türlü romanı anlatma-nakletme sınıfına; sözlü ve yazılı her türlü şiiri coşkuyla dile getirme grubuna; tiyatroyu da gösterme yoluyla anlatma grubuna dâhil etmiştir (Aktaş, 2011).

Günday, edebi türleri nazım ve nesir olarak değil de kurmaca türler (masal, mit, hikâye, roman, tiyatro, şiir) ve bilgilendirici edebi türler (deneme, yaşam öyküsü, öz yaşam öyküsü, anı, gezi yazısı, makale...) olarak iki gruba ayırmanın doğru olduğunu belirtmiştir (Günday, 2012, s. 273).

Aytaş (2005), “Edebi tür edebiyat eserlerinin biçimlerine, konularına ve teknik özelliklerine göre ayrılmış çeşitleridir. Bir başka söyleyişle, biçim ve öz bakımından ortak kurallara göre yazılmış ve söylenmiş eser kümelerine verilen addır (s. 262).” sözleriyle tür kavramını tanımlamış ve türlerin değişen zaman ve ihtiyaca göre değişebileceği üzerinde

durmuş; Eski Yunan edebiyatında sadece dört türün olduğunu (şiir, tiyatro, söylev ve tarih) 19. yüzyıldan itibaren roman, eleştiri, mektup gibi türlerin eklendiğini; 20. yüzyılda da gazete ve derginin gelişmesiyle makale, deneme, fıkra, skeç gibi yeni türlerin eklendiğini belirtmiştir. Edebi türleri “anlatım yolu bakımından (nesir-nazım, sözlü-yazılı), konu seçimi ve konuya uygun iletim tekniği bakımından ve boyutları bakımından (eserin uzun-kısa ve yoğun oluşu)” üç ana başlık altında tasnif edilmesi gerektiğini söylemiştir. Aytaş edebi türleri ana başlıkları ile 1.Şiir, 2.Tiyatro, 3.Anlatı türleri, 4.Düşünce Türleri olarak tasnif etmiştir. Kendisinin yaptığı bir başka tasnif denemesi de şu şekildedir:

1. Asıl Türler:

a) Nazım

b) Nesir

2. Temsil Türü (Tiyatro Eserleri)

3. Düşünce Türleri (Makale, Sohbet, Fıkra, Denme)

4. Yardımcı Türler (Biyografi, Anı, Gezi Yazıları, Mektup, Söylev, Özdeyiş vb.) (s. 261-276).

Akkuş (2007) ise tasniflerin, edebi türlerin tanımlanması ve gruplandırılmasında içerik ve biçimin teorilerde önemli bir yere sahip olduğunu düşünmekte; edebiyat teorisinde türün eserin sağlıklı yorumlanabilmesi için tespit edilmesi gereken bir araç olduğunu belirtmektedir. Akkuş, özellikle klasik Türk edebiyatının metin tahlillerini dikkate alarak 1. Din, 2. Toplum, 3. Tabiat şeklinde üçe ayırıp her başlığın altında da zaman, mekân, insan-varlık alt başlıklarını açarak farklı bir tasnif yapmıştır (s. 11-12).

Ayrıca türlerin gelişimi ve sınıflandırılması konusunda alan yazın taraması yapıldığında “Nazımdan Nesire Edebi Türler” adlı çalıştay; Necla Pekolcay’ın İslami Türk Edebiyatı adlı kitabının “İslami Türk Edebiyatının Hususiyetleri” başlığında konuyla ilgili bilgiler olduğu görülür. Kenan Akyüz “Modern Türk Edebiyatının Ana Çizgileri” adlı kitabında Cumhuriyet Dönemini, 6 alt başlığa ayırmış ve bu dönemdeki türlerin gelişimi ile ilgili bilgi vermiştir. İnci Enginün “Cumhuriyet Devri Türk Edebiyatı” adlı kitabında türlere göre bir tasnif yapmış türler altında devirleri de ele alarak 1920’li yıllara kadarki edebiyat ürünlerini değerlendirmiştir. Eserde dikkat çeken bir özellik roman ve hikâyeyi aynı başlık altında ele almasıdır. Mehmet Aça, Haluk Gökalp ve İsa Kocakaplan’ın hazırladığı “Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Tür ve Şekil Bilgisi” adlı kitapta nazım ve

nesir bütün türler örnekler ve açıklamalarla geniş şekilde ele alınmıştır. Son dönem kaynaklarında ise daha çok nazım türlerinin incelemesi ve nesir türlerinin incelemesi ayrı ayrı ele alınmaktadır. Örneğin Cemal Kurnaz ve Halil Çeltik nazım türlerini ele aldığı Divan Şiiri Şekil Bilgisi adlı eserde şiir türünü kafiyelerine göre (tek kafiye ve çok kafiye) ve nazım birimine göre (beyit ve bent) ayırmış; üç temel nazım biriminin (1. Gazeli/Kasideyi 2. Kıtayı 3. Mesneviyi üç ana tür olarak belirlemiş ve bu türlerin) genişlemesiyle ortaya çıkan diğer nazım türlerini ele almışlardır. Bu sınıflandırma şimdiye kadar oluşturulan sınıflandırma çalışmalarından oldukça farklıdır ve okullarda öğrencilere nazım türlerini öğretme konusunda kolaylık sağlayabilecek bir niteliktedir.

Metinlerin sınıflandırılması konusunda nihai bir karara henüz varılmamış sınıflandırma denemeleri akademisyenler, öğretmenler ve öğrenciler tarafından hâlâ devam etmektedir. Aşağıdaki tasnif denemesi Nizamettin Uğur'a aittir:

Ayrıntılı Bir Sınıflamayla Metin Türleri

1. Yazılış amaçları açısından metin türleri:

öğretici/ kullanmalık metinler

doğrudan iletişim metinleri

yazınsal/kurgulayıcı metinler

2. İletişim açısından metin türleri:

Yalın anlamlı metinler

Yabancılaştırılan metinler

Örtük anlamlı metinler

3. İletişimsel işlevleri açısından metinler:

Anlatı türü metinler: Roman, öykü, anı, yaşanan olaylarla ilgili belgesel anlatımlar

Şiirsel metinler: mani, koşuk, manzume, düzyazı şiir, serbest şiir, şarkı, destan...

Söyleşimsel metinler: Tiyatro anlatımı, fotoroman, çizgi film, altyazılı filmler...

Basın metinleri: Röportaj, bildirme, görüşme, haber yorum, köşe yazısı, gazete, dergi...

Özel bilgilendirici metinler: Bilimsel dergilerdeki makaleler, bilimsel kitaplar...

Kılavuz metinler: Kullanma kılavuzu, uyarıcı notlar, resmi işlerde kullanılan değişik hazır matbu belgeler, yönetmelikler, sözleşme metinleri...

Öğretici metinler: Ders kitapları, ders notu çoğaltıları...

Çözümleme ile ilgili metinler: İnceleme, deneme, eleştiri, araştırma metinleri...

Mesleki Metinler: Rapor, tanıtım yazısı, mahkeme tutanağı, polis kaydı, bilgilendirici yazılar, imza sirküleri, kurum içi yazışmalar...

Haberleşme metinleri: Mektuplar, e-ilettiler...

Uyarıcı metinler: Uyarıcı yazılar, panolar, pankartlar, bildiriler, afişler, el ilanları, reklamlar...

Fantastik metinler: Masal, destan, söylence...

Akademi/bilimsel metinler: Makale, bildiri, tez, sunum...

Sınıfsal özellik yansıtan metinler: Köy edebiyatı, işçi edebiyatı...

Bildirişimdeki özelliği bakımından metinler: ileti metinleri, mektup işlevli metinleri, üst/hiper metinler, web metinleri, ilan metinleri, reklam metinleri, sınav metinleri...

4. Dilin işlevlerine göre metin türleri:

Vericiyi ilgilendiren anlatımsallık (coşku, duygusal) işlevli metinler: Monologlar...

Alıcıyı ilgilendiren çağrı (buyurma, seslenme) işlevli metinler: Söylevler...

Bildirişim ilgilendiren şiirsel (sanat, estetik) işlevli metinler: Makaleler...

Kodu ilgilendiren üstdil işlevli metinler: Sözlükler, dil bilgisi kitapları...

Kanalı ilgilendiren ilişki işlevli metinler: Diyaloglar...

5. Diomedes'in Platon'u izleyerek yaptığı sınıflandırmaya göre metinler: Yalnızca anlatıcının konuştuğu yapıtlar (öz yaşam öyküleri), yalnızca anlatı kişilerinin konuştuğu yapıtlar (anlatıcının silindiği anlatılar), her ikisinin (anlatıcı ve anlatıcı kişilerinin) bir arada konuştuğu yapıtlar (genel anlatılar).

6. Gerçeğin yansıtılma biçimlerine (yazınsal akımlara) göre metinler: Coşumcu, gerçekçi, doğacı, gerçeküstücü, varoluşçu vb. metinler...

7. Yaş gruplarına göre metinler: Çocuk metinleri, gençlik metinleri, yetişkin metinleri...

8. İleti aracı yönünden metinler: Sözlü metinler, yazılı metinler.

9. Biçim yönünden metinler: Düz deyişsel (nesir), koşuk (nazım) metinler.

10. Sunuş yönünden metinler: Düz metinler, değişmeceli metinler.

11. Yaklaşım yönünden metinler: Nesnel metinler, öznel metinler.

12. Aktarım yönünden metinler: Doğrudan metinler, dolaylı metinler.

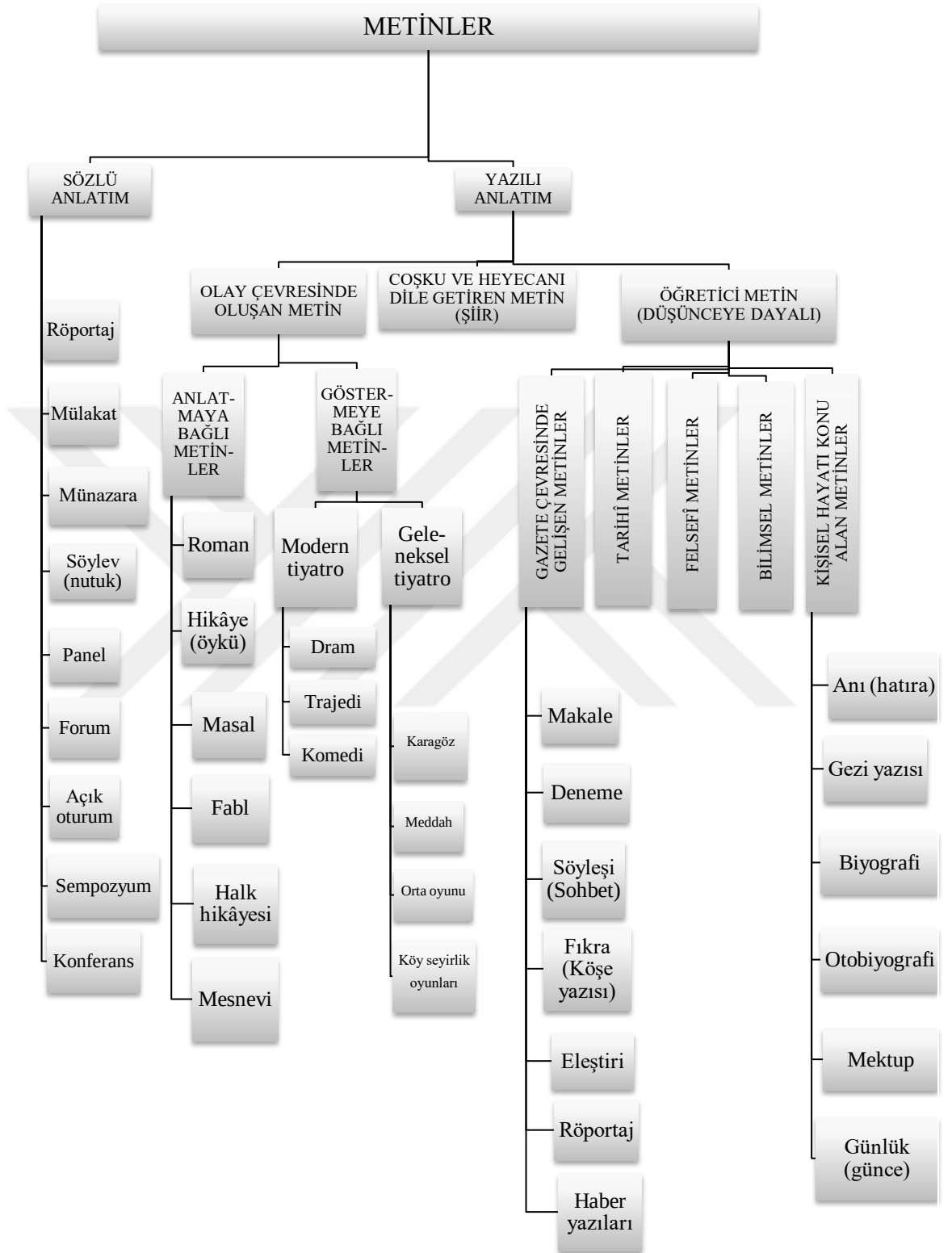
13. Araç yönünden metinler: Dilsel metinler, semiyotik metinler (resim, fotoğraf, film, şarkı, drama, harita, grafik, beden dili...)

14. Kanıtlama yolu yönünden metinler: Tümevarım (özelden genele) yöntemiyle yazılmış metinler, analoji (sonuçsuz bırakma) yöntemiyle yazılmış metinler (Uğur, 2013, s. 9-10).

Genel olarak birçok edebiyat tarihi kitabında edebi türlerin 1. Sözlü Türler (Söyleyeni belli olanlar, Söyleyeni belli olmayanlar 2. Yazılı Türler (Nazım, Nesir) şeklinde sınıflandırıldığı dikkat çekmektedir.

Son dönem araştırmacıları tarafından yapılan tasnif çalışmalarının çoğunda ise türlerin çok yönlü ve daha detaylı incelenerek farklı biçimlerde sınıflandırıldığı görülmektedir. Birtakım araştırmacılar ise türlerin kesin çizgilerle birbirinden ayıramayacağını düşünmekte ve herhangi bir sınıflandırma yapmadan türlerin betimlenmeye çalışılması gerektiği görüşündedir.

Ortaöğretim (9-12) ders kitapları göz önünde bulundurularak yapılacak olan bir sınıflandırma ise şu şekilde olabilir:

Şekil 6. Metinlerin türlerine göre sınıflandırılması

(Metinlerin türlerine göre sınıflandırılması kavram haritası, 2018-2019 ortaöğretim 9., 10., 11.ve 12. sınıf Türk dili ve edebiyatı ders kitapları doğrultusunda hazırlanmıştır.)

Olay çevresinde oluşan metinlerin okuru, eserdeki olayı veya durumu yer, zaman, kişi belirtileri doğrultusunda zihninde canlandırarak algıladığı gerçekliğin dış dünyadaki somut gerçeklik olmadığını sanatçının tasarısı, izlenimi, duygusu, düşüncesi olduğunu veya hayal dünyasından beslendiğini bilir. Şiir, masal, hikâye, roman, tiyatro, sinema vb. bu grupta yer alan eserlerdir.

Coşku ve heyecanı dile getiren metinlerin (şiir) okuru gerçek hayatta var olanı algılar ancak gerçek, okurun bilincinde çeşitli işlemlerden geçer bireye göre farklı şekillere durumlara dönüşür. İmgelerle kurulmuş şiir dünyası yine okurun imgelemeleri algılama durumu doğrultusunda şekillenir. Gazel, kaside, rubai, sone, terza-rima gibi birçok ürün bu grupta yer alır.

Öğretici (düşünceye dayalı) metinlerin okuru ise, metni gerçek yaşam dünyasındaki bilgi ve deneyimleri doğrultusunda algılar ve metnin iletisini gerçek yaşamla karşılaştırarak kavrar, bu açıdan bu sınıftaki metinler yoruma daha kapalıdır. Amaç herhangi bir konuda bilgi vermek, okuyucuyu aydınlatmaktır. Makale, fıkra, deneme, eleştiri, söyleşi gibi eserler bu grupta yer alır.

2. 3. 3. Metin Türlerinin Öğretilmesi

Türk dili ve edebiyatı derslerinde birçok konunun öğretilmesi için edebi metinler araç olduğu gibi aynı zamanda edebi metin türlerini tanıtmak bir amaçtır. Ortaöğretim TDE dersi 2018 öğretim programı tür odaklı bir programdır. Bir önceki programda edebi metinler genel olarak 3'e ayrılırken bu programda şiir, öykü, tiyatro, bilgilendirici metin olmak üzere 4 biçimde ele alınmıştır: Program okuma (Metni Anlam Çözümleme) çerçevesinde şiir türü ile başlamaktadır. Şiir türü için belirlenen kazanımlar şu şekildedir:

Şiir konusu içerisinde bulunan kazanımlar:

- 1.Şiir Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.
- 2.Şiirin temasını belirler.
- 3.Şiirde ahengi sağlayan özellikleri unsurları belirler.
- 4.Şiirin nazım biçimini ve nazım türünü tespit eder.
- 5.Şiirdeki mazmun, imge ve edebi sanatları belirleyerek bunların anlama katkısını değerlendirir.

- 6.Şiirde söyleyici ile hitap edilen kişi/varlık arasındaki ilişkiyi belirler.
- 7.Şiirde millî manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi tarihi ve mitolojik öğeleri belirler.
- 8.Şiirde edebiyat, sanat, ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.
- 9.Şiiri yorumlar.
- 10.Şair ile şiir arasındaki ilişkiyi değerlendirir.
- 11.Türün/biçimin ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.
- 12.Metinden hareketle dil bilgisi çalışması yapar.
- 13.Metinler arası karşılaştırmalar yapar.

İlk yıl şiiri tanıtmak, şiir türlerini göstermek ve şiirde bulunan sanatları ve şiirin ahenk unsurlarını kavratmak amacı varken takip eden yıllarda Türk edebiyatında şiirin tarihî ilerleyişini öğretmek amaçlanmıştır.

Öykü (hikâye) konusu içerisinde bulunan kazanımlar:

1. Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.
2. Metin türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirler.
3. Metnin tema ve konusunu belirler.
4. Metindeki çatışmaları belirler.
5. Metnin olay örgüsünü belirler.
6. Metnin şahıs kadrosunun özelliklerini belirler.
7. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirler.
8. Metinde anlatıcı ve bakış açısının işlevini belirler.
9. Metindeki anlatım biçimleri ve tekniklerinin işlevlerini belirler.
10. Metnin üslup özelliklerini belirler.
- 11.Metinde millî manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.
- 12.Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.
13. Metni yorumlar.

14. Yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir.
15. Türün ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.
16. Metinden Hareketle dil bilgisi çalışmaları yapar.

Yukarıdaki kazanımlar tüm öykü metinlerine yazılmıştır.

Tiyatro konusu içerisinde bulunan kazanımlar:

1. Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.
2. Metin türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirler.
3. Metnin tema ve konusunu belirler.
4. Metindeki çatışmaları belirler.
5. Metnin olay örgüsünü belirler.
6. Metnin şahıs kadrosunun özelliklerini belirler.
7. Metindeki zaman ve mekânın özelliklerini belirler.
8. Metnin dil, üslup ve anlatım/sunum özelliklerini belirler.
9. Metinde millî, manevi ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.
10. Metinde edebiyat, sanat ve fikir akımlarının/anlayışlarının yansımalarını değerlendirir.
11. Metni yorumlar.
12. Yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir.
13. Türün ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.
14. Metinden Hareketle dil bilgisi çalışmaları yapar.

Yukarıdaki kazanımlar tüm tiyatro metinlerine yazılmıştır.

Bilgilendirici (öğretici) metinler içerisinde bulunan kazanımlar:

1. Metinde geçen kelime ve kelime gruplarının anlamlarını tespit eder.
2. Metin türünün ortaya çıkışı ve tarihsel dönem ile ilişkisini belirler.
3. Metin ile metnin konusu, amacı ve hedef kitlesi arasında ilişki kurar.
4. Metnin ana düşüncesi ve yardımcı düşüncelerini belirler.

5. Metindeki anlatım biçimlerini, düşünceyi geliştirme yollarını ve bunların işlevlerini belirler.
6. Metnin görsel unsurlarla ilişkisini belirler.
7. Metnin üslup özelliklerini belirler.
8. Metinde millî, manevî ve evrensel değerler ile sosyal, siyasi, tarihî ve mitolojik öğeleri belirler.
9. Metinde ortaya konulan bilgi ve yorumları ayırt eder.
10. Metinde yazarın bakış açısını belirler.
11. Metinde fikrî, felsefî veya siyasi akım, gelenek veya anlayışların yansımalarını değerlendirir.
12. Metni yorumlar.
13. Yazar ile metin arasındaki ilişkiyi değerlendirir.
14. Türein ve dönemin/akımın diğer önemli yazarlarını ve eserlerini sıralar.
15. Metinden Hareketle dil bilgisi çalışmaları yapar.

Yukarıdaki kazanımlar tüm bilgilendirici türdeki metinlere yazılmıştır.

Kazanımlar doğrultusunda 9., 10., 11. ve 12. sınıf olarak dört yıla dağıtılan metin türleri konusu ise kitaplarda şu şekilde yer almaktadır:

2018 öğretim programının uygulanmasına yönelik olarak hazırlanmış Türk dili ve edebiyatı kitaplarında metin öncesinde verilen “Hazırlık” kısmı, metne dikkat çekmek ve merak uyandırmak için yapılabilecek çalışmaları kapsayan bölümdür. “Metin” kısmı ele alınacak metnin tamamının veya bir kesitinin yer aldığı kısımdır. “Metin anlama ve çözümleme” kısmı kazanımlar çerçevesinde hazırlanmış, metne yönelik soruların yer aldığı kısımdır. “Metin ve türle ilgili açıklamalar” metnin türü ile ilgili temel bilgilerin yer aldığı kısımdır. Bu kısımda türün tanımı, türün öncü örneği ve kişileri, türde eser veren belli başlı yazarlar konularında bilgiler bulunmaktadır. “Yazarın biyografisi” kısmı metnin yazarının tanıtıldığı kısımdır. “Dil bilgisi” başlığı metnin uygun bölümü üzerinde yapılacak olan dil bilgisi çalışmalarını kapsayan kısımdır. Kitap bir önceki kitaptan farklı olarak karekod uygulaması vardır. Karekod öğrencinin ilave kaynaklara ulaşmasında kolaylık sağlamak amacıyla uygun sayfalara yerleştirilmiştir.

Bir önceki program doğrultusunda hazırlanmış dil ve anlatım kitaplarında ise yine metin öncesinde “Hazırlık” başlığında incelenecek konuyu ve metni sezdirmeye yönelik sorular bulunmaktadır. “İnceleme” başlığı metnin yapısını, temasını, dil ve anlatım özelliklerini incelemeye yöneliktir. “Anlama ve yorumlama” başlığı metnin kendi organik yapısı içerisinde kavranmasını hedeflemektedir. “Mavi etkinlik” kısmı öğrencinin derse etkin olarak katılmasını sağlayacak etkinlikleri okul dışında yaparak derse hazırlanmalarını sağlamaya yöneliktir. “Ölçme ve değerlendirme” konunun kavranıp kavranmadığını değerlendirmek amacıyla soruların bulunduğu kısımdır. “Kırmızı etkinlik” kısmı öğrencinin derse daha aktif katılımını sağlayacak ve ders içerisinde yapacağı etkinliklerin tasarlandığı kısımdır.

9. Sınıf Ders Kitabı (Metin Türlerinin Dağılımı):

1. ilk ünite için konulara uygun metin seçme işi öğretmene/öğrenciye bırakılmıştır.
2. Ünite: Hikâye
3. Ünite: Şiir
4. Ünite: Masal/ Fabl
5. Ünite: Roman
6. Ünite: Tiyatro
7. Ünite: Biyografi/ Otobiyografi
8. Ünite: Mektup/ e-posta
9. Ünite: Günlük/ Blog

10. Sınıf Ders Kitabı (Metin Türlerinin Dağılımı):

1. ilk ünite için konulara uygun metin seçme işi öğretmene/öğrenciye bırakılmıştır.
2. Ünite: Hikâye
3. Ünite: Şiir
4. Ünite: Destan/Efsane
5. Ünite: Roman
6. Ünite: Tiyatro
7. Ünite: Anı (Hatıra)

8.Ünite: Haber metni

9.Ünite: Gezi yazısı

11. Sınıf Ders Kitabı (Metin Türlerinin Dağılımı):

1. ilk ünite için konulara uygun metin seçme işi öğretmene/öğrenciye bırakılmıştır.

2. Ünite: Hikâye

3. Ünite: Şiir

4. Ünite: Makale

5.Ünite: Sohbet ve fıkra

6. Ünite: Roman

7.Ünite: Tiyatro

8.Ünite: eleştiri

9.Ünite: Mülakat/ Röportaj

12. Sınıf Ders Kitabı (Metin Türlerinin Dağılımı):

1. ilk ünite için konulara uygun metin seçme işi öğretmene/öğrenciye bırakılmıştır.

2. Ünite: Hikâye

3. Ünite: Şiir

4. Ünite: Roman

5.Ünite: Tiyatro

6. Ünite: Deneme

7.Ünite: Söylev(Nutuk)

8.Ünite: Mektup/ e-posta

9.Ünite: Günlük/ Blog

Bütün kazanımlar genel olarak okuma, yazma ve sözlü iletişim olmak üzere üç ana başlık çerçevesinde sunulmuştur.

Hangi türlerin hangi sınıf ve seviyede neden yer aldığı hususunda herhangi bir açıklama bulunamamış ancak özellikle roman, hikâye, tiyatro ve şiir gibi önemli türlerin bütün yıllara tarihsel gelişimi doğrultusunda yerleştirildiği görülmüştür. Örneğin hikâye

konusunda 9. sınıfta Cumhuriyet Dönemi'nden bir olay hikâyesi ve Cumhuriyet Dönemi'nden bir durum hikâyesi örneği ile hikâyenin tanımı, unsurları hakkında bilgi edinilmesi Maupassant ve Çehov tarzı hikâye örneklerinin görülmesi, farkının bilmesi kısacası hikâyenin tanınması istenmiştir. 10. sınıfta Dede Korkut Hikâyeleri, Halk hikâyeleri, mesnevi, Tanzimat Dönemi'nden hikâye, Millî Mücadele Dönemi'nden hikâye metinlerine yer verilmiş bu konular işlenmiştir. 11. sınıfta 1923-1940 yılları arasında Cumhuriyet Dönemi'nden hikâye ve 1940-1960 yılları arasında Cumhuriyet Dönemi'nde hikâye metinleri ele alınmıştır. 12. sınıfta 1960 sonrası dönemden hikâye ve küçürek (minimal) hikâye konusu işlenmiştir.

Dil bilgisi konularının hangi metin türleriyle neden eşleştirildiği konusunda herhangi bir açıklama ya da çıkarımda bulunulamadığına daha önce değinilmişti.

Metin türlerinin öğretilmesi konusunda bir önceki programa göre farklı bir yol izlenmiştir. Kitaplara “metin ve tür çalışması” diye bir bölüm eklenerek tür ile ilgili bilgiler burada verilmiştir. Metin türüyle ilgili bilgiler bazen kısımlara ayrılarak örnek metinler ele alındıkça verilmiştir. Daha önceki kitaplarda yazarla ilgili bilgiler yokken mevcut kitaplarda önce yazarın hayatı ile ilgili kısa bir bilgi verilmiş ardından edebi kişiliği hakkında bilgi sunulmuştur.

Metin türlerinin öğretimi ile ilgili yapılan çalışmalarda ise en çok geçen ifade kitaplarda olabildiğince farklı metin türlerine yer vererek öğrencilere farklı türlerin varlığını göstermek ve öğretmek ifadesidir.

2. 4. MEB 10. Sınıf Dil ve Anlatım Ders Kitabında Sıfat, Zamir ve Zarf Konularının Öğrenilmesi için Seçilen Metinlerin, Türlere Göre Dağılımı

2015 yılı itibarıyla 10. sınıf öğrencileri için okullara gönderilen ve okutulan ders kitabı, Millî Eğitim Bakanlığı (MEB), Talim ve Terbiye Kurulunun 17. 02. 2010 gün ve 234 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Yayınlar Dairesi Başkanlığının 08. 03. 2011 gün ve 886 sayılı yazısı ile birinci defa basılmış olan ortaöğretim dil ve anlatım (DvA) ders kitabıdır. Kitapta her bir konu için sunum, hazırlık, inceleme, anlama-yorumlama, mavi renkli etkinlik, ölçme ve değerlendirme, kırmızı renkli etkinlik, tasarı çalışması, başarımlar ödevi, ünite sonu ölçme ve değerlendirme biçiminde 10 başlık bulunmaktadır. Bu bölümlerin neyi kapsadığı veya gösterdiği kitabın başında içindekiler kısmından sonra açıklanmıştır. Sunum kısmı işlenecek konu adlarını göstermektedir. Hazırlık bölümü, yeni

bilgilerin öğrenilmesi amacıyla yapılacak hazırlık çalışmalarını, ders için gerekli materyallerin istenmesini, incelenecek konuyu ve metni sezdirmeye yönelik ön bilgilerin harekete geçirilmesini kapsamaktadır. İnceleme, metni yapı, tema dil ve anlatım bakımından çözümleme süreciyle birlikte; eleştirel düşünme keşfettirme, iletişim, araştırma, problem çözme, bilgi teknolojilerini kullanma, Türkçeyi doğru etkili ve güzel kullanma becerilerini geliştirmeye yönelik süreci kapsamaktadır. Anlama yorumlama kısmı, yapı, tema, dil ve anlatım öğelerinin iç içe girerek oluşturdukları organik birliğin anlam değerleri ile bu anlamın oluşmasını sağlayan öğeler arasındaki ilişkilendirme sürecini kapsamaktadır. Mavi renkli etkinlikler, öğrencilerin sınıf içinde derse yönelik etkin katılımları için okul dışında hazırlık yapmalarını gerektiren etkinlikleri göstermektedir. Ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin bilgilerini sınıflandırmalarını, karşılaştırma yapmalarını, bilgiler arasında ilişki kurmalarını, yeni bilgileri yorumlamalarını, kendilerini değerlendirmelerine yönelik çalışmaları kapsamaktadır. Kırmızı renkli etkinlikler, öğrencilerin sınıf içinde yapacağı etkinlikleri göstermektedir. Tasarı çalışması, dersle ilgili yapılacak örnek tasarı konularını ve tasarı işlem basamaklarını kapsamaktadır. (Öğretmen için tasarı değerlendirme ölçeği, öğrenciler için öz değerlendirme formu ek olarak verilmiştir.) Başarım ödevi, örnek başarım ödevlerini ve bu ödevlerin yapılmasıyla ilgili işlem basamaklarını kapsamaktadır. (Öğretmen için dereceli puanlama anahtarı, öğrenciler için öz değerlendirme formu ek olarak verilmiştir.) Ünite sonu ölçme ve değerlendirme, öğrencilerin ünite ile ilgili öğrenmiş olduğu bilgilerin çoktan seçmeli sorular yoluyla değerlendirilmelerine yönelik çalışmaları kapsamaktadır.

İnceleme bölümünde toplam 43 adet metin bulunduğu görülmüştür. Bu 43 metinden 39'u nesir, 4'ü manzumdur. Kitap 3 üniteden oluşmaktadır. 1. Ünite sunum, tartışma, panel; 2. Ünite anlatım ve özellikleri; 3. Ünite anlatım türleri ünitesidir. Sözcük türleri konusu 3. Ünite içerisinde anlatım türleri ile eşleştirilerek işlenmiştir. Öyküleyici anlatım ile isim, betimleyici anlatım ile sıfat, coşku ve heyecana bağlı anlatım ile zamir, destansı anlatım ile fiilimsi, emredici anlatım ile fiiller, öğretici anlatım, açıklayıcı anlatım, tartışmacı anlatım ve kanıtlayıcı anlatım ile zarf, düşsel anlatım ile edat, gelecekte söz eden anlatım ile bağlaç, söyleşmeye bağlı anlatım ve mizahi anlatım ile ünlem birlikte ele alınmıştır.

Betimleyici Anlatım ve Sıfat Konuları İçin Seçilen Metinlerin Türlere Göre Dağılımı:

Kar Yağarken – Öykü

Ezilenler - Roman

İnce Memed - Roman

Akdeniz Bölgesi - Makale

Çarşı - Öykü

Adana - Makale

Beş Şehir - Deneme

Üzümcü - Hikâye

Sinekli Bakkal - Roman

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu - Roman

Hürrem Sultan - Tiyatro

Bahar ve Kelebekler - Öykü

İstanbul'u Dinliyorum - Şiir

Eskici - Hikâye

Coşku ve Heyecana Bağlı Anlatım ve Zamir Konuları İçin Seçilen Metinlerin Türlerine Göre Dağılımı:

Bülbül - Şiir

Yok Gibi Yaşamak - Şiir

Yaban - Roman

Sen, Ben, O - Şiir

Dünyanın Bütün Çiçekleri - Şiir

Han Duvarları - Şiir

Beni Unutma - Şiir

Bizim Memleket - Şiir

Rahmet... Rahmet! Anlat... (işaret) - Şiir

Anı bir üzüntüyle... (Ses) - Şiir

Bu Yağmur - Şiir

Bu Rüzgâr - Şiir

Bu mu? - Şiir

İdeali Bulamadığım Zaman - Mektup

Ankara - Roman

Küçük Ağa - Roman

Havuz Başı - Hikâye

Rindlerin Akşamı - Şiir

Yaş Otuz Beş - Şiir

Odysseia (Odise) – Destan

Öğretici Anlatım, Açıklayıcı Anlatım, Tartışmacı Anlatım, Kanıtlayıcı Anlatım ve Zarf Konuları İçin Seçilen Metinlerin Türlerine Göre Dağılımı:

Meridyenler - Coğrafya Ders Kitabı

Klasisizm - Edebiyat Ders Kitabı

Maddenin Üç Hâli - Kimya ders kitabı

Tosun - Hikâye

Divanühümayun - Araştırma

Mutlak Mesafe- Makale

Atatürkçü Düşünce Millî Güç Unsurları-Makale

Kompozisyon - Makale

Kurutulmuş Felsefe Bahçesi - Deneme

Hikâyede Yoğunluk - Makale

Yüz Yıllık Bir Tartışma - Deneme

İkinci Yeni ve Kapalı Şiir - Deneme

Eski'nin Yeni'nin Hayranlarına - Deneme

Anneler ve Babalarla Bir Hasbihâl - Deneme

Yazarlık Yeteneği Yiter Mi?- Makale

Türkiye'nin Turistik Değeri

Son yıllarda Bilimsel Metin-Psikoloji

Türk Kadınının Toplumdaki Yeri ve Kadın Hakları-Makale

Yaşasın Edebiyat – Öykü

2. 5. MEB 9. Sınıf Türk Dili Edebiyatı Ders Kitabında Sıfat, Zamir ve Zarf Konularının Öğrenilmesi için Seçilen Metinlerin, Türlere Göre Dağılımı

TTK'nin bir önceki eğitim programında ve okullara gönderdiği kitaplarda 10. sınıfta yer alan “sözcük türleri” konusu 2017-2018 yılından itibaren 10 sınıf konularından çıkartılıp 9. sınıf konuları arasında yer almaya başlamıştır. Ayrıca bir önceki kitapta metin türleri ve anlatım türleri (açıklayıcı, betimleyici...) ile birlikte ele alınan sözcük türleri konusu mevcut programda değiştirilmiştir.

Sözcük türlerinden isim konusu metin türlerinden hikâye konusu aracılığıyla işlenmiştir. Öykü konusu işlendikten sonra “Son Kuşlar” isimli metinden alınan iki paragraf ile isimler konusu ele alınmıştır.

Sıfat konusu şiir metinleri ile birlikte ele alınmıştır. Ömer Bedrettin Uşaklı'nın şiirinden bir dörtlük ve Necip Fazıl Kısakürek'in bir şiiri alıntılanarak sıfat konusu aşağıdaki şekilde ele alınmıştır:

1.Gümüş bir dumanla kapandı her yer;
Yer ve gök bu akşam yayla dumanı;
Sürüler, çimenler, sarı çiçekler,
Beyaz kar, yeşil çam yayla dumanı!

Yukarıdaki dörtlükte renkli olarak belirtilmiş kelimeleri çıkartarak dörtlüğü okuyunuz. Aynı etkiyi hissettiniz mi? Bu çalışmadan hareketle bu kelimelerin türünü ve işlevini belirleyiniz.

2.Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık;
Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar.
İn cin uykuda, yalnız iki yoldaş uyanık;
Biri benim, biri de serseri kaldırımlar.
İçimde damla damla bir korku birikiyor;
Sanıyorum, her sokak başını kesmiş devler...
Üstüme camlarını, hep simsiyah, dikeyiyor;
Gözüne mil çekilmiş bir âmâ gibi evler.

Kaldırımlar, çilekeş yalnızların annesi;

Kaldırımlar, içimde yaşamış bir insandır.

Kaldırımlar, duyulur, ses kesilince sesi;

Kaldırımlar, içimde kıvrılan bir lisandır.

a. Şiirde geçen sıfatları bulup bu sıfatların türünü belirtiniz.

b. Bulduğunuz sıfatların metindeki işlevlerini belirleyiniz.

Ayrıca ölçme değerlendirme sorularından 5., 11. ve 14. sorular da sıfatlar konusu ile ilgilidir. Sıfat konusunu içine alan ünite de bulunan şiir metinleri şunlardır:

Güzelliğin On Par'etmez (Aşık Veysel)

Ne Böyle Sevdalar Gördüm Ne Böyle Ayrılıklar (İlhan Berk)

Yayla Dumanı (Ömer Bedrettin Uşaklı)

O gece ne kadar güzeldi mehtap (Hüseyin Nihal Adsız)

Olvido (Ahmet Muhip Dıranas)

Kaldırımlar (Necip Fazıl Kısakürek)

Kilim (Behçet Necatigil)

Gemiciler (Enis Behiç Koryürek)

Akıncı (Yahya Kemal Beyatlı, Kendi Gök Kubbemiz)

Ahlak (Ziya Gökalp)

Yalnızlık Şiiri (Atilla İlhan)

Kızılırmak Kıyıları (Fazıl Hüsnü Dağlarca, Toprak Ana)

Uçun Kuşlar (Rıza Tevfik Bölükbaşı)

Yaşama Dair (Nazım Hikmet, Yatar Bursa Kalesinde)

At (Faruk Nafiz Çamlıbel)

Elsa'nın Gözleri (Louis Aragon, Aşk Şiirleri)

Otuz Beş Yaş (Cahit Sıtkı Tarancı)

Zamir konusu roman ile eşleştirilerek ele alınmıştır. Tarık Buğra'nın Küçük Ağa isimli romanından bir parça verilip roman türü hakkında inceleme ve bilgilendirme kısımlarından sonra aşağıdaki soru ile zamir konusu ele alınmıştır:

1. Küçük Ağa adlı metinden zamir türlerine örnekler bulunuz. Bulduğunuz zamirlerin metindeki işlevlerini belirleyiniz.

Zamir Türü	Örnekleri
Kişî zamiri	
İşaret zamiri :	
Belgisiz zamiri :	
Soru zamiri :	
Dönüşlülük zamiri :	

Bunun haricinde kitabın ölçme değerlendirme kısmında bulunan 2., 8., 10., 12. ve 15. sorular zamir konusu ile ilgilidir. Zamir konusunu içine alan ünite de bulunan roman türüne ait metinler şunlardır:

Yaprak Dökümü (Reşat Nuri Güntekin)

Küçük Ağa (Tarık Buğra)

Suç ve Ceza (Dostoyevski)

Kurt Seyt&Shura (Nermin Bezmen)

Mahşer (Peyami Safa)

Aganta Burina Burinata (Halikarnas Balıkcısı)

Zarf konusu ise tiyatro ile eşleştirilerek ele alınmıştır. Turgut Özakman’a ait Ocak isimli tiyatrodan bir bölüm verilmiş tiyatro türü ile ilgili bilgiler aktarılmış, çeşitli etkinlik çalışmalarına yer verilmiş ve ardından dil bilgisi kısmında aşağıdaki soru ile zarf konusuna geçilmiştir:

1. Ocak adlı metinde zarfları bularak bu zarfların türlerini belirleyiniz. Belirlediğiniz zarfların metindeki işlevini değerlendiriniz.

Zarf	Zarf Türü	Metindeki işlevi
1.		
2.....		
3.....		
4.....		
5.....		
6.....		
7.....		

Yukarıdaki soru haricinde ölçme ve değerlendirme kısmında bulunan 5. ve 15. sorular da zarf konusuyla ilgilidir. Zarf konusunu içine alan ünite de bulunan tiyatro türüne ait metinler ise şunlardır:

Oyunlarla Yaşayanlar (Oğuz Atay)

Kösem Sultan (A. Turan Oflazoğlu)

Kaynana Ciğeri (Necati Cumalı, Bütün Oyunları)

Gözlerimi Kaparım Vazifemi Yaparım (Haldun Taner)

Ocak (Turgut Özakman, Toplu Oyunları-1)

Zorla Evlenme (Moliere, Zorla Evlenme)

Hurrem Sultan (Orhan Asena)

Komşu Köyün Delisi(Üstün Dökmen)

2. 6. Sözcük Türlerinin Öğrenilmesinde Metin Seçimi

Liselerde önce Türk edebiyatı ile dil ve anlatım derslerinin şunda ise Türk Dili ve Edebiyatı dersinin neredeyse tüm konularının “kitaplardaki metinler” aracılığıyla işlendiği görülmektedir. Bir önceki eğitim öğretim kademesindeki Türkçe derleri de ders kitaplarındaki metinler aracılığıyla işlenmektedir. Eğer ki bir dersin, ders kitabının ana malzemesini metinler oluşturuyor ise bu metinlerin temasından, yazarına, üslubundan türüne kadar neye göre seçildiği çok önemlidir. MEB’in belirlediği bu derslerin kazandırmaya çalışıldığı temel amaçların ne olduğuna bakıldığında okuma, yazma, dinleme, konuşma becerileri çerçevesinde Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma, eleştirel düşünme, yaratıcı düşünme, iletişim kurma, problem çözme, araştırma, karar verme, bilgi teknolojilerini kullanma, girişimcilik gibi amaçları olduğu görülür. Birçok araştırmacı metin türlerinin neden öğretilmesi gerektiğini aynı cümlelerle açıklamıştır. Bu sebeple metin türlerini öğretirken ve metin türleri aracılığıyla diğer konuların öğretilmesinin dersin genel amacına tamamen hizmet ettiği söylenebilir. Lakin “Seçilen bütün metinler belirtilen amaçlara hizmet edecek nitelikte midir?” “Metinleri seçerken nelere dikkat etmek gerekir?” gibi sorular yer yer ihmal edilmektedir. Ayrıca amaç sadece metin öğretmek, metin türlerini tanıtmak olmayıp aynı zamanda metinleri diğer konuların öğretimi için birer aracı yapmaksızın “Hangi konular için hangi metin türlerini seçmeliyiz?” sorusunun önemi artmaktadır.

Dersin metinler aracılığıyla işlenmesi süreci, öğrenci açısından değerlendirildiğinde, öğrencinin metinle ilk karşılaştığı andan itibaren ön bilgilerini, dil becerilerini ve zihinsel becerilerini kullanmasıyla birlikte başlamaktadır. Öğrenci ilk olarak metni okuyup neden bahsettiğini anlamaya çalışır. Metnin kurmaca bir yapısı varsa öğrenci hayal gücünü ve duygu dünyasını da işe koşar. Okuma süreciyle birlikte noktalama işaretleri, kelimenin doğru telaffuzu gibi okumasına yön veren bazı işlemleri uygular. Eğer metin öğretmen veya bir öğrenci tarafından okunuyorsa diğerleri için dinleme süreci başlar. Öğrenciler bu defa dinleme tekniklerinden uygun olanı seçerek dinleme anlama sürecini yaşarlar. Metin okunduktan sonra üzerine yapılan fikir paylaşımları ya da daha okuma/dinleme başlamadan önce metnin ne üzerine olduğu gibi tartışmalar öğrenciyi konuşmaya sevk eder. Metinden edindiği yeni bilgileri zihninde yapılandırdığı son aşamadan önce öğrenci Bloom'un bilişsel bilgi aşamalarını sırasıyla uygulayarak bilgi, kavrama, uygulama, analiz, sentez, değerlendirme gibi zihinsel becerilerini bu etkinlik sırasında kullanmış olur. Bunu yaparken doğal olarak dil becerilerini ve ön bilgilerini de kullanmıştır. Öğrenci metni anlama sürecinde yaptığı zihinsel etkinlikten sonra metnin sesleri, kelimeleri, cümleleri ve paragraflarıyla oynarken de dil becerisini geliştirir ve dil bilgisine yenilerini ekler. Bazen metnin kafiyesini bulmaya çalışır, bazense sanatlarına yoğunlaşır. Bu gibi etkinliklerle edebiyat bilgilerine yenilerini eklerken edebi zevk ve anlayışı da kazanır. Calp'e (2005) göre çocuğun hafızasının geliştirilmesi ve tazelenmesi, duygu ve hayal dünyasının genişletilmesi, dikkatinin terbiye edilmesi, okuma ve dinleme alışkanlığının kazandırılması, konuşma ve yazma becerilerinin geliştirilmesi, bilgi birikiminin artması metinler yoluyla sağlanır (s. 104).

Ayrıca tüm bu etkinlikler öğrencinin Gardner'in çoklu zekâ kuramında bahsettiği gibi öğrencinin sözel-dilsel zekâsını da geliştirecektir. Kelimelerle konuşma ve yazma becerisi olarak belirtilen sözel dilsel-zekâyâ sahip insanlar Türkiye'de uygulanan Ygs, ales, kpss gibi sınavlarda üstünlük elde ederek avantaj sağlamış olacaktır

İşeri (1998), farklı türden metinler farklı türden okumaları gerektirir (s.11) demektedir. Öğrencilerin lise dönemi öncesi kazandığı okuma ve okuduğunu anlama becerisini kazanmaları orantısında veya hangi türdeki metinleri okumaya aşina oldukları seçilen metinleri çözümleme derecelerini etkileyecektir. Öğrenci metne karşı yeterli ilgiyi duymazsa veya ilgi duyduğu halde çözümleyip anlayamazsa bu öğrencinin edebiyata konularına dair bilgi kazanmasını etkileyeceği gibi metin üzerinden edinmesi beklenen dil bilgisi konularını kavramasını da etkileyecektir.

Weinrich'e göre dilsel ögeler her zaman metin bağlamı içerisinde incelenmelidir. Eskiden olduğu gibi tek tek cümleleri yazarak dil bilgisi çalışmaları yapmak günümüzde geçerliğini yitirmiştir. Bütünü görmek ve sözcükleri, sözcüklerin dilsel özelliklerini bağlam içerisinde görmek ve öğrenmek önemlidir. (Weinrich'ten aktaran Şenöz, 2005)

Hartmann, dilin işleyişinin yalnızca sözcük ve tümcelerle gerçekleşmediğini, insanın tek tek sözcük ya da tümcelerle değil metinler aracılığı ile konuştuğunu ileri sürmüştür (Hartmann'dan aktaran Şenöz, 2005, s.18). Dil çalışmalarının veya dil bilgisi konularının öğrenilmesinin bir nedeni de bireye iletişim becerisi kazandırmaksa yine metinler ekseninde çalışma yapmanın doğru olduğu sonucuna varılabilir.

Günümüzde dil bilgisi çalışmalarının metinler ekseninde yapılması konusunda hemen hemen bütün araştırmacılar görüş birliğindedir. Bilimsel gelişmeler de beynin algılaması bilgiyi işlemesi açısından bütünün önemli olduğunu göstermektedir. Türk dili ve edebiyatı programları ve ders kitapları da son yıllarda bu gelişmeler düşünülerek hazırlanmıştır. Ancak dil bilgisi konularının öğretimi için seçilmesi gereken metinler konusunda fikir birliği yoktur. Genel olarak öğrenciye edebî zevk ve anlayış kazandırmak için bir türün en iyi örneklerinin seçilmesi gerektiği ileri sürülmektedir. Bu gayet önemli ve yerinde bir görüştür. Ancak bir türün en iyi örneklerinden olabilecek metin sayısı oldukça fazladır bunlar arasından seçim yaparken dil bilgisi konusunu metnin içerisinde bulunması tek başına yeterli değildir. Konuyu içinde barındırması ile birlikte öğrencinin dikkatini çekmesi metni hevesle okuması ve ardından dil çözümlerini yapması beklenmektedir. İlköğretimin birinci ve ikinci kademesinde metinler birçok kriterle birlikte daha çok temasına göre seçilmektedir. Ortaöğretimde (lise ve dengi okullar) ise edebî türlere örnek teşkil etmesi diğer kriterlere göre daha çok göz önünde bulundurulmaktadır.

Bazı araştırmacılar ise konuya göre oluşturulmuş metinlerle ders işlemenin konuları kavratma açısından daha verimli olduğu görüşündedir.

Mevcut ders kitaplarının incelenmesi sonucunda seçilen metinlerin türün özelliklerini yansıttığı, öğretilmek istenen dil bilgisi konusundan örnekleri bulundurduğu görülmüştür. Örnek sayısının daha fazla olması ise elbet daha iyi olacaktır. Seçilen metinlerin ilk hedefinin dil bilgisi konusunu öğretmekten ziyade edebî bilgileri öğrenciye kazandırmaya yönelik olduğu ise dikkat çeken bir başka unsurdur. Denge sağlanması ise dil bilgisinin önemi açısından bir gerekliliktir. Ayrıca dil bilgisi konuları için metin seçimi yaparken örneği barındırması kadar dikkat çekici olmasının da bir koşul olduğu unutulmamalı

öğrencilerin gerek nazım biçimleri gerek nesir türlerinden hangisine karşı tutumlarının daha iyi olduğu belirlenerek konular özellikle bu metinler vasıtasıyla işlenmelidir.

2. 7. İlgili Çalışmalar

Süleyman Erkan Sulak'ın 2009 yılında hazırladığı “İlköğretim Okulları 1-5. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Türlerine Göre Yapılarının Değerlendirmesi” adlı yüksek lisans tezinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından 2007 yılında ilköğretim 1-5. Sınıflarda Türkçe dersinde okutulabilen ders kitaplarından toplamda 15 adet metin seçmiş ve incelenmiştir. Araştırmada elde edilen bulgulara göre; 432 metnin 143'ünün hikâye edici, 158'inin bilgi verici, 131'inin ise şiir türünde olduğu tespit edilmiştir. Hikâye edici metinlerin hepsinde “sahne” ve “ana karakter” unsurların bulunduğu fakat diğer hikâye unsurlarının (başlangıç olayı, problem, problemi çözme teşebbüsleri, sonuç, ana fikir, tepki) bu oranda bulunmadığı görülmüştür. Bilgi verici metinlerin genelinde “tanımlama” türü metinlere yer verildiği görülmüş; diğer türlerin (kronolojik sıralama, sebep-sonuç, karşılaştırma-kıyaslama, problem çözme) yeteri kadar ders kitaplarında yer almadığı belirlenmiştir. Bilgi verici metin unsurlarından yazarın amacı, konu, ana fikir ve yardımcı fikirler unsurlarına bazı metinlerde ulaşılamamıştır. Araştırmanın sonucunda, Türkçe 1-5. sınıf ders kitaplarında yer alan metinlerin çoğunluğunun türlerine göre yapılarının gerektirdiği unsurları taşımadıkları sonucuna ulaşılmıştır.

Sinan Oruçoğlu 2003 yılında yaptığı “İlköğretim II. Kademe Ana dil Eğitiminde Lirik Türün İşlevi Üzerinde Bir Araştırma” adlı yüksek lisans tez çalışmasında ilköğretim 2. kademe ana dili öğretiminde kullanılan şiir metinlerinin işlevini irdelenmiştir. Şiirin ana dili eğitiminde bir araç olduğu ancak ders kitaplarında yer alan şiir metinlerinin büyük çoğunluğunun, çocuğun duygu-düşünce dünyasına uygunluğu konusunda kuşkuyla bulunduğu sorunuyla yola çıkmıştır. Araştırmasında kuramsal ve betimleyici araştırma yönteminden yararlanmıştır. Eğitimde şiir metinlerinin kullanım özellikleri, ilköğretim okullarının Türkçe programında yer alan genel amaçların var olan uygulamalarla koşutluğu, programın şiir metinlerine bakış açısı ve kullanılan dilin şiirin genel ilkelerine ne derece uygunluk taşıdığı incelediği konular arasında yer almaktadır. Türkçe ders kitaplarındaki şiir metinlerini anlamaya yönelik soruların şiirin genel ilkelerine ve çocuğun duygu-düşünce düzeyine uygunluk taşıması da olumsuzluklar arasında yer almıştır. Çocuğun duygusal ve düşünsel gelişimine katkı sağlayıcı şiir metinlerinin ve inceleme

yöntemlerinin kullanılması, eğitimsel bir koşul olarak düşünülmektedir. Türkçe ders kitapları içeriğinde yer alan şiir metnlerinin seçiminde bilimsel ölçütlere uyulması, inceleme yöntemlerinde çocuğun yaratıcılığını geliştirebilecek bir dil kullanılması, kitaplarda Türkçeyi özenli kullanan şairlerin şiirlerine yer verilmesi, ana dili öğretiminde kullanılan her türden edebi metnin seçiminde en yetkin örneklerle yönelinmesi gerektiği sonucuna varmıştır.

Ebru Ünal'ın 2006 yılında yaptığı “Öykülerin Türkçe Öğretimindeki İşlevi ve 6., 7., 8. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarındaki Yerinin İncelenmesi” adlı yüksek lisans çalışmasında öykünün tanımı ve öğeleri üzerinde durulmuştur. Araştırmada 2561 sayılı Tebliğler Dergisi'nde adları yayımlanan Türkçe ders kitaplarından 9 adet 6. sınıf, 9 adet 7. sınıf ve 8 adet 8. Sınıf olmak üzere 26 kitapta yer alan 115 öykü incelenmiştir. Öykülerin ders kitaplarına ve yazarlara göre dağılımları belirlenmiş; ortak kullanılanları tespit edilmiştir. Öykülerin kelime sayısı ile sözcük dağarcığının yeterliliği, kısaltılmış öykülerin anlaşılabilirliği; başlıklarının içerikleriyle uyumu incelenmiştir. Öykülerde ele alınan konular; kazandırılacak davranışlar açısından Türkçe programına uygunluk, iletiler; kavratılmak istenen temalar ortaya konulmuş; türlerine göre sınıflandırılmıştır. Öykülerde kullanılan olay örgüleri, kipler, bakış açısı, anlatıcı ve olaya karşı tavrı, tespit edilmiştir.

Emine Kolaç'ın 2009 yılında Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisinde yayımlanan “İlköğretim Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metnlerin Tür Açısından Değerlendirmesi” adlı makalesinde Millî Eğitim Bakanlığı tarafından okullara dağıtılan ders kitaplarında yer alan, ilköğretim Türkçe Öğretim Programlarındaki (1-5;6-8) amaçların gerçekleştirilmesinde, temel becerilerin kazandırılmasında anahtar konumunda bulunan metnlerin gerçekten beklentilere cevap verip vermediği tespit edilmeye çalışılmıştır. Betimsel nitelik taşıyan bu araştırmada ilköğretim Türkçe ders kitaplarında (1-8) yer alan metinler türlere dağılımları açısından değerlendirilmiştir. İncelemenin sonucunda ilköğretim birinci basamak (1-5) Türkçe ders kitaplarında toplam 54 öyküleyici metne yer verildiği tespit edilmiştir. Bu da toplam metinler içinde % 37. 50'lik bir orana denk gelmektedir. Bu metinlerden 48'inin düzenlendiği, 6'sının kitap için yazıldığı özgün metne yer verilmediği görülmüştür. 6. sınıf düzeyindeki Türkçe ders kitabında olaya dayalı türlerden öykü (3), anı (2), tiyatro (1), fabl (1) ve gezi yazısına (1) ; düşünceye dayalı türlerden deneme (5), mektup (1), biyografiye (1) ; duyguya dayalı türlerden ise şiire (3) yer verilmiştir. Türkçe öğretim programında yer alan ve 6. sınıf düzeyindeki kitapta yer alması zorunlu tutulan türlerin tamamına kitapta yer verildiği görülmüştür. Olaya bağlı

türlerin 5'i, düşünceye dayalı türlerin ise 3'ü tanıtılmaya çalışılmış, olaya bağlı 5 türe 8 örnek, düşünceye dayalı 3 türe ise 7 örnek verildiği görülmüştür. Türler kendi aralarında birbirleriyle kıyaslandığında olaya bağlı türlerden en fazla öyküye, düşünceye dayalı türlerden ise en fazla denemeye örnek verilmiştir. Duyguya dayalı tür olarak nitelendirilen şiir türüne ise 3 örnek verildiği tespit edilmiştir.

Gıyasettin Aytas'ın 2005 yılında Millî Eğitim Dergisi'nde yayımlanan "Edebi Türlerden Yararlanma" adlı makale çalışmasında edebi türlerin tasnif ve tanımlaması yapılmış ardından bu türlerin eğitim ve öğretimde kullanımı sırasında ortaya çıkan problemler tespit edilmiş ve problemlerin çözümüne yönelik önerilerde bulunulmuştur. Çalışmada nazım ve nesir türleri ayrı ayrı ele alınmıştır.

Mehmet Akif Çeçen ve Ömer Çiftçi'nin 2007 yılında Millî Eğitim Dergisinde yayımlanan "İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Metinlerin Tür ve Tema Açısından İncelenmesi" adlı makale çalışmasında 2005 öğretim programına göre okuma metinlerinin taşınması gereken özellikler belirtilmiş, metin türlerinin önemine ve temaların programdaki yerine değinilmiştir. Çeçen ve Çiftçi 2006-2007 eğitim-öğretim yılında okutulan üç ders kitabındaki bütün metinleri incelenmiş, kullanılan tür ve temaların sıklığını belirlemiş ve bulguların değerlendirmesini yapmışlardır.

BÖLÜM IV

BULGULAR ve YORUMLAR

4. 1. Sözcük Türlerini Öğrenmede Metin Türlerinin Bir Etkisi Var mıdır?

Sıfat, zamir ve zarf için ayrı ayrı metin türlerinden hangisinin daha etkili olduğu araştırılmış ve metin türleri ile konunun öğrenilmesi arasında bir ilgi olduğu saptanmıştır. Her bir sözcük türünden hangisi için hangi metin türünün etkili olduğuna tek tek bakılacaktır:

4. 1. 1. Sıfat Sözcük Türünü Öğrenmede Kullanılan Şiir Metni, Olaya Bağlı Metin, Öğretici Metin Gruplarından En Etkili Olanı Hangisidir?

Tablo 6

Ş.T.M.L.-Sıfat Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu

Descriptives								
Toplamsıfat2	95% Confidence Interval for Mean					Min.	Max.	
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	Std. Error	Lower Bound	Upper Bound	
cosku ve heyecana dayalı (şiir)	10	3.8000	1.68655	.53333	2.5935	5.0065	2.00	7.00
anlatmaya dayalı (olay)	10	6.4000	1.07497	.33993	5.6310	7.1690	5.00	8.00
düşünceye dayalı (öğretici)	10	4.6000	1.07497	.33993	3.8310	5.3690	3.00	6.00
total	30	4.9333	1.68018	.30676	4.3059	5.5607	2.00	8.00

Sıfat sözcük türüne verilen cevapların ortalamaları incelendiğinde anlatmaya dayalı metin türüyle yapılan öğretim biçiminin ortalamasının en yüksek olduğu görülür.

Varyanslar homojendir ve üç grup ortalaması da birbirinden farklıdırç ("Sig. " Değeri 0.136>0.05 olduğu için homojenlik testi için olan H0 hipotezi kabul edilir. Yani "**%95 güvenle grupların varyansları homojendir.**" denilebilir.

Tablo 7

Ş.T.M.L.-Sıfat Konusu-Homejenlik Test Sonucu

Test of Homogeneity of Variances			
Toplamsıfat2			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
2.151	2	27	.136

Tablo 8

Ş.T.M.L.-Sıfat-Anova Sonuçları

ANOVA					
Toplamsıfat2					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	35.467	2	17.733	10.319	.000
Within Groups	46.400	27	1.719		
Total	81.867	29			

ANOVA tablosu incelendiğinde, "Sig. " değeri 0.000<0.05 olduğu için tek yönlü varyans analizi için olan H0 hipotezi reddedilir. Yani "**%95 güvenle, grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.**" denilebilir.

Hangi grupların ortalamaları arasında farklılıklar olduğunu görmek için bir sonraki tablo incelenir.

Tablo 9

Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar (Çoklu Karşılaştırma)

Multiple Comparisons							
Dependent Variable: Toplamsıfat2							
	(I) grup	(J) grup	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval Lower Bound Upper Bound	
Tukey HSD	coşku ve heyecana dayalı (şiir)	anlatmaya dayalı (olay)	-2.60000*	.58626	.000	-4.0536	-1.1464
		düşünceye dayalı (öğretici)	-.80000	.58626	.373	-2.2536	.6536
	anlatmaya dayalı (olay)	coşku ve heyecana dayalı (şiir)	2.60000*	.58626	.000	1.1464	4.0536
		Düşünceye dayalı (öğretici)	1.80000*	.58626	.013	.3464	3.2536
	düşünceye dayalı (öğretici)	coşku ve heyecana dayalı (şiir)	.80000	.58626	.373	-.6536	2.2536
		anlatmaya dayalı (olay)	-1.80000*	.58626	.013	-3.2536	-.3464
	coşku ve heyecana dayalı (şiir)	anlatmaya dayalı (olay)	-2.60000*	.63246	.003	-4.2945	-.9055
		düşünceye dayalı (öğretici)	-.80000	.63246	.534	-2.4945	.8945
Tamhane	anlatmaya dayalı (olay)	coşku ve heyecana dayalı (şiir)	2.60000*	.63246	.003	.9055	4.2945
		düşünceye dayalı (öğretici)	1.80000*	.48074	.004	.5351	3.0649
	düşünceye dayalı (öğretici)	coşku ve heyecana dayalı (şiir)	.80000	.63246	.534	-.8945	2.4945
		anlatmaya dayalı (olay)	-1.80000*	.48074	.004	-3.0649	-.5351
	coşku ve heyecana dayalı (şiir)	anlatmaya dayalı (olay)	-2.60000*	.63246	.003	-4.2945	-.9055
		düşünceye dayalı (öğretici)	-.80000	.63246	.534	-2.4945	.8945

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Ticaret Meslek Lisesinde yapılan analiz sonuçlarına göre anlatmaya bağı (olay) metinlerle yapılan öğretim biçimi sıfat sözcük türünün öğrenilmesine daha etkilidir. Varyanslar homojen olduğu için Tukey testi incelenmiştir.

Tablo 10

Ş.A.L.-Sıfat Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu

Descriptives								
Toplam Sıfat 2								
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Mini mum	Maxi mum
					Lower Bound	Upper Bound		
Cvhd m. (şiiir)	25	6. 1600	1. 84120	. 36824	5. 4000	6. 9200	3. 00	10. 00
Adm. (olay)	25	7. 8400	1. 24766	. 24953	7. 3250	8. 3550	5. 00	10. 00
Ddm. (öğretici)	25	5. 9600	1. 17189	. 23438	5. 4763	6. 4437	4. 00	9. 00
Total	75	6. 6533	1. 66436	. 19218	6. 2704	7. 0363	3. 00	10. 00

Anadolu Lisesinde toplam sıfat türünde öğrencilerin ortalama olarak aldıkları puanlar kalın puntıyla işaretlenenlerdir.

İlk olarak varyansların homojenliği test edildi, yani gruplar arasındaki değişkenlik birbirine eşit mi yoksa anlamlı bir fark var mı, buna bakıldı.

Tablo 11

Ş.A.L.-Sıfat Konusu-Homejenlik Test Sonucu

Test of Homogeneity of Variances			
Toplam Sıfat 2			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
4. 385	2	72	. 016

$p=0.016<0.05$ üç grup arasındaki varyanslar homojen değildir.

Gruplar arası karşılaştırma için ANOVA testi yapıldı ve $p=0.000$ değeri 0.05 'ten çok küçük bir değer olduğu için grupların birbirinden istatistiksel olarak farklı olduğuna karar verildi. Hangi grubun performansının daha iyi olduğunu anlamak için çoklu karşılaştırma testleri yapıldı ve varyanslar homojen olmadığı için aşağıdaki tabloda Tamhane test sonuçları incelendi.

Tablo 12

Ş.A.L. Sifat Konusu-Anova Sonuçları

ANOVA					
Toplam Sifat 2					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	53.307	2	26.653	12.652	.000
Within Groups	151.680	72	2.107		
Total	204.987	74			

Tablo 13

Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar (Çoklu Karşılaştırma)

Multiple Comparisons							
Dependent Variable: Toplam Sıfat 2							
			Mean			95% Confidence Interval	
			Difference (I- J)	Std. Error	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
	(I) grup	(J) grup					
Tukey HSD	Cvhdm. (şiiir)	Adm. (olay)	-1. 68000*	. 41053	. 000	-2. 6624	-. 6976
		Ddm. (öğretici)	. 20000	. 41053	. 878	-. 7824	1. 1824
	Adm. (olay)	Cvhdm. (Şiir)	1. 68000*	. 41053	. 000	. 6976	2. 6624
		Ddm. (öğretici)	1. 88000*	. 41053	. 000	. 8976	2. 8624
	Ddm. (öğretici)	Cvhdm. (şiiir)	-. 20000	. 41053	. 878	-1. 1824	. 7824
		Adm. (olay)	-1. 88000*	. 41053	. 000	-2. 8624	-. 8976
Tamhane	Cvhdm. (şiiir)	Adm. (olay)	-1. 68000*	. 44482	. 001	-2. 7859	-. 5741
		Ddm. (öğretici)	. 20000	. 43650	. 957	-. 8869	1. 2869
	Adm. (olay)	Cvhdm. (şiiir)	1. 68000*	. 44482	. 001	. 5741	2. 7859
		Ddm. (öğretici)	1. 88000*	. 34234	. 000	1. 0329	2. 7271
	Ddm. (öğretici)	Cvhdm. (şiiir)	-. 20000	. 43650	. 957	-1. 2869	. 8869
		Adm. (olay)	-1. 88000*	. 34234	. 000	-2. 7271	-1. 0329
*. The mean difference is significant at the 0. 05 level.							

Çoklu karşılaştırma test sonuçlarına göre anlatmaya bağlı metinlerle işlenen öğretim biçiminin sıfat türünü öğretmede daha etkili olduğu sonucuna varılır.

4. 1. 2. Zamir Sözcük Türünü Öğrenmede Kullanılan Şiir Metni, Olaya Bağlı Metin, Öğretici Metin Gruplarımdan En Etkili Olanı Hangisidir?

Tablo 14

Ş.T.M.L.- Zamir Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu

Descriptives								
Toplam Zamir 2								
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Minimum	Maximum
					Lower Bound	Upper Bound		
Cvhdn. (şiir)	10	6.6000	1.34990	.42687	5.6343	7.5657	5.00	9.00
Adm. (olay)	10	3.4000	.69921	.22111	2.8998	3.9002	2.00	4.00
Ddm. (öğretici)	10	3.4000	.69921	.22111	2.8998	3.9002	2.00	4.00
Total	30	4.4667	1.79527	.32777	3.7963	5.1370	2.00	9.00

Ş.T.M.L.'de zamir konusu için, coşku ve heyecana bağlı metinlerle işlenen dersten alınan ortalama cevapların diğerinden daha yüksek olduğu görülür.

Tablo 15

Ş.T.M.L.-Zamir Konusu-Homejenlik Test Sonucu

Test of Homogeneity of Variances			
Toplam Zamir 2			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
3.273	2	27	.053

"Sig. " değeri 0.053 0.05'e çok yakın olduğu için varyansların homojen olup olmamasına ilişkin net bir yorum yapılamaz, bunun daha iyi anlaşılabilmesi için örneklem sayısının artırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden çoklu karşılaştırma testlerinde her iki test sonucu da incelenmelidir.

Tablo 16

Ş.T.M.L.-Zamir Konusu Anova Sonuçları

ANOVA					
Toplam Zamir 2					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	68. 267	2	34. 133	36. 571	. 000
Within Groups	25. 200	27	. 933		
Total	93. 467	29			

ANOVA tablosu incelendiğinde, "Sig. " değeri $0.000 < 0.05$ olduğu için tek yönlü varyans analizi için olan H_0 hipotezi reddedilir. Yani " **%95 güvenle, grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.** "denilebilir.

Tablo 17

Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar (Çoklu Karşılaştırma)

Multiple Comparisons							
Dependent Variable: Toplam Zamir 2							
						95% Confidence Interval	
			Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
(I) grup	(J) grup						
Tukey HSD	Cvhdm. (şiiir)	Adm. (olay)	3. 20000*	. 43205	. 000	2. 1288	4. 2712
		Ddm. (öğretici)	3. 20000*	. 43205	. 000	2. 1288	4. 2712
	Adm. (olay)	Cvhdm. (şiiir)	-3. 20000*	. 43205	. 000	-4. 2712	-2. 1288
		Ddm. (öğretici)	. 00000	. 43205	1. 000	-1. 0712	1. 0712
	Ddm. (öğretici)	Cvhdm. (şiiir)	-3. 20000*	. 43205	. 000	-4. 2712	-2. 1288
		Adm. (olay)	. 00000	. 43205	1. 000	-1. 0712	1. 0712
Tamhane	Cvhdm. (şiiir)	Adm. (olay)	3. 20000*	. 48074	. 000	1. 8913	4. 5087
		Ddm. (öğretici)	3. 20000*	. 48074	. 000	1. 8913	4. 5087
	Adm. (olay)	Cvhdm. (şiiir)	-3. 20000*	. 48074	. 000	-4. 5087	-1. 8913
		Ddm. (öğretici)	. 00000	. 31269	1. 000	-. 8227	. 8227
	Ddm. (öğretici)	Cvhdm. (şiiir)	-3. 20000*	. 48074	. 000	-4. 5087	-1. 8913
		Adm. (olay)	. 00000	. 31269	1. 000	-. 8227	. 8227

*. The mean difference is significant at the 0. 05 level.

*. The mean difference is significant at the 0. 05 level.

Ş.T.M.L.'de zamir sözcük türü için coşku ve heyecana bağlı metinlerle işlenen dersin diğerlerine oranla daha başarılı olduğu sonucu çıkmıştır.

Tablo 18

Ş.A.L.-Zamir Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu

Descriptives								
Toplam Zamir 2								
					95% Confidence Interval for Mean			
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	Lower Bound	Upper Bound	Mini mum	Maxi mum
Cvhdn. (şiir)	25	7.9200	1.63095	32619	7.2468	8.5932	4.00	10.00
Adm. (olay)	25	6.0800	1.46969	29394	5.4733	6.6867	4.00	9.00
Ddm. (öğretici)	25	5.8800	1.73973	34795	5.1619	6.5981	2.00	9.00
Total	75	6.6267	1.84371	21289	6.2025	7.0509	2.00	10.00

Burada "Sig. " değeri 0.373>0.05 olduğu için homojenlik testi için olan H0 hipotezi kabul edilir. Yani "**%95 güvenle grupların varyansları homojendir.**" denilebilir.

Bu yüzden çoklu karşılaştırma testinde Tukey test sonuçları değerlendirilir. Gruplar arasında fark olup olmadığını anlamak için ANOVA testi yapıldı. (p=0.000<0.05) ANOVA test sonuçlarına göre gruplar arasında anlamlı bir fark vardır değerlendirmesi yapılır.

ANOVA tablosu incelendiğinde, "Sig. " değeri 0.000<0.05 olduğu için tek yönlü varyans analizi için olan H0 hipotezi reddedilir. Yani "**%95 güvenle, grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.**" denilebilir. Hangi grupların ortalamaları arasında farklılıklar olduğunu görmek için bir sonraki tablo incelenir.

Tablo 19

Ş.A.L.- Zamir Konusu-Homejenlik Test Sonucu

Test of Homogeneity of Variances			
Toplam Zamir 2			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
1.001	2	72	.373

Tablo 20

Ş.A.L.-Zamir Konusu-Anova Sonuçları

ANOVA					
Toplam Zamir 2					
	Sum of Squares	Df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	63. 227	2	31. 613	12. 087	. 000
Within Groups	188. 320	72	2. 616		
Total	251. 547	74			

Tablo 21

Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar (Çoklu Karşılaştırma)

Multiple Comparisons							
Dependent Variable: Toplam Zamir 2							
					95% Confidence Interval		
	(I) grup	(J) grup	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	Lower Bound	Upper Bound
Tukey HSD	Cvhdm. (şiir)	Adm. (olay)	1. 84000*	.45743	.000	. 7453	2. 9347
		Ddm. (öğretici)	2. 04000*	.45743	.000	. 9453	3. 1347
	Adm. (olay)	Cvhdm. (şiir)	-1. 84000*	.45743	.000	-2. 9347	-. 7453
		Ddm. (öğretici)	. 20000	.45743	.900	-. 8947	1. 2947
	Ddm. (öğretici)	Cvhdm. (şiir)	-2. 04000*	.45743	.000	-3. 1347	-. 9453
		Adm. (olay)	-. 20000	.45743	.900	-1. 2947	. 8947
Tamha-ne	Cvhdm. (şiir)	Adm. (olay)	1. 84000*	.43909	.000	. 7533	2. 9267
		Ddm. (öğretici)	2. 04000*	.47693	.000	. 8599	3. 2201
	Adm. (olay)	Cvhdm. (şiir)	-1. 84000*	.43909	.000	-2. 9267	-. 7533
		Ddm. (öğretici)	. 20000	.45549	.962	-. 9280	1. 3280
	Ddm. (öğretici)	Cvhdm. (şiir)	-2. 04000*	.47693	.000	-3. 2201	-. 8599
		Adm. (olay)	-. 20000	.45549	.962	-1. 3280	. 9280

*. The mean difference is significant at the 0. 05 level.

Ş.A.L.'de yapılan Tukey testi sonuçlarına göre zamir konusunun öğrenilmesinde coşku ve heyecana bağlı metin türünün (şiir) daha etkili olduğu görülmüştür.

4. 1. 3. Zarf Sözcük Türünü Öğrenmede kullanılan Şiir Metni, Olaya Bağlı Metin, Öğretici Metin Gruplarından En Etkili Olanı Hangisidir?

Tablo 22

Ş.T.M.L.- Konusu İçin Zarf Metin Türlerinin Durumu

Descriptives								
Toplam Zarf 2								
	N	Mean	Std. Deviation	Std. Error	95% Confidence Interval for Mean		Mini mum	Maxi mum
					Lower Bound	Upper Bound		
cosku ve heyecana dayalı metin (şiir)	10	2. 9000	1. 59513	. 50442	1. 7589	4. 0411	1. 00	7. 00
anlatmaya dayalı metin (olay)	10	5. 8000	1. 47573	. 46667	4. 7443	6. 8557	4. 00	8. 00
düşünceye dayalı metin (öğretici)	10	3. 8000	. 91894	. 29059	3. 1426	4. 4574	3. 00	6. 00
Total	30	4. 1667	1. 80198	. 32899	3. 4938	4. 8395	1. 00	8. 00

Zarf sözcük türü için, anlatmaya bağlı metinlerle işlenilen derslerin cevap ortalaması diğerlerine göre daha iyi sonuçlar vermiştir.

Tablo 23

Ş.T.M.L.-Zarf Konusu Homejenlik Test Sonucu

Test of Homogeneity of Variances			
Toplam Zarf 2			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
. 915	2	27	. 413

"Sig. " değeri 0. 413>0. 05 olduğu için homojenlik testi için olan H0 hipotezi kabul edilir. Yani "%95 güvenle grupların varyansları homojendir. "denilebilir.

Tablo 24

Ş.T.M.L. Zarf Konusu-Anova Sonuçları

ANOVA					
Toplam Zarf 2					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	44. 067	2	22. 033	11. 874	. 000
Within Groups	50. 100	27	1. 856		
Total	94. 167	29			

ANOVA tablosu incelendiğinde, "Sig. " değeri $0.000 < 0.05$ olduğu için tek yönlü varyans analizi için olan H_0 hipotezi reddedilir. Yani " **%95 güvenle, grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.** "denilebilir.

Hangi grupların ortalamaları arasında farklılıklar olduğunu görmek için bir sonraki tablo incelenir.

Tablo 25

Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar (Çoklu Karşılaştırma)

Multiple Comparisons							
Dependent Variable: Toplam Zarf 2							
			Mean			95% Confidence	
			Difference	Std.		Interval	
	(I) grup	(J) grup	(I-J)	Error	Sig.	Lower	Upper
						Bound	Bound
Tukey HSD	Coşku ve heyecana dayalı (şiir)	Anlatmaya dayalı (olay)	-2. 90000*	. 60919	. 000	-4. 4104	-1. 3896
		Düşünceye dayalı (öğretici)	-. 90000	. 60919	. 317	-2. 4104	. 6104
	Anlatmaya dayalı (olay)	Coşku ve heyecana dayalı (şiir)	2. 90000*	. 60919	. 000	1. 3896	4. 4104
		Düşünceye dayalı (öğretici)	2. 00000*	. 60919	. 008	. 4896	3. 5104
	Düşünceye dayalı (öğretici)	Coşku ve heyecana dayalı (şiir)	. 90000	. 60919	. 317	-. 6104	2. 4104
		Anlatmaya dayalı (olay)	-2. 00000*	. 60919	. 008	-3. 5104	-. 4896
Tam- Hane	Coşku ve heyecana dayalı (şiir)	Anlatmaya dayalı (olay)	-2. 90000*	. 68718	. 002	-4. 7091	-1. 0909
		Düşünceye dayalı (ogretici)	-. 90000	. 58214	. 372	-2. 4715	. 6715
	Anlatmaya dayalı (olay)	Coşku ve heyecana dayalı (şiir)	2. 90000*	. 68718	. 002	1. 0909	4. 7091
		Düşünnceye dayalı (öğretici)	2. 00000*	. 54975	. 007	. 5246	3. 4754
	Düşünceye dayalı (öğretici)	Coşku ve heyecana dayalı (şiir)	. 90000	. 58214	. 372	-. 6715	2. 4715
		Anlatmaya dayalı (olay)	-2. 00000*	. 54975	. 007	-3. 4754	-. 5246

*. The mean difference is significant at the 0. 05 level.

*. The mean difference is significant at the 0. 05 level.

Zarf sözcük türü için anlatmaya bağlı (olay) metinleriyle yapılan dersler daha etkili olmuştur.

Tablo 26

Ş.A.L.-Zarf Konusu İçin Metin Türlerinin Durumu

Descriptives								
Toplam Zarf 2								
		Mean	Std.	Std.	95% Confidence Interval for Mean			
	N (ortalama)	Deviation	Error	Lower Bound	Upper Bound	Min.	Max.	
Coşku ve heyecana dayalı metin (şiiir)	25	5. 4000	1. 89297	. 37859	4. 6186	6. 1814	2. 00	10. 00
Anlatmaya dayalı metin (olay)	25	7. 8000	1. 11803	. 22361	7. 3385	8. 2615	7. 00	10. 00
Düşünceye dayalı metin (öğretici)	25	5. 9600	1. 64520	. 32904	5. 2809	6. 6391	2. 00	9. 00
Total	75	6. 3867	1. 87367	. 21635	5. 9556	6. 8178	2. 00	10. 00

Tablo 27

Ş.A.L.-Zarf Konusu-Homejenlik Test Sonucu

Test of Homogeneity of Variances			
Toplam Zarf 2			
Levene Statistic	df1	df2	Sig.
2. 239	2	72	.114

Varyansların homojenliği testinde $p=0. 114>0. 05$ olduğundan varyansların homojen olduğuna karar verilmiştir.

Tablo 28

Ş.A.L.-Zarf Konusu-Anova Sonuçları

ANOVA					
Toplam Zarf 2					
	Sum of Squares	df	Mean Square	F	Sig.
Between Groups	78. 827	2	39. 413	15. 682	. 000
Within Groups	180. 960	72	2. 513		
Total	259. 787	74			

ANOVA tablosu incelendiğinde, "Sig. " değeri $0.000 < 0.05$ olduğu için tek yönlü varyans analizi için olan H_0 hipotezi reddedilir. Yani" **%95 güvenle, grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.** "denilebilir.

Hangi grupların ortalamaları arasında farklılıklar olduğunu görmek için bir sonraki tablo incelenir.

Tablo 29

Grup Ortalamaları Arasındaki Farklılıklar (Çoklu Karşılaştırma)

Multiple Comparisons						
Dependent Variable: Toplam Zarf 2						
	(I) grup	(J) grup	Mean Difference (I-J)	Std. Error	Sig.	95% Confidence Interval
						Lower Bound Upper Bound
Tukey HSD	Cvhdm. (şiir)	Adm. (olay)	-2.40000*	.44840	.000	-3.4731 -1.3269
		Ddm. (öğretici)	-.56000	.44840	.429	-1.6331 .5131
	Adm. (olay)	Cvhdm. (şiir)	2.40000*	.44840	.000	1.3269 3.4731
		Ddm. (öğretici)	1.84000*	.44840	.000	.7669 2.9131
	Ddm. (öğretici)	Cvhdm. (şiir)	.56000	.44840	.429	-.5131 1.6331
		Adm. (olay)	-1.84000*	.44840	.000	-2.9131 -.7669
Tamhane	Cvhdm. (şiir)	Adm. (olay)	-2.40000*	.43970	.000	-3.4970 -1.3030
		Ddm. (öğretici)	-.56000	.50160	.611	-1.8018 .6818
	Adm. (olay)	Cvhdm. (şiir)	2.40000*	.43970	.000	1.3030 3.4970
		Ddm. (öğretici)	1.84000*	.39783	.000	.8510 2.8290
	Ddm. (öğretici)	Cvhdm. (şiir)	.56000	.50160	.611	-.6818 1.8018
		Adm. (olay)	-1.84000*	.39783	.000	-2.8290 -.8510

*. The mean difference is significant at the 0.05 level.

Tukey testi sonuçlarına göre zarf sözcük türünün öğrenilmesi için anlatmaya bağlı metinlerin daha etkili olduğu söylenir.

4. 2. Araştırma Sonucunda Elde Edilen Verilerde Belirlenen İki Okul Arasında Benzerlikler ve Farklılıklar var mıdır?

Tablo 30

Tüm Grupların Ön Test- Son Test Durumlarına Göre t-Testi Sonuçları

Paired Samples Statistics					
		Mean	N	Std. Deviation	Std. Error Mean
Pair 1	toplamsifat1	4. 1048	105	1. 48015	. 14445
	toplamsifat2	6. 1619	105	1. 83515	. 17909
Pair 2	toplamzamid1	3. 7143	105	1. 86936	. 18243
	toplamzamid2	6. 0095	105	2. 06852	. 20187
Pair 3	toplamzarf1	3. 5143	105	1. 76567	. 17231
	toplamzarf2	5. 7524	105	2. 10211	. 20514
Pair 4	toplamskor1	11. 3333	105	3. 89691	. 38030
	toplamskor2	17. 9143	105	4. 37896	. 42734

Tablo 31

Eşleştirilmiş Örneklerin Korelasyonları

Paired Samples Correlations				
		N	Correlation	Sig.
Pair 1	toplamsifat1	105	. 673	. 000
	&			
	toplamsifat2			
Pair 2	toplamzamid1	105	. 690	. 000
	&			
	toplamzamid2			
Pair 3	toplamzarf1	105	. 708	. 000
	&			
	toplamzarf2			
Pair 4	toplamskor1	105	. 831	. 000
	&			
	toplamskor2			

Tablo 32

Eşleştirilmiş Test Örnekleri

Paired Samples Test									
		Paired Differences							
				Std. Error	95% Confidence Interval of the Difference			Sig. (2-	
		Mean	Deviation	Mean	Lower	Upper	t	df	tailed)
Pair 1	Toplam sıfat1 toplamsıfat2	-2.05714	1.37860	.13454	-2.32394	-1.79035	-15.290	104	.000
Pair 2	Toplam zamir1 toplamsamir2	-2.29524	1.56232	.15247	-2.59759	-1.99289	-15.054	104	.000
Pair 3	Toplam zarf1 toplamsarf2	-2.23810	1.50974	.14734	-2.53027	-1.94592	-15.191	104	.000
Pair 4	Toplam skor1 toplamskor2	-6.58095	2.44863	.23896	-7.05482	-6.10708	-27.540	104	.000

Her iki okulda tüm gruplar ve toplam skorlar değerlendirildiğinde ön test sonuçlarının son test sonuçlarından istatistiksel olarak % 5 anlam düzeyinde farklı olduğu gözlemlenir ve son test değerlendirmeleri ön test sonuçlarına nazaran çok daha iyidir. Ön test son test değerlendirmesi için tek örneklem bağımlı t-testi uygulanmıştır.

Öğrencilerin genel performansları ve ayrı ayrı sözcük grupları bakımından performansları incelendiğinde, Anadolu Lisesi öğrencilerinin Ticaret Meslek Lisesi öğrencilerinden oldukça farklı bir biçimde fazla başarı gösterdiği görülmektedir. Bunun için bağımsız t-testi kullanılmıştır.

Her iki okulda da zamir sözcük türü için coşku ve heyecana bağlı metinler(şiir), sıfat sözcük türü için anlatmaya bağlı metinler (olay), zarf sözcük türü için de yine anlatmaya bağlı metinler (olay) daha etkilidir sonucuna ve öğretici metinler (düşünce) diğer metinlere göre belirlenen sözcük türlerini öğretmede daha başarısızdır sonucuna varılmıştır.

BÖLÜM V

SONUÇ VE TARTIŞMA

İnsanların uyum içerisinde yaşamasının temelinde eğitim, eğitimin temelinde de dil vardır. Dil insanların iletişim kurması, yeni bilgileri edinmesi, gelişmesi, ilerlemesi ve tüm bunları gelecek nesillere aktarması için en büyük sistemdir. Ülkemizde ve birçok ülkede eğitim ve öğretim ana dili merkezinde gerçekleştirilmektedir. Ana dili bilgisi bir dilin, dil bilgisi kurallarını iyi bilip bunu işlevsel bir biçimde kullanmasını da kapsamaktadır. Ülkemizde dil bilgisi öğretimi için görüş birliğine varılamadığından ve belirli bir standart oluşturulamadığından sürekli yeni metotlar denenmektedir. Bu durum da hem Türk dili ve edebiyatı derslerinin hem de diğer derslerin, dil vasıtasıyla yapıyor olması nedeniyle, olumsuz etkilenmesine sebep olmaktadır. Bilimsel gelişmeler ışığında, beynin parçaya nazaran bütünü görmeye meyilli olması gibi buluşlarla, dil bilgisi çalışmalarının metinler aracılığıyla yapılmasının uygun olduğu son yıllarda kabul görmüş ve okullarda okutulan ders kitapları bu doğrultuda hazırlanmıştır. Genel bir literatür taraması yapıldığında dil bilgisinin metinler aracılığıyla öğretilmesi gerektiği konusunda birçok çalışmanın bulunduğu görülmüştür. Özellikle metinlerin farklı türlerden seçilmesi ve bu sayede edebiyat konusu içerisinde yer alan metin türlerini öğretme hedefinin de gerçekleşeceğine vurgu yapılmıştır. Ancak metin türlerini seçerken dil bilgisi konuları ile rastgele bir eşleştirme yapıldığı görülmektedir. Bu noktada merak uyandıran konu, metin türlerindeki farklılaşmanın dil bilgisi öğretimine bir etkisinin olup olmadığıdır. Bu merakla yola çıkılmış dil bilgisi konularından sıfat, zamir ve zarf konusu en iyi hangi metin türü ile öğrenilir sorusu oluşturulmuş ve bunu ölçmek için yollar aranmıştır. Bilimsel çalışmalarda kullanılan ölçme değerlendirme araçlarından çoktan seçmeli testin bu araştırma için uygun olacağı sonucuna varılmıştır. Ölçek geliştirme ve uygulama çalışmalarından sonra veriler

yine bilimsel çalışma metodu olan spss programı ile değerlendirilmiştir. Elde edilen bulgular ise şu şekildedir:

- Grupların kendi içindeki ön test ve son test sonuçları karşılaştırıldığında anlamlı bir fark vardır. Bütün gruplardaki son test sonuçları ön test sonuçlarından daha yüksektir. Buradan, farklı metin türleri seçilerek hazırlanan ders planları doğrultusunda işlenen derslerin hepsinin belirli bir başarı sağladığı sonucu çıkarılabilir. Yani türlerine bakmaksızın bütün metinler konuyu belirli bir düzeye kadar öğretebilmiştir.
- Ancak bağımsız t testi analiz sonuçlarına göre grupların konuları öğrenme düzeylerinde anlamlı farklılaşmalar görülmüştür.
- Ş.A.L.'de sıfat konusu ile ilgili sonuçlar incelendiğinde anlatmaya (olaya) bağlı metin türüyle yapılan öğretim biçiminin diğerlerinden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülür
- Ş.T.M.L.'de sıfat konusu ile ilgili sonuçlar incelendiğinde anlatmaya (olaya) bağlı metin türüyle yapılan öğretim biçiminin diğerlerinden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülür.
- Çoklu karşılaştırma test sonuçlarına göre anlatmaya bağlı metinlerle işlenen öğretim biçiminin sıfat konusunu öğretmede daha etkili olduğu sonucuna varılır. İki okulda da benzer biçimde sıfat konusu anlatmaya bağlı metin grubu ile daha başarılı olmuştur Ş.A.L. öğrencilerinin öğrenme düzeyleri Ş.T.M.L. öğrencilerinin öğrenme düzeyinden daha yüksek olmuştur.
- Ş.A.L.'de zamir konusu için, coşku ve heyecana bağlı metinlerle (şiiirlerle) işlenen dersten elde edilen başarının diğer metin türlerine göre daha yüksek olduğu görülür.
- Ş.T.M.L.'de zamir konusu için yine coşku ve heyecana bağlı metinlerle (şiiirlerle) işlenen dersten elde edilen başarının diğer metin türlerine göre daha yüksek olduğu görülür.
- Çoklu karşılaştırma test sonuçlarına göre coşku ve heyecana bağlı metinlerle (şiiirlerle) işlenen öğretim biçiminin sıfat konusunu öğretmede daha etkili olduğu sonucuna varılır. İki okulda da benzer biçimde zamir konusu coşku ve heyecana bağlı metin grubu ile daha başarılı olmuştur Ş.A.L. öğrencilerinin öğrenme düzeyleri Ş.T.M.L. öğrencilerinin öğrenme düzeyinden daha yüksek çıkmıştır.

- Ş.A.L.'de zarf konusu ile ilgili analizler incelendiğinde anlatmaya (olaya) bağlı metin türüyle yapılan öğretim biçiminin diğerlerinden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülür
- Ş.T.M.L.'de zarf konusu ile ilgili analizler incelendiğinde anlatmaya (olaya) bağlı metin türüyle yapılan öğretim biçiminin diğerlerinden anlamlı bir şekilde yüksek olduğu görülür.
- Çoklu karşılaştırma test sonuçlarına göre anlatmaya bağlı metinlerle işlenen öğretim biçiminin zarf konusunu öğretmede daha etkili olduğu sonucuna varılır. İki okulda da benzer biçimde zarf konusu anlatmaya bağlı metin grubu ile daha başarılı olmuştur Ş.A.L. öğrencilerinin öğrenme düzeyleri Ş.T.M.L. öğrencilerinin öğrenme düzeyinden daha yüksek olmuştur.
- Görüldüğü gibi %95 güvenle, grupların ortalamaları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık vardır.
- Her iki okulda da zamir konusu için coşku ve heyecana bağlı metinlerle (şiiirle); sıfat ve zarf konusu için ise anlatmaya bağlı (olay) metinlerle yapılan derslerin daha başarılı (verimli) olduğu sonucuna ve öğretici (düşünce) metinlerin diğer metinlere göre konuları öğretmede daha başarısız olduğu sonucuna varılmıştır.

Araştırma bulguları ve genel olarak araştırmada kapsamında elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu önerilerde bulunulabilir:

1. Dil bilgisi konularının öğrenilmesi için yapılan çalışmalar daha çok betimsel nitelikte olup deneysel çalışmalar azdır. Dil bilgisi konularının öğrenilmesiyle ilgili betimsel çalışmalar devam etmeli deneysel çalışmalar arttırılmalı ve öğretimin verimliliği sağlanmalıdır.
2. Dil bilgisi konularından sözcük türleri konusu için bilim insanları, araştırmacılar ve okul müfredatını hazırlayan otoriteler bir görüş birliği içerisinde değildir. Bu durum karışıklığa sebep olmakta öğretimin verimliliğini düşürmektedir.
3. Dil bilgisi öğretim yöntemleriyle ilgili programlarda ve ders kitaplarında eksiklikler olduğu görülmekte bu eksikliklerin giderilmesi için çalışmalara devam edilmesi gerekmektedir.
4. Bu çalışma Ankara iline bağlı Şereflikoçhisar İlçesinde bulunan Şereflikoçhisar

Anadolu Lisesi (Ş.A.L) ve Şereflikoçhisar Ticaret Meslek Lisesi (Ş.T.M.L) ile sınırlıdır. Araştırmanın farklı illerdeki farklı okullarda da yapılmasının konuya netlik kazandıracağı ve alana katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

5. Araştırma sonuçlarının istatistiksel verileri, eğitim-öğretim programlarını geliştiren uzmanlar ve okul ders kitaplarını hazırlayan komisyonlar tarafından değerlendirilmelidir. Eğer gerekiyorsa bir takım çalışmaların tekrar yapılarak hazırlanan programlarda ve ders kitaplarında metin seçimlerin veriler doğrultusunda yapılmasının uygun olacağı düşünülmektedir.
6. Türk dili ve edebiyatı dersleri, bir bütün olarak edebiyat ve dil bilgisi konularını içerecek ve harmanlayacaksa dil bilgisi öğretimine de gereken değerin verilmesi faydalı olacaktır.
7. Bilimsel gelişmeler doğrultusunda programların, kitapların ve öğretmenlerin kendilerini yenilemesi ve eğitim sisteminin hedeflerine doğru bir şekilde ulaşması için çaba sarf edilmeli her değişiklik gerekçesi ile birlikte kamuoyuna duyurulmalı, gereksiz bir şekilde metot denemesi yoluna gidilmeden önce tüm denemelerin yapılmış olması gerekmektedir.
8. Değişen her program ve her ders kitabı sonrasında öğretmenlere kazanımları doğru bir şekilde aktarabilmeleri ve rehberlik edebilmeleri için gerekli eğitim verilmelidir.
9. Okul düzeyleri ve öğrencilerin öğrenme düzeyleri meslek lisesinde ve anadolu lisesinde büyük oranda farklılık göstermiştir. Bütün liselere aynı programın ve aynı ders kitabının uygulanmasının doğru olmadığı, ülkede birliği ve bütünlüğü bozmayacak biçimde yeni düzenlemeler yapılması gerektiği düşünülmektedir. Meslek lisesi öğrencilerinin hazır bulunuşluk düzeyinin de bir miktar düşük olduğu göz önüne alınarak kitaba dil bilgisi konularının konu anlatımları ve etkinliklerinin artırılmasının uygun olabileceği düşünülmektedir.
10. Türk Edebiyatı konularından metin türlerinin sınıflandırılması konusunda da bir birliğin bulunmadığı gibi ders kitaplarının ve programların da istikrarlı bir duruşunun olmadığı görülmüştür.
11. Araştırmalar ve öğretmenlerin gözlemleri, ortaöğretim (lise) düzeyindeki birçok öğrencinin okuduğunu anlama problemi yaşadığı yönündedir. Bu kapsamda

okullara okuma saati dersinin konulması ve işlevsel bir şekilde yürütülmesi ile öğrencinin okuduğu metinleri anlaması dolayısıyla metne karşı ilgisinin artması ve metinde bulunan dil bilgisi kazanımlarına dikkatinin çekilmesini sağlamak için bir adım olabilir.

12. Araştırma bulgularına göre düşünceye bağlı metinler grubundaki bilimsel yönü daha ağır metinlerle belirtilen konuları ele almanın daha az verim sağladığı görülmüştür. Bunun nedeninin ne olduğu üzerinde yeni bir araştırma yapılabilir.
13. Öğrencilerin ortaöğretimde ve öncesinde, dil bilgisi konularına karşı ilgilerini ve öğrenmelerini metin türlerinin etkileyip etkilemediği konusunda yeni bir çalışma yapılabilir.
14. Öğrencilerin metin türlerine karşı ilgisi ve dil bilgisi konularının metin türleriyle eşleştirilirken ne gibi kıstaslarının olması gerektiği konusunda daha kapsamlı çalışmalar yapılmalıdır. Zira hem fertler hem ülke açısından eğitim ve eğitime harcanan zaman kıymetlidir. Daha iyisi için çalışmalar hep devam etmelidir.

KAYNAKLAR

- Akkuş, M. (2007). *Klasik Türk şiirinin anlam dünyası-edebi türler ve tarzlar*. Erzurum: Fenomen.
- Aksan, D. (2000). *Her yönüyle dil ana çizgileriyle dil bilim*. Ankara: Türk Dil Kurumu.
- Aktaş, Ş. (2011). *Şiir tahlili teori-uygulama*. Ankara: Akçağ.
- Aldağ, H., Kutlu, O. (2005). *Öğretim teknolojisine giriş, öğretim teknolojisi ve materyal geliştirme*. İstanbul: Lisans.
- Atabay, N., Özel, S. & Kutluk, İ. (2013). *Sözcük Türleri*. İstanbul: Papatya.
- Aytaş, G. (2005). Edebi türlerden yararlanma. *Millî Eğitim Dergisi*, 168, 261-276.
- Aytaş, G. ,& Çeçen, M. A. (2010). Ana dili eğitiminde dil bilgisi öğretiminin yeri ve önemi. *TÜBAR*, 27, 77-89.
- Banguoğlu, H.T. (2011). *Türkçenin Grameri*.Ankara: TDK.
- Boğdan, R. C. and Biklen, S. K. (1998). *Qualitative research for education. An Introduction to Theory and Methods*. Newyork: Pearson.
- Budurlu, İ. Z. (1961). Gramer Öğretiminde Metot. *Türk Dili Dergisi*.119, 30-34.
- Büyükkaragöz, S. S. ve Çivi, C. (1997). *Genel öğretim metodları*. İstanbul: Öz Eğitim.
- Kurnaz, C. ve Çeltik H. (2010). *Divan şiiri şekil bilgisi*. İstanbul: H.
- Calp, M. (2005). *Özel Eğitim Alanı Olarak Türkçe Öğretimi*. Konya: Eğitim Kitabevi.
- Çalışkan, N. (2006). Türkiye'deki ortaöğretim edebiyat ders kitapları üzerine edebiyat eğitimi açısından bir değerlendirme. *Millî Eğitim Dergisi*. 169, 355-366.
- Çeçen, M. ve Çiftçi, Ö. (2007). İlköğretim 6. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür ve tema açısından incelemesi. *Millî Eğitim Dergisi*, 173, 39-49.
- Çıraklı, M. Z. (2010). Edebi türler: kuramdan soruna. *Hece Dergisi*.161(5), s. 78-84. https://www.academia.edu/4997050/Edebi_Türler_Kuramdan_Soruna_Of_Genres_From_Theory_to_Question_sayfasından_erişildi.

- Demirel, Ö. (1995). *Genel öğretim yöntemleri*. Ankara: Usem.
- Demirel, Ö. (2002). Türkçe ve sınıf öğretmenleri için Türkçe öğretimi. Ankara: PegemA.
- Deny, J. (1941). *Türk dili grameri (Osmanlı lehçesi)*. (A. U. Elöve, Çev.). İstanbul: Maarif Vekaleti.
- Dilaçar, A. (1961). Gramer öğretiminde metot. *Türk Dili Dergisi*, 116, 23-29.
- Duru, K. N. (1929). Lisanı Öğrenmek için gramere ihtiyaç var mı?. *Resimli Ay*, 6(7), 1-40
- Durukan, E. (2011). *İlköğretim 6. sınıfta bilgisayar destekli dil bilgisi ,öğretiminin başarı ve tutuma etkisi*. Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk dili*. Ankara: Grafiker.
- Ergin, M. (1976). *Türk Dili dersleri-1*. İstanbul: MEB Devlet Kitapları.
- Ergin, M. (2013). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak.
- Ertürk, S. (1993). *Eğitimde program geliştirme*. Ankara: Yelkentepe.
- Gencan, T.N. (2001). *Dil bilgisi*. Ankara: Ayraç.
- Göğüş, B. (1978). *Orta dereceli okullarımızda Türkçe ve yazın eğitimi*. Ankara: Gül.
- Günay, V. D. (2007). *Metin Bilgisi*. İstanbul: Multilingual.
- Günday, R. (2012). *Edebi metinlerin incelenmesi ve öğretimi*. Ankara: Elhan.
- Güneş, F. (2013). Türkçede metin öğretimi yerine metinle öğrenme. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 6(11), 603-637. <https://doi.org/10.14520/adyusbd.454>
- Güneş, F. (2011). Dil öğretim yaklaşımları ve Türkçe öğretimindeki uygulamalar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 123-148. <https://pegem.net/dosyalar/dokuman/122219-2011062815530-06gunes.pdf> sayfasından erişilmiştir.
- İşcan, A. (2007) İşlevsel dil bilgisinin Türkçe öğretimindeki yeri. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (1), 253-258. https://www.google.com/url?sa=t&source=web&rct=j&url=http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/adem_iscan_islevsel_dilbilgisi_turkce_ogretimi.ddf&ved=2ahUKEwjApMTfhhLAhMBHUuoB1UQFjAAegQIAhAB&usg=AOvVaw1nTXesWPLz3zcNJ_C3NIvz sayfasından erişilmiştir.
- İşeri, (1998). Okuma ediminin eğitsel işlevi. *Tömer Dil Dergisi*, (70), 5-18.
- Kabaklı, A. (1994). *Türk Edebiyatı (1. cilt)*. İstanbul: Vakıf.
- Karaağaç, G. (2012) . *Türkçenin dil bilgisi*. Ankara: Akçağ.

- Karahan, L. (2009). Dil bilgisinin öğretiminde bütün parça ilişkisinin önemi. *Turkish Studies Dergisi*, 4(8), 23-30.
http://www.turkishstudies.net/Makaleler/1340003420_4-karahanleyle1811.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Karasar, N. (2002). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Nobel.
- Kılıç, D. (2005). Ders kitabının öğretimdeki yeri. Ö. Demirel(Ed.), *Konu alanı ders kitabı incelemesi*.(s.37-53). Ankara: Pegem. Editörlü kipta bölüm örneği
- Kiper, K. Z. (1962). Gramer öğretiminde metot dolayısıyla. *Türk Dili Dergisi*.126, s. 35-38.
- Kolaç, E. (2009).İlköğretim Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin tür açısından değerlendirilmesi. *Ulusal İnsan Bilimleri Dergisi*, 6:1.
Web:<http://www.insanbilimleri.com> sayfasından erişilmiştir.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi grameri şekil bilgisi*. Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (2002, Aralık). *Türkiye Türkçesi üzerindeki gramer çalışmaları ve bu çalışmaların günümüzdeki durumu*. V. Türk Kültürü Kongresi'nde sunulmuş bildiri, Atatürk Kültür Merkezi, Ankara.
- Levend, A. S. (1998). *Türk edebiyatı tarihi (1. cilt)*. Ankara: TTK.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2011). *Dil ve Anlatım Dersi Öğretim Programı*.
https://www.academia.edu/3736652/Ortaöğretim_Dil_ve_Anlatım_Dersi_9-12_Sınıflar_Öğretim_Programı sayfasından erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2018). *Türk dili ve edebiyatı dersi öğretim programı*.
<http://mufredat.meb.gov.tr/ProgramDetay.aspx?PID=353> sayfasından erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2013). *Eğitim ve öğretim çalışmalarının planlı yürütülmesine ilişkin yönerge*. mevzuat.meb.gov.tr/dosyalar/284.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Millî Eğitim Bakanlığı (2016). *Merkezi sistem sınav yönergesi*.
https://odsgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2016_08/22051103_meb_merkezi_sistem_snav_yonergesi_27_6_2016.pdf sayfasından erişilmiştir.
- Morin, E. (2003). *Geleceğin eğitimi için gerekli yedi bilgi* (H.Dilli, Çev.). İstanbul: Bilgi Üniversitesi.
- Onursal, İ. (2003). Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık, Günümüz Dil bilim Çalışmaları. (A. Kıran, E. Korkut, S. Ağıldere Yayına Hazırlayanlar). *Dil bilim Dizisi*, 121-132. İstanbul: Multilingual.
http://turkoloji.cu.edu.tr/DILBILIM/irem_onursal_turkce_metinler_bagdasiklik_tutarlilik.pdf sayfasından erişilmiştir.

- Öncü, H. (2003). Çoktan seçmeli testler. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(2), 87-103.
- Özbay, M. (2006). *Türkçe özel öğretim yöntemleri*. Ankara: Öncü.
- Özön, M. N. (1941). *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi*. İstanbul: Maarif.
- Sağır, M. (2002). *İlköğretim okullarında Türkçe dil bilgisi öğretimi*. Ankara: Nobel.
- Sever, S. (2000). *Türkçe öğretimi ve tam öğrenme*. Ankara: Anı.
- Sinanoğlu, S. (1959). Kelimelerin bölüklere ayrılması üzerine. *Türk Dili Dergisi*, 88, 197-203.
- Sulak, E. S. (2009). *İlköğretim okulları 1-5. sınıf Türkçe ders kitaplarında yer alan metinlerin türlerine göre yapılarının değerlendirilmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Şenöz, C. A. (2005). *Metindilbilim ve Türkçe*. İstanbul: Multilingual.
- Türk Dil Kurumu (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: TDK.
- Türkiye Bilim Akademisi (2011). *Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: TÜBA.
- Uğur, N. (2013). *Metin bilgisi* [Ders notları]. <https://docplayer.biz.tr/22661874-Nizamettin-ugur-metinbilgisi-ders-notlari-metin-kavrami-metinselligin-olcutleri-metinlerin-siniflandirilmesi-metin-cozumleme.html> sayfasından erişilmiştir.
- Vardar, B. (1998). *Açıklamalı dil bilim terimleri sözlüğü*. İstanbul: ABC.
- Yıldırım, A. ve Simşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara:

EKLER

EK 1. Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir) Aracılığıyla Sıfat Öğretimi

SIFATLAR KONUSU DERS PLANI

Metnin türü: Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metin-Şiir

Seçilen metinler: Han Duvarları (Faruk Nafiz Çamlıbel), Yayla Dumanı (Ö. Bedrettin Uşaklı), At (F. Nafiz Çamlıbel), Genç Osman (Kayıkçı Kul Mustafa), Yaş Otuz Beş (Cahit Sıtkı Tarancı).

Kazanımlar: 1. Metindeki sıfatları bulur. 2. Metnin oluşumunda sıfatların işlevlerini örneklerle açıklar. 3. Metinden hareketle sıfatları türlerine göre gruplandırır. 4. Farklı sıfat türlerini kullanarak metin oluşturur. 5. Sıfatların kelime gruplarının oluşumundaki işlevini açıklar.

İşleniş süresi: 2 ders saati

Dikkat çekme/Güdüleme: Karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin ilgisini toplayınız

İşleniş süreci: 1-Sıfatlar konusu, coşku ve heyecana bağlı metin türlerinden yararlanılarak işlenecektir. Aşağıdaki metni öğrencilere okuyunuz. Okuma sırasında koyu yazılmış sıfatları atlayınız. Numaralı yerlerde durarak sırasıyla aşağıdaki soruları sorunuz. Öğrencilerin tahminlerini tahtaya sıralayınız. Daha sonra cümlelerin başına dönerek cümleyi tekrar okuyunuz.

1. Nasıl bir at olabilir?
2. Nasıl bir kırbaç olabilir?
3. Kaç dakika?
- 4 Kaçıncı sevgi? Kaçıncı acı? Kaçıncı ayrılık olabilir?
5. Hangi ateş olabilir
6. Ağaçlar nasıl olabilir?
7. Toros dağları nasıl olabilir?
8. Nasıl bir kış olabilir?
- 9 Etekler nasıl olabilir)
- 10 Nasıl tekerlekler olabilir?
- 11 Kaç atlı, kaç yayan olabilir?
- 12Nasıl taşlar olabilir?
- 13 Nasıl tekerlekler olabilir?
- 14) Hangi ses?

1) HAN DUVARLARI

“Yağız1) atlar kişnedi, meşin2) kırbaç şakladı

Bir3) dakika araba yerinde durakladı.

Neden sonra sarsıldı altımda demir yaylar,

Gözlerimin önünden geçti kervansaraylar...

Gidiyorum, gurbeti gönlümle duya duya,

Ulukışla yolundan Orta Anadolu'ya
İlk sevgiye benzeyen **ilk** acı, **ilk** ayrılık! 4)
Yüreğimin yaktığı5) ateşle hava ılık,
Gök sarı, toprak sarı, **çıplak**6) ağaçlar sarı...
Arkada **zincirlenen yüksek**7) Toros dağları,
Önde **uzun bir**8) kışın **soldurduğu**9) etekler,
Sonra **dönen, dönerken inleyen**10) tekerlekler...”
...
“Ara sıra geçiyor **bir** atlı, **iki** yayan 11)
Bozuk düzen taşların 12) üstünde tıkrdayan 13)
Tekerlekler yollara bir şeyler anlatıyor,
Uzun yollar **bu** 14) sesten silkinerek yatıyor...
Kendimi kaptırarak tekerleğin sesine
Uzanmış kalmışım yaylının şiltesine,
Bir sarsıntı... uyandım **uzun süren** uykudan;
Geçiyordu araba **yola benzer bir** sudan
Karşıda hisar gibi Niğde yükseliyordu,
Sağ taraftan çingirak sesleri geliyordu;
Ağır ağır önümden geçti deve kervanı,
Bir kenarda göründü beldenin viran hanı.”
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

Soru-cevap yöntemiyle, belirtilenler arasından dilediğiniz metindeki sıfatları buldurduktan sonra öğrencilerden metni okumalarını isteyiniz.

2- Metinde yer alan altı çizili cümleleri okutarak öğrencilerden art arda altı çizili olan kelimeler / kelime grupları arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünmelerini isteyiniz. Cümleleri sırasıyla ilk ve ikinci kelime / kelime grubu olmadan okutunuz.

Örnek. “Arkada yüksek Toros dağları” - “Arkada zincirlenen yüksek Toros dağları” ikisi arasında nasıl bir fark vardır?

Örnek: “Dönen tekerler”-“Dönen, dönerken inleyen tekerlekler” ikisi arasında nasıl bir fark olduğunu sorunuz. Birinci cümlemin ikinci cümleyle aynı anlamda olmadığını, anlamda bir daralma/özelleşme olduğunu fark ettiriniz. Aynı çalışmayı diğer cümleler için de uygulayınız.

3-Metinde yer alan kelimeleri kullanarak tamlamalar oluşturmalarını isteyiniz. Aşağıdaki hususlar üzerinde durunuz:

a. Bir tamlayanın birden fazla tamlananı niteleyebileceği ve bir tamlananın birden fazla tamlayan tarafından nitelenebileceğini belirtiniz.

(Örnek: Zincirlenen yüksek Toros dağları Örnek:ilk sevgi, ilk acı, ilk ayrılık. Örnek Genç Osman dediğin bir küçük uşak.)

b. Bu tür tamlamaların tanımlama ve betimleme amacıyla kullanıldığını belirtiniz.

c. Tamlayanların (sıfatların) tamlananları (isimleri) farklı yönlerden nitelediğini/belirttiğini vurgulayınız.

(Örnek: Genç Osman, Üç gün.)

d. Sıfatları bulmak için isme “nasıl, kaç, ne kadar, hangi” sorularının sorulması gerektiğini belirtiniz.

(Örnek: Bozuk düzen taş. Nasıl taş? Kaçınıcı bahçe?)

4-Sıfatların işlevlerini kavratmak ve uygun şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla öğrencilerden sıfatları içeren kısa metinler yazmalarını isteyiniz. Konuyu kavrayıp kavramadıklarını anlamak için öğrencilere ders kitabında bulunan ölçme değerlendirme sorularını çözdürün. Hazırlanan etkinlik çalışmalarını yaptırınız. Öğrencileri sorularla yönlendirerek onlara rehberlik ediniz.

2) YAYLA DUMANI

“Gümüş **bir** dumanla kapandı her yer

Yer ve gök **bu** akşam yayla dumanı

Sürüler, çeşmeler, **sarı** çiçekler

Beyaz kar, **yeşil** çam, yayla dumanı

Ben de duman olsam senin yerine,

Dağılsam dağların **şu** mahşerine;

Güzelin saçına ve gözlerine

Ben girsem, ben dolsam yayla dumanı!

Beni içerine aldın dağ gibi,

Doldun gözlerime **bir** rüya gibi;

Bende güneş gibi, **yüce** dağ gibi

İçinde kaybolsam yayla dumanı!”

(Ömer Bedrettin Uşaklı)

3) AT

“**Bin gemle bağlanan yağız** at şaha kalkıyor

Gittikçe yükselen başı Allah’a kalkıyor

Son macerayı dinlememiş varsa anlatın;

Ram etmek isteyenler **o** mağrur, **asil** atın

Beyhudedir, **her** uzvuna **bir** halka bulsa da;

Boştur, **köpüklü** ağzına gemler vurulsa da...

Coştukça **böyle sel gibi** bağrında hisleri

Bir gün başında kalmayacaktır seyisleri!
Son şanlı macerasını tarihe anlatın:
Zincir içinde bağlı duran kahraman atın”
(Faruk Nafiz Çamlıbel)

4) GENÇ OSMAN

“**Genç** Osman dediğin **bir küçük** uşak,
Beline bağlamış **ibrişim** kuşak,
Askerin içinde **birinci** uşak,
Allah Allah deyip geçer **Genç** Osman!
 Genç Osman dediğin **bir küçük** aslan,
 Bağdat’ın içine girilmez yastan,
 Her ana doğurmaz **böyle bir** aslan,
 Allah Allah deyip geçer **Genç** Osman!
Bağdat'ın kapısını **Genç** Osman Açtı,
Düşmanın cümlesi önünden kaçtı,
Kelle koltuğunda **üç** gün savaştı,
Allah Allah deyip geçer **Genç** Osman!”
(Kayıkçı Kul Mustafa)

5) YAŞ OTUZ BEŞ

“Yaş otuz beş! Yolun yarısı eder.
Dante gibi ortasındayız ömrün.
Delikanlı çağımızdaki cevher,
Yalvarmak, yakarmak nafile bugün,
Gözünün yaşına bakmadan gider.

Şakaklarıma kar mı yağdı ne var?
Benim mi Allah’ım **bu çizgili** yüz?
Ya **gözler altındaki mor** halkalar?
Neden böyle düşman görünürsünüz,
Yıllar yılı **dost bildiğim** aynalar?

Zamanla nasıl değişiyor insan!

Hangi resmime baksam ben değilim.

Nerde **o** günler, **o** şevk, **o** heyecan?

Bu güler yüzlü adam ben değilim;

Yalandır kaygısız olduğum yalan.

Hayal meyal şeylerden ilk aşkımız;

Hatırası bile yabancı gelir.

Hayata beraber başladığımız,

Dostlarla da yollar ayrıldı bir bir;

Gittikçe artıyor yalnızlığımız.

Gökyüzünün başka rengi de varmış!

Geç fark ettim taşın sert olduğunu.

Su insanı boğar, ateş yakarmış!

Her doğan günün **bir** dert olduğunu,

İnsan **bu yaşa** gelince anlarmış.

Ayva sarı nar kırmızı sonbahar!

Her yıl biraz daha benimsediğim.

Ne dönüp duruyor havada kuşlar?

Nerden  ıktı **bu** cenaze? Ölen kim?

Bu kaçıncı bahçe gördüm tarumar?

Neylersin  l m herkesin başında.

Uyudun uyanamadın olacak.

Kim bilir nerde, nasıl, **kaç** yaşında?

Bir namazlık saltanatın olacak,

Taht misali o musalla taşında.”

(Cahit Sıtkı TARANCI)

EK 2. Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir) Aracılığıyla Zamir Öğretimi

ZAMİRLER KONUSU DERS PLANI

Metnin türü: Coşku ve heyecanı dile getiren metin-şiir

Seçilen Metinler: O Belde (Ahmet Haşım), Kişisel Zamir (Çiğdem Demir Gevrekçi), Bu Bendeki Aşk Olmasa (Aşık Veysel), Neyleyim (Karacaoğlu), Sen Ben, O (Behçet Necatigil), Dünyanın Bütün Çiçekleri (Ceyhun Atuf Kansu).

Kazanımlar: 1. Metindeki zamirleri bulur. 2. Metnin oluşumunda zamirlerin görevlerini örneklerle açıklar. 3. Metinden hareketle zamirleri türlerine göre gruplandırır. 4. Farklı zamir türlerini kullanarak metin oluşturur. 5. Zamirlerin kelime gruplarının oluşumundaki işlevini açıklar.

İşleniş süresi: 2 ders saati

Dikkat çekme/Güdüleme: Karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin ilgisini toplayınız.

İşleniş süreci: 1- Zamirler konusu, coşku ve heyecana bağlı metin türlerinden yararlanılarak işlenecektir. Coşturucu anlatımda “ben” ve “biz” zamininin hareket noktası durumunda olduğu belirtiniz. Zamirleri çıkarılmış metinleri dağıtınız. Öğrencilerden uygun kelimeleri boşluklara yerleştirmelerini isteyiniz. Öğrencilerin, iki metin arasındaki anlam farklılaşmasını tartışması için zaman tanıyınız.

Öğrencilerin, cümleler arasındaki ilişkilerde zamirlerin işlevlerini keşfetmesine destek olunuz. Zamirlerin teklik ve çokluk olarak da kullanılabileceği belirtiniz.

2- Metinde yer alan bir zamiri buldurun ve zaminin yerine karşıladığı ismi yazdırın.

Aynı çalışmayı diğer cümleler için de uygulatınız.

3- Metinde yer alan örnekler üzerinden;

a) Zamirlerin hal eki aldıkları,

b) İsim tamlaması oluşturdukları

c) Ek biçiminde olabildikleri

d) Cümlede tek başlarına görev üstlenebildikleri, gibi özellikleri fark ettiriniz.

Zamirler, isimlerin yerini tutma şekillerine ve yerini tuttukları isimlere göre çeşitlere ayrılırlar:

4- Öğrenciler, belirtilen metinlerden bir başkasına geçer ve metinde bulunan zamirleri belirleyerek altlarını değişik renkli kalemle çizerler. Niçin şahıs, işaret, belirsizlik ve soru zamirleri olduklarını tartışır.

5- Zamirlerin işlevlerini kavratmak ve uygun şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla öğrencilerden zamir türlerini içeren kısa metinler yazmalarını isteyiniz. Konuyu kavrayıp kavramadıklarını anlamak için öğrencilere ders kitabında bulunan ölçme değerlendirme soruları çözdürünüz. Hazırlanan etkinlik çalışmalarını yaptırınız. Öğrencileri sorularla yönlendirerek eksikleri tamamlamaları için onlara rehberlik ediniz.

1) O Belde

“Denizlerden

Esen bu ince hava saçlarıⁿla
eğlensin.

Bilsen

Melal-i hasret gurbetle ufku şama
bakan

Bu gözlerinle, bu hüznünle **sen** ne
dilbersin!

Ne sen,

Ne ben,

Ne de hüsnünde toplanan bu mesa,

Ne de alam-ı fikre bir mersa

Olan bu mavi deniz,

Melali anlamayan nesle aşına
değiliz.

Sana yalnız bir ince taze kadın

Bana yalnızca eski bir budala

Diyen bugünkü beşer,

Bu sefil iştaha, bu kirli nazar,

Bulamaz **sende, bende** bir mana;

Ne bu akşamda bir gam-ı nermin

Ne de durgun denizde bir muğber

Lerze-i istitar istiğna:

Sen ve ben

Ve deniz

Ve bu akşamki lerzesiz, sessiz

Topluyor buyi ruhunu güya.

Uzak

Ve mavi gölgeli bir beldeden cüda
kalarak

Bu nefi hicre müebbed bu yerde
mahkumuz...

O belde?

Durur menatık-ı duşize-yi
tahayyülde;

Mavi bir akşam

Eder üstünde daima aram;

Eteklerinde deniz

Döker ervaha bir sükun-ı menam.

Kadınlar **orda** güzel, ince, saf,
leylidir,

Hepsinin gözlerinde hüznün var

Hepsi hemşiredir veyahud yar;

Dilde tenvim-i ıstırab bilir

Dudaklarındaki giryende buseler,
yahud,

O gözlerindeki nili sükut-u istifham

Onların ruhu, şam-ı muğberden

Mutekasif menekşelerdir ki

Mutemadi sükun u samtı arar.

şule-i bi ziya-yı hüzn-i kamer

Mülteci sanki sade ellerine

O kadar natı’uvar ki, ah, **onlar,**

Onların hüzn-i lal müştereki,

Sonra dalgın mesa, o hasta deniz

Hepsi benzer o yerde **birbirine...**

O belde

Hangi bir kıta-i muhayyelde?

Hangi bir nehr-i dur ile mahdud?

Bir yalan yer midir veya mevcud

Fakat bulunmayacak bir melaz-ı
hulya mı?

Bilmem...Yalnız

Bildiğim, **sen ve ben** ve mavi deniz

Ve bu akşam ki eyliyor tehziz

Bende evtar-I hüznü ilhamı

Uzak

Ve mavi gölgeli bir beldeden cüda
kalarak

Bu nefi hicre müebbed bu yerde
mahkumuz...”

Ahmet Haşim

Kelimeler

Melâl-i hasret ü gurbet: Hasret ve gurbet üzüntüsü

Ufk-ı şâm: Akşam ufku

Mesâ: Akşam

Âlâm-ı fikir: Acılı, hüznünlü düşünceler

Mersi: Liman, sığınak

Melal: Hüzn, keder

Âşinâ: Tanık

Gam-ı nermîn: Hafif üzüntü

Muğber: Gücenmek

Lerze-î İstitâr: Gizli dalgalanma

Menâtık-ı dûşîze-yi tahayyül: El değmemiş hayal bölgeleri

Ârâm: Durmak, dinlenmek

Sükûn-ı menâm: Uykusuz gece

Nefy ü hicre: Sürgün ve ayrılık

[“Denizlerden esen ince hava saçlarınla eğlensin. Hasret ve gurbet melaliyle akşam ufkuna bakan bu gözlerinle, bu hüznünle bilsen sen ne dilbersin! Ne sen, ne ben, ne de güzelliğinde toplanan bu akşam, ne de fikrin elemelerine bir liman olan bu mavi deniz, melali anlamayan nesle aşına değiliz. Sana yalnız bir ince taze kadın, bana yalnızca eski bir budala diyen bugünkü insanlık, bu sefil iştiha, bu kirli bakış, bulamaz sende bende bir mana, ne bu akşamda ince bir gam, ne de durgun denizde bir kırgın gizleniş ve umursamazlık titreyişi. O belde? Bakir hayal bölgelerinde durur; mavi bir akşam daima üstünde dinlenir, eteklerinde deniz ruhlara bir uyku sessizliği döker. Kadınlar orda güzel, ince, saf, geceye bağlıdır, hepsinin gözlerinde senin hüznün var, hepsikiz kardeş yahut sevgilidir; dudaklarındaki ağlayışlı öpüşler, yahut, o gözlerindeki mavi soru sükutu gönülde acıları uyutmasını bilir. Onların ruhu kızgın akşamdan kesif menekşelerdir ki durmadan sükun ve sessizliği arar; ayın hüznünün ışıksız parıltısı sanki yalnız ellerine sığınmış. O kadar çelimsiz ki, ah, onlar, onların dilsiz ve ortak hüznünlü, sonra dolgun akşam, o hasta deniz, hepsi o yerde birbirine benzer. O belde hangi hayali kıtada? Hangi uzak nehirle sınırlı? Bir yalan yer midir veya mevcut fakat bulunmayacak bir huyla sığınağı mı? Bilmem. . Yalnız bildiğim sen ve ben ve mavi deniz ve bu akşam ki bende hüzn ve ilham tellerini titretiyor, uzak mavi bir ülkeden ayrı kalarak bu yerde bu sürgün ve hasrete ebediyen mahkûmuz.”]

Zamirler konusunun işleniş sürecinde kullanılacak coşku ve heyecana bağlı diğer metinler:

2) Kişisel Zamir

“Onu orada sevmiştim	Tekillikten çoğulluğa
Seni burada	Aklımızı saklayalım
Onlar orada kaldı	Yaşayacaklarımıza”
Bunlar burada	(Çiğdem Demir Gevrekçi)

3) Bu Bendeki Aşk Olmasa

“Senden aldım bu feryadı	Kim okurdu kim yazardı
Bu imiş dünyanın tadı	Bu düğümü kim çözerdi
Anılmazdı Veysel adı	Koyun kurt ile gezerdi
O sana âşık olmasa	Fikir başka başk’olmasa”
	(Aşık Veysel)

4) N’eyleyim

“Dost deyip de dost gayreti kovduğum
Dost bana bir yara açtı n’eyleyim
Ak göğsü üstüne mihman olduğum
O da bir gün imiş, geçti n’eyleyim
Bir ok attım karlı dağın ardına
Düştü m’ola sevdiğimin yurduna
El yanmazken ben yanardım derdine
Engel aramızı açtı n’eyleyim
Yüce dağdan aştım geldim yol diye
Bahçemize el sundum da gül diye
Ahdı aman ettim ayrılmam diye
Felek ayırdı da seçti n’eyleyim
Karac’oğlan der ki sen de ben gibi
Ak eline kına yakmış kan gibi
Bir tepede yeni doğan gün gibi
Akşam, sabah erken aştı n’eyleyim”
(Karacaoğlan)

5) Sen, Ben, O!

“Her ben, dolaylı bir şekilde bir seni anlatış, bir senden yakınıştır.

Çünkü benim yerim seninle onun arasındadır.

Ve o değildir bana yakın olan, sensin.

Ben, ben olsam dil bilgisi kitaplarındaki tekil şahıs zamirlerini

Şu sıraya göre düzenlerdim:

Sen, ben, o!

Başta sen gelir çünkü ben diye bir şey yok sen olmadıkça.

Her ben, ben’liğini sen’le anar.”

(Behçet NECATİGİL)

6) Dünyanın Bütün Çiçekleri

“Dünyanın bütün çiçeklerini diyorum,

Kır ve dağ çiçeklerini istiyorum,

Kaderleri bana benzeyen.

Yalnızlıkta açarlar, kimse bilmez onları,

Geniş ovalarda kaybolur kokuları...

Yurdumun sevgili ve adsız çiçekleri!

Hepinizi, hepinizi istiyorum gelin görün beni.

Toprağı nasıl örterseniz öylece örtün beni.”

(Ceyhun Atuf KANSU)

EK 3. Coşku ve Heyecanı Dile Getiren Metinler (Şiir) Aracılığıyla Zarf Öğretimi

ZARFLAR KONUSU DERS PLANI

Metnin türü: Coşku ve heyecanı dile getiren metin-şiir

Seçilen Metinler: Cennet ve Cehennem (Faruk Nafiz Çamlıbel), Akşam Vakti (Cahit Sıtkı Tarancı), Gidiyorum (Cahit Sıtkı Tarancı), Kayıkçı Kul Mustafa, Çok Yalvardım Çok Yakardım (Âşık Veysel), Hayatta Ben En Çok Babamı Sevdim (Can Yücel).

Kazanımlar: 1. Metindeki zarfları bulur. 2. Metnin oluşumunda zarfların işlevlerini örneklerle açıklar. 3. Metinden hareketle zarfları türlerine göre gruplandırır. 4. Farklı zarf türlerini kullanarak metin oluşturur.

Dikkat çekme/Güdüleme: Karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin ilgisini toplayınız.

İşleniş süresi: 2 ders saati

İşleniş süreci: Zarflar konusu; coşku ve heyecana bağlı anlatım türlerinden yararlanılarak işlenecektir. Zarfları çıkarılmış bir metni öğrencilere dağıtınız. Öğrencilerden uygun kelimeleri boşluklara yerleştirmelerini isteyiniz. Öğrencilerin, iki metin arasındaki anlam farklılaşmasını tartışması için zaman tanıyınız. Ardından boşlukları uygun doldurup dolduramadıkları kontrol ediniz.

Soru-cevap yöntemiyle belirtilenler arasından dilediğiniz metindeki sıfatları bulduktan sonra öğrencilerden metni sessizce okumalarını isteyiniz.

2- Metinde yer alan altı çizili cümleleri okutarak öğrencilerden art arda altı çizili olan kelimeler / kelime grupları arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünmelerini isteyiniz. Cümleleri sırasıyla ilk ve ikinci kelime / kelime grubu olmadan okutunuz.

Örnek. “kızdı” - “bir orman yangınıyla kızdı” ikisi arasında nasıl bir fark vardır?

“alev alıyor”-“bir akşam vakti alev alıyor”

“tutuştı”-“taraf taraf tutuştı” ifadeler arasında nasıl bir fark olduğunu sorunuz. Birinci ifade ile ikinci ifadenin olmadığını, anlamda bir daralma/özelleşme/belirginleşme olduğunu fark ettiriniz. Aynı çalışmayı diğer cümleler için de uygulayınız.

3-Metinde yer alan zarfları kullanarak farklı ifadeler oluşturmalarını isteyiniz. Aşağıdaki hususlar üzerinde durunuz:

a. İsimleri niteleyip/ belirtiyorsa sıfat

b. Eylemleri niteleyip/belirtiyorsa fiil (Bunun dışında sıfat, adlaşmış sıfat veya başka bir zarfın derecesini de bildirebilirler)

d. Zarfları bulmak için eyleme “nasıl, ne zaman, ne kadar, neden” gibi soruların sorulabileceğini belirtiniz.

(Örnek: Savrulup gidiyorum. Nasıl gidiyorum?)

4-Öğrenciler, başka bir metinde geçen zarfları bulup altlarını değişik renkli kalemle çizerler. Buldukları zarfları durum, zaman, yer-yön, miktar, soru zarfı olarak gruplandırmaya çalışırlar.

5-Öğrencilere, cümleler arasındaki ilişkilerde zarfların işlevlerini kavratmak ve uygun şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla öğrencilerden zarf içeren kısa metinler yazmalarını isteyiniz. Konuyu kavrayıp kavramadıklarını anlamak için öğrencilere ders kitabında bulunan ölçme değerlendirme sorularını çözdürünüz. Hazırlanan etkinlik çalışmalarını yaptırınız. Öğrencileri sorularla yönlendirerek, eksiklerini tamamlamaları için onlara rehberlik ediniz.

1) Cennet Ve Cehennem (Faruk Nafiz Çamlıbel)

“Bu akşam bilmediğim bir âlem içindeyim,
Ya rüyada bir seyyah, ya semavi Çin’deyim,
Bir orman yangınıyla kızardı karşı dağlar,
Taraf taraf tutuştu meş’aleler, çırağlar,
Bir renge girdi eşya günün altın tasında,
Bu kızıl kâinatın gezerken ortasında.
Birden alev alıyor düşünceler, duygular,
Ateştir burda hattâ ateşe düşman sular...
Burda her göz ateştir, her gönül ateşperest,

Duyuyorum bu akşam, din gibi, sevda gibi,

Ne duyarsa içinden bir Mecûsi rahibi:
Andırıyor hisarlar birer tütsü kabını,
Leylekler ezberliyor Zerdüş’tün kitabını,
Benziyor bir mermere alnını koyan dere
Bu ateş mabedinde bir ateşten ejdere.

Parlıyor bir damla kan çamların sorgucunda
Birer kâğıt fenerdir meyveler dal ucunda,
Gördüm, **sihirbaz gibi geçtiğini** üç kızın
Bu ateş âleminin içinden **yanmaksızın!**
Sandım, ömrüm bitecek, bitmeyecek bu yanma!”

2) Akşam Vakti (Cahit Sıtkı Tarancı)

“Neden öyle sessiz duruyorsun öyle?
Şarkın mı tükendi dersin, biten günle,
Yoksa gün mü bitti şarkınla beraber?”

3) Gidiyorum (Cahit Sıtkı Tarancı)

“Çölde bir yolcu gibi yalnızlığım içinde
Kavrulup gidiyorum.
Serseri bir rüzgar gibi hep ganimet peşinde
Savrulup gidiyorum
Serçe kadar pervasız, bir günden ötekine
Atlayıp gidiyorum.
Bütün kumaşlarımı açtığım gibi yine
Katlayıp gidiyorum.
Bir kış güneşi gibi ben keyfimin esiri
Görünüp gidiyorum.
Ne belli yerim var, ne de sevdiğim biri
Sürünüp gidiyorum.”

4) Kayıkçı Kul Mustafa

“Baharda açılır kırmızı güller
Şevke gelüp figân eder bülbüller
Bölük bölük seyre çıkar güzeller,
Âşıkların del’olduğu zamandır.”

5) Çok Yalvardım Çok Yakardım (Âşık Veysel)

“Çok yalvardım çok yakardım
Uyanmadı kara bahtım
Şansım küsmüş etmez yardım
Uyanmadı kara bahtım”

6) Hayatta Ben En Çok Babamı Sevdim (Can Yücel)

“Hayatta ben en çok babamı sevdim.
Karaçalılar gibi yardan bitme bir çocuk
Çarpı bacaklarıyla-ha düştü, ha düşecek-
Nasıl koşarsa ardından bir devin,
O çapkın babamı ben öyle sevdim.”

EK 4. Olaya Bağlı Metinler Aracılığıyla Sıfat Öğretimi

SIFATLAR KONUSU DERS PLANI

Metnin türü: Olaya Bağlı Metin

Seçilen Metinler: Ömer Seyfettin-Diyet, Dostoyevski- Suç ve Ceza

Kazanımlar: 1. Metindeki sıfatları bulur. 2. Metnin oluşumunda sıfatların işlevlerini örneklerle açıklar. 3. Metinden hareketle sıfatları türlerine göre gruplandırır. 4. Farklı sıfat türlerini kullanarak metin oluşturur. 5. Sıfatların kelime gruplarının oluşumundaki işlevini açıklar.

İşleniş süresi: 2 ders saati

Dikkat çekme/Güdüleme: Karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin ilgisini toplayınız

İşleniş süreci: 1-Sıfatlar konusu, olaya bağlı metin türlerinden yararlanılarak işlenecektir. Aşağıdaki metni öğrencilere okuyunuz. Okuma sırasında koyu yazılmış sıfatları atlayınız. Numaralı yerlerde durarak sırasıyla aşağıdaki soruları sorunuz. Öğrencilerin tahminlerini tahtaya sıralayınız. Daha sonra cümlelerin başına dönerek cümleyi tekrar okuyunuz.

1. Nasıl bir kapı olabilir?
2. Nasıl bir dükkân olabilir?
3. Nasıl bir aslan olabilir?
4. Nasıl bir pehlivan?
5. Kaç sene olabilir
6. Hangi bir karanlık? Bir kilo elma? (belgisiz/sayı)
7. Anadolu'nun /Rumeli'nin tamamı/yarısı/birazı?
8. Hangi kama?
9. Nasıl bir sır olabilir
10. Nasıl bir göz? (Tamlayan birden fazla, tamlanan bir tane)

1) Diyet (Ömer Seyfettin)

“**Dar**(1) kapısından başka **aydınlık hiçbir yeri olmayan** (2) **dükkân**ında tek başına gece gündüz kıvılcımlar bir saçarak çalışan Koca Ali, tıpkı **kafese konmuş terbiyeli bir**(3) **aslanı** andırıyordu. **Uzun** boylu, **iri pençeli**, **kalin** pazılı, **geniş** omuzlu bir **pehlivan**dı.(4) **On** sene(5)dir **bir** karanlığın (6) içinde **ham demirden**(7) dövdüğü kılıç namluları **bütün** Anadolu’da, **bütün** Rumeli’de serhat boylarında **büyük** nam kazanmıştı. Hatta İstanbul’da bile yeniçeriler, satın **alacakları kamaların**(8), **saldırmaların, yatağanların** üstünde “ Amel-i Ali Usta” damgasını arıyorlardı. O çeliğe “**çifte su**” vermesini biliyordu. **Uzun** kılıçlar değil, yaptığı **kısacık** bıçaklar bile **iki kat** olur yine kırılmazdı. Çifte su vermek, sanatının yalnız **ona mahsus bir sırrı**(9) idi. Yanına çıkar almaz, kimse ile konuşmaz, dükkânından dışarı çıkmaz, habire uğraşırdı. Bekârdı. Hısımlı akrabası, yoktu. Memleketin yabancısıydı. **Kılıçtan, demirden, çelikten, ateşten başka laf** bilmez; pazarlığa girişmez, müşterileri ne verirse alırdı. Yalnız muharebede **ona dair birçok hikâyeler** söylenirdi. kimi “ **cellat elinden kaçmış bir çelebi**”, kimi “**sevgilisi öldüğü için**

dünyayı terk etmiş bir garip “ derdi. Siyah şahane gözlerinin(10) yüksek bakışından, kibar tavrından, mağrur sükûnundan, düzgün sözlerinden onun öyle adi bir adam olmadığı belli idi. Ama kimdi? Nereliydi? Nereden gelmişti? Bunları bilen yoktu. Halk kendini seviyordu. Şehirde böyle meşhur bir ustanın bulunması herkes için ayrı bir iftihardı. “ Bizim Ali... Bizim **koca** usta... Dünyaca eşi yoktur... Zülfikar’ın sırrı ondadır!” derlerdi.

Koca Ali **en kalın, en katı** demirleri **mısır yaprağı gibi incelten, kâğıt gibi yumuşatan sanatını** kimseden öğrenmemiş, kendine bulmuştu. Daha **on iki** yaşındayken, **sert bir beylerbeyi olan babasının** başı vurulmuş öksüz kalmıştı. Amcası çok zengindi. Debdebeli bir zengindi. Onu yanına aldı. Okutmak istedi. Belki devlet katında yetiştirecek büyük mevkilere çıkartacaktı. Fakat Ali’nin mizacında başkasına minnettar kalmak ihtimali derin bir alem sızlatıyordu. “ Ben kimseye eyvallah etmeyeceğim” dedi. Bir gece amcasının konağından kaçtı. Serseri bir adsız gibi dağlar, tepeler, dereler aştı. İsmi bilmediği memleketleri dolaştı. Nihayet Erzurum ‘da ihtiyar bir demircinin yanına girdi. Otuz yaşına kadar Anadolu ‘da uğramadığı şehir kalmadı. Kimseye boyun eğmedi. Minnettar kalmadı. Ekmeğini taştan çıkardı. Alnının teriyle kazandı. Çok çalıştı. Emsalsiz işler meydana getirdi. Pek az kazanca kanaat etti. İçinde “mukaddes ateş”ten bir şule bulunan her mucit gibi, para için değil, sanatı sanatın zevki için çalışıyordu. “çeliğe çifte su vermek” onun aşkıydı. Gönüllü gibi muharebelere gittiği zamanlar yeniçerilerin, sipahilerin, sekbanların içinde Ali Usta, işinin methini işittikçe tadı bile anlatılmaz manevi bir zevk duyardı. Ölünceye kadar böyle hiç durmadan çalışırsa daha birkaç bin gaziye kırılmaz kılıçlar, kalkanları parçalayan çelik yatağanlar, zırhları kesen ağır saldırmalar yapacaktı. Bunu düşündükçe gülümser, tatlı tatlı yüreği çarpar, ruhundan kopan bir hamleyle örsünün üzerinde milyonlarca kıvılcım oluşturdu.”

2) Suç ve Ceza (Dostoyevski)

“Ev sahibesine basamaklarda rastlamamayı başarmıştı. Beş katlı yüksek bir binanın tavan arasındaki küçük odası, bir barınaktan çok dolabı andırıyordu. Onun yemeklerin emeklerini hazırlayan ve diğer işlerine bakan ev sahibi aşağı kattaki bir dairede oturuyordu. Sokağa her çıkışında onun mutfağından geçmesi gerekiyordu ve mutfak kapısı sürekli açıktı. Genç adam kapının önünden her geçişinde utanç duyar. Hasta edici bir dehşet duygusu yaşırdı. Ev sahibesine gırtlığına kadar borçlanmıştı ve ona rastlanmaktan korkuyordu.

...

Ürkek ya da gözü rahatça korkutulabilecek yapıda biri değildi. Ama uzun zamandır kuşkulu denecek kadar alingan ve gergindi. Yoksulluk onu bitirmişti. Ama son günlerdeki zorlu koşullar dahi onu kederlendirmiyordu. En acil çözüm bekleyen sorunlarıyla ilgisini bütünleyici kaybetmişti ve bunlar için tedirgin olmak istemiyordu. Bu durumda, kendisine karşı ne oyunlar çevirirse çevirsin, ev sahibesinden de birazcık olsun korkusu yoktu. Ama basamaklarda zorla yolu kesilip, onu zerrece ilgilendirmeyen tüm bunaltıcı saçmalıkları dinlemek, o inatçı ödeme taleplerini, o tehditleri, sızlanmaları dinlemek ve mantıklı özürler düşünmek, yalanlar uydurmak zorunda kalmak bir fareymişçesine usulca aşağı süzülüp hiç kimse görmeden sıvışmaktan bin defa daha iyiydi.”

...

“Sonya’nın kaldığı oda, daha çok bir sundurmaya benziyor, orantısız bir dörtgeni andırıyor, bu da odaya bir çeşit grotesk görüntü kazandırıyor. Kanala açılan üç pencere duvar, odayı iğretice bölüyordu. Bir köşesinin çok keskin bir açısı vardı. Sanki bu odanın içinde bir yerlerde ortadan kayboluyor, odayı adamakıllı görmeyi zorlaştırıyordu. Diğer açıysa, epey grotesk şekilde genişti. Büyük odada eşya yok denecek kadar azdı. Sağ taraftaki köşede yatak vardı, onun yanında, kapıya yakın bir iskemle... Aynı duvarın karşısında, diğer daireye girilen kapının yanı başında üstüne mavi bir örtü serilmiş genişçe bir masa... Masanın yakınlarında iki hasır iskemle... O keskin açılı köşenin yanında bir yerde, karşı duvarın önünde küçük, çekmeceli bir komodin vardı ve odanın eşyasızlığıyla kaybolmuşu benziyordu. Odadaki eşyanın tümü bunlardı. Sarımsı, parçalanmış, eskimiş duvar kâğıdının köşeleri kararmıştı. Burası kışın nemli ve dumanlıydı herhalde. Bakılan he şeyde sefaletin damgası vardı, yatağın nevresimi bile yoktu.”

...

“Raskolnikov için tuhaf bir dönem başlamıştı: Etrafını bir sis kuşatmış ve onu kaçılması imkânsız bir yalnızlığa mahkûm etmişti. Sonradan o günleri hatırlayınca – epeyce sonraları- düşünmesini sağlayan güçlerinin giderek bulandığı anlar yaşadığını, bu anların aralar vererek son yıkıma dek sürdüğünü fark etmişti. O günlerde birçok şeyde hata yaptığını biliyordu. Bazı olayların kesin tarihleri ve süreleri gibi... Ayrıca, bugünleri daha sonra hatırlayıp bir sonuç çıkarmaya çabaladığında, kendisine ilişkin bilmediği pek çok şeyi başkalarından aldığı bilgileri bütünleyerek öğrenmişti. Her şeyi birbirine karıştırıyor ve onları kendince açıklıyordu. Ara sıra paniğe varan hastalıklı bir buhran duygusuna kapılıyordu. Fakat öyle anlar, saatler, hatta günler de hatırlıyordu ki deminki paniğin izi bile kalmıyordu, tam aksine müthiş bir kayıtsızlığa bürünüyor öyle zamanlarda. Bu can vermek üzere olan insanların marazi kayıtsızlığına eşit bir durumdu. Son günlerde durumu tastamam ve belirgin kavramaktan kaçınıyordu. Hemen açıklama gerektiren çok önemli olaylar yaşamaktaydı ama kaygılarını düşünmek istemediği için de mutluydu. Fakat o haldeki bir adam için bu kaygıları büsbütün kovmanın ansız ve kaçınılmaz yıkım anlamına geleceğinin de farkındaydı.”

EK 5. Olaya Bağlı Metinler Aracılığıyla-Zamir Öğretimi

ZAMİRLER KONUSU DERS PLANI

Metnin türü: Olaya Dayalı Metin

Seçilen Metinler: Nasrettin Hoca Fıkrası, Başını Vermeyen Şehit (Ömer Seyfettin), Kürk Mantolu Madonna (Sabahattin Ali).

Kazanımlar: 1. Metindeki zamirleri bulur. 2. Metnin oluşumunda zamirlerin görevlerini örneklerle açıklar. 3. Metinden hareketle zamirleri türlerine göre gruplandırır. 4. Farklı zamir türlerini kullanarak metin oluşturur. 5. Zamirlerin kelime gruplarının oluşumundaki işlevini açıklar.

İşleniş süresi: 2 ders saati

Dikkat çekme/Güdüleme: Karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin ilgisini toplayınız.

İşleniş süreci: 1- Zamirler konusu, olaya bağlı metin türlerinden yararlanılarak işlenecektir. Zamirleri çıkarılmış metinleri dağıtınız. Öğrencilerden uygun kelimeleri boşluklara yerleştirmelerini isteyiniz. Öğrencilerin, iki metin arasındaki anlam farklılaşmasını tartışması için zaman tanıyınız.

Öğrencilerin, cümleler arasındaki ilişkilerde zamirlerin işlevlerini keşfetmesine destek olunuz. Zamirlerin teklik ve çokluk olarak da kullanılabileceği belirtiniz.

2- Metinde yer alan bir zamiri buldurun ve zamirin yerine karşıladığı ismi yazdırın.

Aynı çalışmayı diğer cümleler için de uygulatınız.

3- Metinde yer alan örnekler üzerinden;

a) Zamirlerin hal eki aldıkları,

b) İsim tamlaması oluşturdıkları

c) Ek biçiminde olabildikleri

d) Cümlede tek başlarına görev üstlenebildikleri, gibi özellikleri fark ettiriniz.

Zamirler, isimlerin yerini tutma şekillerine ve yerini tuttukları isimlere göre çeşitlere ayrılırlar:

4- Öğrenciler, belirtilen metinlerden bir başkasına geçer ve metinde bulunan zamirleri belirleyerek altlarını değişik renkli kalemle çizerler. Niçin şahıs, işaret, belirsizlik ve soru zamirleri olduklarını tartışırlar.

5- Zamirlerin işlevlerini kavratmak ve uygun şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla öğrencilerden zamir türlerini içeren kısa metinler yazmalarını isteyiniz. Konuyu kavrayıp kavramadıklarını anlamak için öğrencilere ders kitabında bulunan ölçme değerlendirme sorularını çözdürünüz. Hazırlanan etkinlik çalışmalarını yaptırınız. Öğrencileri sorularla yönlendirerek eksikleri tamamlamaları için onlara rehberlik ediniz.

1) Nasrettin Hoca Fıkrası

“Hoca, bir gün bir bahçeye girmiş, eline ne geçtiyse koparıp yanındaki çuvala doldurmaya başlamış. Bu sırada bahçıvan çıkagelmiş. Hocayla bahçıvanın arasında şu konuşma geçmiştir:

- Ne arıyorsun **burada**?
-Sabahki fırtına **beni** buraya attı.
-Peki, **bunları kim** kopardı?
-Tutunayım diye **neye** elimi attıysam elimde kaldı.
-Ya **bunları** bu çuvala, **kim** doldurdu?
-İşte **ben** de **onu** düşünüyorum ya, gel de beraber düşünelim.”

2) Başını Vermeyen Şehit (Ömer Seyfettin)

BAŞINI VERMEYEN ŞEHİT

“Yarın arifeydi. Öbür günkü bayram için hazırlanan beyaz kurbanlar, küçük Grigal palankasının etrafında otuyorlardı. Karşıda... Yarım mil ötede Toygun Paşa’nın son kuşatmasından çılgın kışın hiddeti sayesinde kurtulan Zigetvar Kalesi, sönmüş bir yanardağ gibi, simsiyah duruyordu. Hava bozuktu. Ufku, küflü demir rengi de, ağır bulut yığınları eziyor, sürü sürü geçen kargalar tam hisarın üstünden uçarken sanki gizli bir kara haber götürüyorlarmış gibi, acı acı bağıryorlardı. Palanka kapısının sağındaki beden siperinde sahipsiz bir gölge kadar sakın duran Kuru Kadı yavaşça kımıldadı; ikindiden beri rutubetli rüzgârın altında düşünüyor, uzakta, belirsiz sisler içinde süzülen kurşuni kulelere bakıyordu. **Bunların hepsi** Türklerin elindeydi. Yalnız şu Zigetvar yıkılmaz bir ölüm seddi halinde “Kızılelma” yolunu kapatıyordu. Sanki bu uğursuz kargalar hep **onun** mazgallarından taşıyor, anlaşılmaz bir lisanın çirkin küfürlerine benzeyen sesleriyle her tarafı gürültüye boğuyorlardı. Kuru Kadı içini çekti. Sonra “Ah...” dedi. İncecik, sinirli boynunun üstünde bir taş topuz gibi duran çıkık alınlı iri kafasını salladı. Yeşil sarığını arkaya itti. Islak gözlerini ovuşturdu. Şimdiye kadar, asker olmadığı halde, her muharebeye girmişti. Birkaç bin yeniceyle dört beş topu olsa... bir gece içinde şu kaleyi alıvermek işten bile değildi. Şimdi vakıa müstakildi. Ne isterse yapabilirdi. Palankanın kumandanı Ahmet Bey öteki boy beyleriyle beraber Toygun Paşa ordusuna katılıp Kapuşvar fethine gitmiş... Kapuşvardan sonra Zigetvarı saran ordu kışın aman vermez zoruyla, zaptı yarı bırakarak Budin ‘e dönünce, **o** da askerleriyle tekrar palankasına gelmemiş, Toygun Paşa’nın yanında kalmıştı. Bugün Grigal’dan altı mil uzaktaydı. Palankaya yalnız Kuru Kadı karışıyordu; esmer, zayıf yüzünü buruşturdu: “Palanka... amma topu tüfeği kaç kişi?” dedi. Bütün genç savaşçıları Ahmet Bey beraberinde götürmüştü. Hisardakiler zayıflardan, bekçilerden, hastalardan, ihtiyar sipahilerden ibaretti. Hepsi yüz on üç kişiydi! Düşman, galiba öteki palankalardan çekiniyordu: Yoksa burasını

bırakmaz, mutlaka almağa kalkardı. Biraz eğildi. İnce yosunlu, soğuk sipere dirseklerini dayadı. Aşağıya baktı. İki üç asker beyaz koyunların arasında dolaşıyordu. Bir tanesi karşısına geçtiği iri bir koçu, başına dokunarak kızdırıyordu, tos vuruyordu. Öbürleri, elleri silahlarında, bu oyunu seyrediyorlardı. Bağırды: – Oynamayın şu hayvanla... Askerler, başlarını tepelerden gelen sese doğru kaldırdılar. Kuru Kadı’dan hepsi çekinirlerdi. Gayet sert, gayet titiz, gayet sinirli bir adamdı. Adeta deli gibi bir şeydi. Sabahtan akşama kadar namaz kılar, zikreder, geceleri hiç uyumazdı.

Daha yatıp uyuduğunu kalede gören yoktu. Vali Ahmet Bey ona “bizim yarasa” derdi. Zavallının sabahı bekleme denilen hastalığını kerametine de yoranlar vardı. Tekrar bağırды: – Haydi, artık akşam oluyor, içeri alın onları. Askerler koyunları toplamağa başladılar. Kuru Kadı’nın dirsekleri acıdı. Doğruldu. Tekrar Zigetvar’a baktı. Üst tarafındaki göl, kirli bakır bir levha gibi yeri kaplıyordu. Kargalar, havaya boşaltılmış bir çuval canlı kömür ellemeleri gibi karmakarışık geçiyorlar, sükûtu parçalayan keskin, sivri sesleriyle gakhıyorlardı. Kalbinde ağır bir elem duydu. “Hayırdır inşallah” dedi. Canı o kadar sıkılıyordu ki... Elleri arkasında, başı önüne eğik, bastığı siyah kaplama taşlarına görmez bir dikkatle bakarak yavaş yavaş yürüdü. Derin bir karanlık kuyusunu andıran merdivenin dar basamaklarında kayboldu... Arife sabahı, herkes uyurken, o, her vakit ki gibi yine uyanıktı! Mescit odasının önündeki taş yalakta, iki büklüm, abdestini tazeliyordu. Giden gece, daha gölgeden eteklerini toplayamamıştı. Bahçeye çıkan kapı kemerinde asılı kandil, sönük ışıyla, duvarları titretiyordu. – Hey, çavuş başı... Hey!. . Elindeki ibriği bıraktı. Kulak kabarttı. Bu, kuledaki nöbetçinin sesiydi. Kolları sıvalı, ayakları çıplak, başında takke, hemen yukarı koştu. Merdivende çavuşa rast geldi. Onu itti. Yürüdü. Nöbetçinin yanına atıldı: – Ne var? – Kaleden düşman çıkıyor. Erguvani bir esmerlik içinde siyah bir kaya gibi duran Zigetvar’a baktı. Bu kayadan yine koyu, uzun bir karartı süzülüyor, palankaya doğru akıyordu. – Bize geliyorlar... dedi: Çavuşa döndü: – Haydi, gazileri uyandır. Kurban bayramını bugünden yapacağız. Koş. Bana da çabuk topçuyu gönder. Çavuş, bir eliyle bakır tolgasını tutarak, koştu. Merdivene daldı. Kuru Kadı, uzakta, kara yerin üstünde daha kara bir leke gibi yavaş yavaş ilerleyen düşman alayına dikkatle baktı. Gözlerini küçülttü, büyüttü. Önlerinde birkaç top da sürüklüyorlardı. Binden fazla idiler. Hâlbuki hisardaki gaziler? Kendisiyle beraber yüz on dört kişi... “Ama, yine haklarından geliriz!” dedi.

Uyanan, yukarı koşuyordu. Hisar kapısının iyice bağlanmasını emretti. Sarığını, cübbesini, kılıcını, tüfeğini getirtti. İhtiyar topçu gelince, ona da, hemen "haber topları'nı atmasını söyledi. Bu bir adetti. Taarruza uğrayan bir palanka hemen "İşaret topu" atarak etrafındaki kuleleri imdadına çağırırdı. Biraz sonra düşman hisarın önünde, harp düzenine girmiş bulunuyordu. Zaplar başsız, gür ejderha yavruları gibi siyah ağızlarını bedenlere çevirmişti. Türkçe bağırıyorlar: – Size teklifimiz var. Elçimizi içeri alır mısınız? Kuru Kadı: – Alırız. Gönderin, gelsin! Cevabını verdi. Bedenler, kalkanlı, tüfekli, oklu gazilerle dolmuştu. Palankanın ruhu, neşesi, keyfi olan iki arkadaş, bu esnada tuhaf tuhaf laflar söyleyip yine herkesi güldürüyordu. Bunların ikisine de "deli" derlerdi: Deli Mehmet, Deli Hüsrev... Serhat'ın muharebelerinde, hayale sığmayacak yararlılıklarıyla masal kahramanları gibi inanılmaz bir şöhret kazanan bu iki deli, hiçbir nizama hiçbir kayda, hiçbir disipline girmeyen, dünya şerefinde gözleri olmayan Anadolu dervişlerindendi. Her zaferden sonra kumandanlar onlara rütbe, hil'at, murassa kılıç gibi şeyler vermeye kalkınca gülerler: "İstemeyiz, fani vücuda kefen gerektir. Hil'at nadanları sevindirir..." derler, hak uğrundaki gayretlerine ücret, mükâfat, övgü kabul etmezlerdi. Harp onların bayramıydı. Tüfekler, oklar, atılmağa; toplar gürllemeğe; kılıçlar, kalkanlar şakırdamağa başladı mı, hemen coşarlar, kendilerinden geçerler; naralar savunarak düşman saflarına saldırırlar... Alevi gözlerle takip edilemeyen birer canlı yıldırım olup tutuşurlardı. Kuru Kadı, onların herkesi güldüren münakaşalarını, saçma sapan sözlerini gülümseyerek dinlerken, elçiye yanına getirdi, iki deli de sustu. Herkes kulak kesildi. Bu elçi Türkçe biliyordu. Küstahça tekliflerini söyledi. Palankayı saran Zigetvar kumandanı Kıraçin'di. Yanında iki bine yakın savaşçısı vardı. Grijgal'in "Vire ile verilmesini istiyordu. Ateşe, nura, haça, İncil'e, Zebur'a yemin ediyor; çıkıp giderlerken muhafızlara hiçbir ziyanı dokunmayacağına dair söz veriyordu. Kuru Kadı: – Pekâlâ!... Haydi git. Biz aramızda anlaşalım, kararımızı size öğleden sonra bildiririz! diye elçiye aşağı gönderip kapıdan attırdı. Sonra etrafındakilere döndü. Şöyle bir göz gezdirdi. Sırtının hafif kamburu içeri çekildi: – İşittiniz ya, gaziler! dedi, Kıraçin haini bizim yüz on kişiden ibaret olduğumuzu anlamış... üzerimize iki bin kişi ile geldi. Teklif ettiği "Vire"yi kabul etmek isteyenler varsa ellerini kaldırsın! Kimsenin eli kalkmadı. – Öyleyse hazır olalım. Haydi... Bir gürültüdür koptu; – Hazırız... – Hepimiz, hepimiz... – Hepimiz, hepimiz hazırız. – Kılıçlarımız, kalkanlarımız yağlı.– Yatağanlarımız keskin... – Bugün Nusret bizim. – Amin,

amin... Kuru Kadı, “Ey alemlerin rabbi” diye ellerini kaldırdı. Bir duaya başlayacaktı. Deli Mehmet yalın kılıç karşısına dikildi. Palabıyık, gök gözlü, geniş beyaz çehresi, yeni doğmuş bir ay gibi parlıyordu: – Duayı bırak, efendi dedi, gaza duadan faziletlidir. Gel... Lütfet. Bize şu kapıyı aç. Kalbindeki korkuyu at. İşte hepimiz hazırız. Şu ayağımıza gelen gaza fırsatını kaçırmayalım. Kuru Kadı’nın elleri aşağı düştü. Deli Hüsrev de arkadaşının yanına sokulmuştu. Bütün gaziler bu iki delinin arkasına üşüştü. Sanki hepsi bir anda deli oldular... bir ağızdan. – Aç bize kapıyı, aç... diye bağırmaya başladılar. Kuru Kadı’nın iri patlak gözleri yaşardı. Yüzü sapsarı oldu. Uzun siyah sakalı kımıldadı. İki deliyi bile titreten, bütün gazilerin saçlarını ürperten ilahi bir ağıt ahengi kadar etkili sesiyle haykırdı. – Meydan erleri! Ey mertler! Padişahımız Süleyman Gazi aşkına şu sözümü dinleyin. Benim muradım sizi gazadan engellemek değildir. Bugün can, baş feda olsun... Özellikle yarın kurban bayramı... Fakat bakınız maksadım ne? Bugün cuma... hem de arife. Bugün hacılarımız Arafat’ta, diğer müminler camilerde bizim gibi gazilerin zaferi için dua etmekte... Bunda şüphesi olan var mı? – Hayır. – Hayır, asla... – Hayır. – O halde münasip olan budur ki, biz de namazlarımızı eda edelim. Gözlerimizin yaşını dökelim. Dua edelim. Birbirimizle helallaşalım. Sonra gazaya girişelim. Kalanlarımız gazi, ölenlerimiz şehit olsun! Dünyada iyi nam ile anılsın. Ahirette peygamberimizin âlemi dibinde toplanalım... Ne dersiniz? – Hay hay! – Uygun... – Pekâlâ! Gazilerin hepsi buna razı oldu. Öğleye kadar durdular. Abdest aldılar, namaz kıldılar, tekbir çektiler, helallaştılar. Kıracın’ın askeri, sardıkları palankadan yükselen derin uğultuyu hep teklif ettikleri “Vire” münakaşasının gürültüsü sanıyorlardı. Ansızın, uzaktaki Türk kulelerinden atılan “işaret topları” işitildi. Bu, “Biz, dörtmala geliyoruz” demekti. Kuru Kadı eliyle hisarın kapısını açtı. Grişal gazileri “Allah, Allah” naralarıyla müthiş bir taşkın deniz gibi fişkırdılar. İki koldan hücum olunuyordu. Kollardan birisine Deli Hüsrev, birisine Deli Mehmet baş olmuştu. Ovada, Grişal’e gelen yollardan bir toz dumandı kalkıyordu. Nice bin atlı imdada koşuyor sanılırdı. Düşman, bu hali görünce şaşırıldı. İki ateş arasında kaldığını anladı. Hâlbuki toz duman içinde yaklaşan ancak beş on gaziydi... Bozgun başladı. Deli Mehmet’le Deli Hüsrev’in takımları düşmanı kaçırmamak için iyice sarıyordu. Kara Kadı cübbesini atmış. Elindeki kılıç, cesaretlendirdiği gazileri arkasından yürüyordu. Deli Hüsrev, bir sarhoş gibi Kıracın ‘in alayına dalmış kesiyor, kesiyor... İnanılmaz bir çabuklukla kaçanlara yetişiyor, ikiye biçiyordu. Kuru Kadı’nın gözleri

Deli Mehmet'i aradı. Bakındı, bakındı. Göremedi. Acaba o muydu? Yüreği ağzına geldi. Düşman safına karışıp kaynaşan kolun arkasında iri bir vücut yere uzanmıştı... Elli altmış adım kadar kendisinden uzaktı... Siyah, yüksek atlı bir şövalye, uzun bir kargıyı bu uzanmış vücuda saplıyordu. Durmadı. İlerledi. Koşarken ayağı bir taşa takıldı. Yuvarlanıyordu. Kılıcı ile fırladı. Hemen toplandı. Kalktı. Düşen kılıcını aldı. Doğruldu. Koşacağı tarafa baktı. Şövalye atından inmiş, kargıladığı şehidin başını teninden ayırmıştı. Bu anda, bu kestiği baş elinde, yine siyah bir şeytan gibi şahlanan atmaca sıçradı. Kaçacaktı... Kuru Kadı, bütün kuvvetiyle ona yetişmek için koşarken, baktı ki sol ilerisinde Deli Hüsrev kalkanını sallayarak, avazı çıktığı kadar bağıyor, – Mehmet, Mehmet!... Canını verdin!... Başını verme Mehmet!... Bu nara o kadar müthiş, o kadar tesirli, o kadar yanıktı ki... Kuru Kadı: “Vah Deli Mehmet'miş!” diye olduğu yerde dikildi kaldı. Durur durmaz, o an, kırk adım kadar yaklaştığı kesik başlı şehidin yerden fırladığını gördü. Nefesi tutuldu. Şaşırdı. Bu başsız vücut uçar gibi koşuyordu. Kendi kellesini götüren zırhlı şövalyeye yetişti. Eliyle öyle bir vuruş vurdu ki... Lanetli hemen yüksek atından tepesi üstü yuvarlandı. Götürmek istediği baş elinden yere düştü. Deli Mehmet'in başsız vücudu canlıymış gibi eğildi. Yerden kendi kesik başını aldı. Hemen oracığa yorgun bir kahraman gibi, uzanıverdi. Bunu Kuru Kadı'dan başka kimse görmemişti. Herkes kaçan düşmanı kovalıyordu. Yalnız Deli Hüsrev, – Yüzün ak olsun, ey yiğit! diye bağırdı. Sonra Kuru Kadı'ya doğru koşarak sordu. – Nasıl, gördün mü bu civanı? – Görmedin mi? Kuru kadı sesini çıkaramadı. Gördüğü harika onu dondurmıştu. Olduğu yerde öyle dimdik kaldı. Sanki ölmüştü. Deli Hüsrev, onu hızla sarstı. – Ne durursun be can! Ne olsun, haydi gazaya. Düşman kaçıyor... Deli Hüsrev'in kalkması Kuru Kadı'yı baştan can verdi, “Allah Allah” diyerek ileri atıldı. Mücahitlere karıştı. Cenk akşama kadar sürdü. Er meydanının kanlı yüzüne “gece siyah saçlarını” dağıtırken çağırıcının – Gaziler hisara! Sesi duyuldu. Dönen gaziler içinde kılıcından kanlar damlayan Kuru Kadı, birkaç sipahi ile dışarıda kaldı. Yaralıları taşıttı. Şehit olanları saydırdı. Bunlar tam on dokuz kahramandı. ∴ Düşman altmış dört ceset bırakmış, diğer ölülerinin hepsini kaçırmıştı. Kuru Kadı sabahtan beri yemek yememiş, su içmemiş, durup dinlenmemişti... Toplattığı şehitleri hisarın önündeki meydana yığdırdı. Şehit Deli Mehmet'in cesedini kendi buldu. Kesik başı koltuğunda, uyur gibi, sakın yatıyordu. Olduğu yerde gömdürdü. Sonra yanındakileri savdı. Bu taze mezarın başına çöktü. Ezberden “Yasin” okumaya başladı. Dışarılarda

kimse yoktu, yalnız uzakta palanka kapısındaki nöbetçi dolaşıyordu. Kuru Kadı okurken, önündeki mezarın birden yeşil yeşil nurlarla tutuştuğunu gördü. Sesi kısıldı. Dudaklarını oynatamadı. Çeneleri kitlendi. Bu yeşil nurun içinde Deli Mehmet'in kanlı boynuna sarılmış beyaz kanatlı bir melaike, hem onu nurdan elleriyle okşuyor, hem açık alnını öpüyordu. Bu sıcak, bu yeşil nur büyüdü, taştı, bütün âlem bu nurun içinde kaldı. Kuru Kadı'nın gözleri kamaştı. Ruhu yandı. Kendinden geçti. Onu, daha ilk defa böyle derin bir uykuya dalmış gören yoldaşları zorla kaldırdılar. Koltuklarına girdiler: – Haydi, kapı kapanacak dediler, içeri gir. Kuru Kadı'nın dili tutulmuştu. Cevap veremedi. Sarhoş gibi sallana sallana hisara girdi. Hâlâ titriyordu. Palankanın içinde Deli Hüsrev'in menzilinden geçerken durdu. Kulak verdi; ağlıyor mu, inliyor mu diye... Hayır, Deli şıkır şıkır atını kaşağılıyor, keyifli bir türkü söylüyordu. Seslendi: – Hüsrev. – Efendim?... Kapı açıldı Kaşağı elinde, kolları, paçaları sıvalı, başı kabak Deli Hüsrev... daha Kuru Kadı bir şey sormadan, – Gördün mü Deli Mehmet'in zevkini? dedi. – Siz de benim gibi buradan gördünüz mü? – “Gözlüye hotti gizli yoktur!” Küttedek kapıyı, kapadı. Yine türküsüne başladı... Kuru Kadı palankada sabahı dar etti. Güneş doğmadan, Deli Mehmet'in mezarına koştu. Artık bütün günlerini bu mezarın başında geçiriyordu. Bu mezarın daimi ziyaretçisi oldu. Büyük bir taş yontturdu. Yazdırdı. Başına diktirdi. Beş vakit namazlarını bile cemaatine bu kabrin başında kaldırmak isterdi. Artık ne hacet dilese, ona nail oluyordu. Grişgal'de, komşu palankalarda Kuru Kadı için “Deli oldu” diyorlardı. Her an “sonsuzluk” badesini içmiş ezeli. bir sarhoş gibi nihayetsiz bir kendinden geçme, sonsuz sınırsız bir şevk, sükûn bulmaz bir heyecan içinde yaşıyordu. Fakat nasıl “deniz çanağa sığmazsa, onun büyük sırrı da ruhuna sığmadı. Taştı. Huruç günü gördüğü harikayı herkese anlatmağa başladı. Hatta daha ileri gitti, çok iyi okuduğu “Mevlid-i Şerif” lisanıyla o gün gördüğünü yazdı. Yüzlerce beyitlik bir destan düzdü. Ama o eski şevki kayboluverdi. Ruhuna koyu bir karanlık doldu. Kalbine acı bir ağırlık çöktü. Artık Deli Mehmet'in yeşil nurdan mezarı içinde sürdüğü ilahi zevki göremez oldu. Bu mahrumiyet onu delirtti. Yemekten içmekten kesildi. Bir gün, yine perişan kırlarda dolaşırken Deli Hüsrev'e rast geldi. Meğer o da gezini- yormuş. Elindeki yayıyla yavaşça Kuru Kadı'nın arkasına dokundu. – Ahmak, dedi, niye gördüğünü halka söyledin? Adam gördüğünü kaile geçirirse kazandığı hali kaybeder. Eğer sussaydın, gördüğün keramete ölünceye kadar şahit olacaktın... Kuru Kadı yere diz çöktü, ağlamaya başladı: – Çok perişanım diye inledi, lütfet. Gel, beni gaflet

uykusundan uyandır. Benim o görmüş olduğum da ne hikmettir? İçinde benimle senden başka onu gören oldu mu? – Bir gören daha var. O “can” herkese görünmez. – Kimdir? – Bilemezsin... – Başkaları görmedi de, biz ikimiz niçin gördük? – a şehitlik müjdesidir!” İkimiz de mutlaka şehit düşeceğiz!... Kuru Kadı, gittikçe öyle serseri, öyle perişan, öyle berbat oldu ki kendisini o kadar seven Vali Ahmet Bey bile Budin’den gelince, onun hallerine dayanamadı. Nihayet “bu deli bir kişidir. Palankada hizmetinden istifade olunamaz” diye geriye göndermeye mecbur oldu. Aradan epey zaman geçti. Serhadde değil, hatta Grişgal hisarında bile herkes Kuru Kadı’yı unuttu. Yalnız yazdığı destan okunuyor, hiç unutulmuyordu. On iki sene sonra... Zıgetvarın zaptı akabinde yaralılar toplanırken, meşhur kahraman Deli Hüsrev’in bir gülleyle parçalanmış cesedi yanında, uzun boylu, ak saçlı, ak sakallı, yeşil cübbeli bir şehit buldular. Kibleye yüzükoyun uzanmış yatan bu şehidin büyük, yeşil sarığı, henüz bozulmamıştı. Üzerinde hiçbir silah yoktu. Yarası neresinden olduğu belli değildi. Günlerce süren kuşatma esnasında hiç kimse böyle bir adam görmemişti. İnceden inceye araştırma yapıldı. Kim olduğu bir türlü anlaşılamadı. O vakit birçok gazilerin “gayb ordusundan imdada gelmiş bir veli” sandıkları bu şehit, acaba, Grişgal hisarının o eski deli kadısı mıydı?”

3) Kürk Mantolu Madonna (Sabahattin Ali)

“Ne kendi sözlerim, ne de onun fikirlerinin yüzde yüz isabetli olmadığını seziyordum. Her ikimiz de, birbirimize karşı ne kadar açık olmak istersek isteyelim, bize tabi olmayan birtakım gizli müphem düşüncelerin ve arzuların idare ettiği muhakkaktı. Birleştiğimiz noktalar ne kadar çok olursa olsun, ayrı olduğumuz yerler de vardı ve bir taraf diğer tarafa kolayca uyuyorsa, bunu ancak daha ehemmiyetli bulduğu bir gaye uğruna yapıyordu. Ruhlarımızın böyle en saklı köşelerini bile ortaya dökmekten ve üzerine münakaşa etmekten çekinmiyorduk; buna rağmen hiç dokunmadığımız taraflar da vardı, çünkü bunların ne olduğunu biz de doğru dürüst bilmiyorduk; fakat bir his bana asıl bu cihetlerin mühim olduğunu fısıldıyordu. ”

EK 6. Olaya Bağlı Metinler Aracılığıyla Zarf Öğretimi

ZARFLAR KONUSU DERS PLANI

Metnin türü: Olaya Bağlı Metin

Seçilen Metinler: Jack London-Martin Eden, Oğuz Atay-Tutunamayanlar.

Kazanımlar: 1. Metindeki zarfları bulur. 2. Metnin oluşumunda zarfların işlevlerini örneklerle açıklar. 3. Metinden hareketle zarfları türlerine göre gruplandırır. 4. Farklı zarf türlerini kullanarak metin oluşturur.

İşleniş süresi: 2 ders saati

Dikkat çekme/Güdüleme: Karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin ilgisini toplayınız.

İşleniş süreci: Zarflar konusu; olaya bağlı metinlerden yararlanılarak işlenecektir. Zarfları çıkarılmış bir metni öğrencilere dağıtınız. Öğrencilerden uygun kelimeleri boşluklara yerleştirmelerini isteyiniz. Öğrencilerin, iki metin arasındaki anlam farklılaşmasını tartışması için zaman tanıyınız. Ardından boşlukları uygun sözcüklerle doldurup dolduramadıklarını kontrol ediniz.

Soru-cevap yöntemiyle belirtilenler arasından dilediğiniz metindeki sıfatları bulduktan sonra öğrencilerden metni okumalarını isteyiniz.

2- Metinde yer alan altı çizili cümleleri okutarak öğrencilerden art arda altı çizili olan kelimeler / kelime grupları arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünmelerini isteyiniz. Cümleleri sırasıyla ilk ve ikinci kelime / kelime grubu olmadan okutunuz.

Örnek. “içeri girdi” - “utana sıkıla içeri girdi” ikisi arasında nasıl bir fark vardır?

“çıkardı”-“kaba bir hareketle çıkardı”

“beğenmişti”-“çok beğenmişti” ifadeler arasında nasıl bir fark olduğunu sorunuz. Birinci ifade ile ikinci ifadenin olmadığını, anlamda bir daralma/özelleşme/belirginleşme olduğunu fark ettiriniz. Aynı çalışmayı diğer cümleler için de uygulayınız.

3-Metinde yer alan zarfları kullanarak farklı ifadeler oluşturmalarını isteyiniz. Aşağıdaki hususlar üzerinde durunuz:

a. İsimleri niteleyip/ belirtiyorsa sıfat

b. Eylemleri niteleyip/belirtiyorsa fiil (Bunun dışında sıfat, adlaşmış sıfat veya başka bir zarfın derecesini de bildirebilirler)

d. Zarfları bulmak için eyleme “nasıl, ne zaman, ne kadar, neden” gibi soruların sorulabileceğini belirtiniz.

(Örnek: Arthur bunları söyledikten sonra masaya döndü. Ne zaman döndü?)

4-Öğrenciler, başka bir metinde geçen zarfları bulup altlarını değişik renkli kalemle çizerler. Buldukları zarfları durum, zaman, yer-yön, miktar, soru zarfı olarak gruplandırmaya çalışırlar.

5-Öğrencilere, cümleler arasındaki ilişkilerde zarfların işlevlerini kavratmak ve uygun şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla öğrencilerden zarf içeren kısa metinler yazmalarını isteyiniz. Konuyu kavrayıp kavramadıklarını anlamak için öğrencilere ders

kitabında bulunan ölçme değerlendirme sorularını çözdürünüz. Hazırlanan etkinlik çalışmalarını yaptırınız. Öğrencileri sorularla yönlendirerek, eksiklerini tamamlamaları için onlara rehberlik ediniz.

1) JACK LONDON (MARTİN EDEN)

Üzerinde kirli elbisesiyle işçi olduğu her halinden belli olan deniz kokulu gariban genç **utana sıkıla** içeri girdi. Şapkasını başından **kaba bir hareketle** çıkardı, evirip çevirdi. Nereye koyacağını bilmeyen tavırlarla, önce ceketinin cebine sokmaya çalıştı, olmadı; **sonra** masanın üzerine koymaya yeltendi, yine olmadı. **İşte bu sırada** diğer adam, **sanki onun sıkıntısını hissetmişçesine** şapkayı **sakin, doğal bir şekilde** elinden alıverdi. Kayıtsızca yapılmış bu hareketi kaba saba delikanlı **çok** beğenmişti. "Halden anlıyor" diye düşündü, "Bana **epey** yardımı dokunacak."

Genç adam, bu iyi ve anlayışlı adamdan etkilenmişti. **Bu yüzden** adamın kuyruğundan ayrılmıyordu. Düzensiz ve dengesiz hareketler yapıyor, mesela yürürken omuzlarını iki yana sallıyor, bacaklarını denizlerin kabarmasına benzer biçimde yana açıyordu. **Geniş odalar sallapati yürüyüşüne dar geliyordu sanki; geniş omuzlan kapılara çarparak alçak şömine setlerinin üzerindeki süslü eşyaları devirecek diye** korkuyordu. **Bu cicili bicili eşyalar arasında sakınmak için** kendini bir o yana bir bu yana atıyor, kafasındaki Martin Eden tehlikeyi abartıyordu. Kuyruklu bir piyanoyla, üzerinde kitaplar yığılı bir masanın arasındaki boşlukta yarım düzine insan rahatlıkla yürüyebilirdi ama o her şeye rağmen bu aradan geçmeye çalışırken korkudan ürperdi. Ağır kolları gevsek biçimde sallanıyordu. Kollarını, ellerini nereye koyacağını bilemiyordu. Beynini kuşatan kuruntuları yüzünden kollarından birinin, masanın üstündeki kitaplara sürüneceği endişesine kapılınca, ürkmüş bir at gibi silkinip öteye kaçtı. Kaçtı kaçmasına ya az daha piyanonun oturağına çarpacaktı. Diğer adamın önünde rahat yürüyüşüne baktı ve ilk kez, kendi yürüyüşünün diğer erkeklerin yürüyüşünden başka, çok başka olduğunu fark etti. Bu kadar beceriksizce yürüyüşünden dolayı içinde utançtan doğan anlık bir acı duydu. Alnından boncuk boncuk ter aktı; durdu ve yağız yüzündeki terleri mendiliyle sildi.

Sakacı cümleciklerle heyecanını gizlemeye çalışarak, "Hop dedik Arthur, evladım, " dedi, "Birdenbire bu kadarı da fazla. Bırak da biraz kendimi toparlayayım. Biliyorsun, ben gelmek istemedim, sonra seninkiler de beni görmeye pek hevesli değiller sanırım. "

Aldığı cevap onu iyice rahatlattı: "Bunun için üzülme; bizden korkmana gerek yok. Sade insanlarız biz. Bana mektup gelmiş, bakmam gerek. "

Arthur, **bunları söyledikten sonra** masaya döndü, zarfı yırtarak açtı ve okumaya başladı; böylelikle yabancıya kendini toparlaması için fırsat vermiş oluyordu. Yabancı bu eylemi anladı ve takdir etti. Alnını silip kuruladı; gözlerinde, bir tuzak hissederek korkan vahşi hayvanlarınkı gibi bir ifade bulunmasına rağmen sakın bir yüzle çevresine göz gezdirdi. Olabilecek Jack London durumlara karşı içinde bir kuruntu vardı, ne yapması gerektiğini bilmiyordu, acemice yürüdüğüünün, ayaklarının kendini beceriksizce taşıdığının farkındaydı ve bütün nitelikleriyle organlarının da aynı duruma düşmüş olmasından korkuyordu. Son derece duyarlıydı, ümitsizliğe kapılacak kadar da kendi durumunu düşünüyordu; diğerinin ona yazdığı mektup üzerinden, gizliden gizliye attığı alaycı bakış bir hançer gibi yaka yaka ta içine isledi. Bu bakışı görmüş, ama hiç belli etmemişti; çünkü hayatta öğrendiği şeyler arasında disiplin de vardı, üstelik bu hançer darbesi gibi bakış gururuna da dokunmuştu. Buraya geldiği için kendine kızdı, ama aynı anda azimle, ne olursa olsun, basına ne gelirse gelsin karşılaşıp alt etme kararını verdi. Yüz çizgileri sertleşti, gözlerinde savaş ruhunun pırıltısı şimşeklendi. Keskin gözleriyle çevresine umursamayan bir tavırla baktı; evin

içindeki güzelliklerin bütün ayrıntılarını beynine kazıyordu. Görüş açısındaki hiçbir şey kaçmıyordu bu şahin gözlerden. Güzellikten etkilenen bir insandı delikanlı, bu duyarlılığının sonucu olarak da, güzelliğe karşılık veren bir yaratılıştaydı; burada ise onun duyarlılığını harekete geçirecek birçok neden vardı.

Gözleri yağlı boya bir tabloya takıldı. Fırtınalı bir denizden koparak, ileri çıkmış bir kayanın üstünde patlayıp kırılan köpüklü dalgalar; göğü kaplayan, alçalmış fırtına tablosuydu bu. Bulutların ve kırılan dalgalar dizisinin dışında, güvertesindeki bütün ayrıntılar görülebilecek şekilde orasına yatmış bir kılavuz yelkenli, gurup renklerine bürünmüş fırtınalı bir göğe doğru bas vermiş gidiyordu. Burada karşı konulmaz, çekici bir güzellik vardı. Beceriksiz yürüyüşünü unuttu, Martin Eden resme yaklaştı, iyice yaklaştı. Güzellik tuvalin üzerinden uçup gitti. Yabancınnın şaşkınlığı yüzünden okunuyordu. Kendisine acemice yapılmış gibi gelen yağlı boya resme uzun uzun bakıp ilerledi. Bütün güzellik tuvalin üzerinde yeniden belirdi. Tablonun yanından ayrılırken "Aldatan bir resim" diye düşündü ve edinmekte olduğu sayısız izlenimler kalabalığı arasında bile, bu kadar güzelliğin aldatmak uğruna feda edilışinden ötürü içinde kabaran bir öfkenin kendini dürtüklediğini duyabildi. Yağlı boya resimden anlamazdı. O, ister yakından, ister uzaktan bakılsın, her zaman için kesin ve belirli kalan renklere, taş basması resimlere alışık büyümüştü. Gerçi dükkânların vitrinlerinde yağlı boya resimler görmüştü; ama vitrinlerin camları, istekli gözlerini fazla yaklaştırmasını engelledi.

2) Tutunamayanlar (Oğuz Atay)

Okuldaki günleri aklına geldi: böyle, hırsla eline aldığı kitapların beş on sayfasını okuduktan sonra içinin bir balon gibi söndüğünü hatırladı. Bir kitabı bırakır ötekine saldırırdı. Bu ümitsizce çırpınış, bütün kitapların yüzüstü bırakılmasıyla sona erer, büyük bir utanç ve hayata dönüş buhranları gelirdi arkasından. Kitaplığının önünden zorla ayırdı kendini: oyuna gelmeyelim yeniden. Aynı zamanda yatak olabilen kanepeye oturdu ve bir düğmeye basınca içinden sahte ağızlıklara sokulmuş sigaralar çıkan kutudan bir sigara alıp Alâettin'in lâmbası biçimindeki çakmakla yaktı. Durum, ümit verici değildi: yerdeki halı, mobilyalara hiç uymuyordu. Düğün hediyesi. Ne yapalım, istediğimiz gibi halı alacak paramız yoktu. Sigarasını, yaprak biçimi gümüş tablada söndürdü. Karım kızacak. Bu tablalar neden duruyor öyleyse? Bilinmez. Çalışma masasına yaklaştı. Kaya'nın ayrı bir çalışma odası var. Orada ne çalışıyor? Bilinmez. Ben ne çalışıyorum? Mektubu okuyorsun ya! Öyle ya. Selim'in yazdığı satırlara eğildi yeniden. Olay, böyle bir ortamda başlamıştı. Aslında, buna olay bile denemezdi. Turgut, yani bir bakıma bir zamanlar onun en iyi arkadaşı, olayı gazeteden, yani olayları veren bir 'organ'dan öğrendiği için, olay diye adlandırılabilirdi bu durum. Turgut yeni uyanmıştı: her sabah kapıcının kapının altından attığı gazetenin hisırtısını bekliyordu. Sesi duyunca, karısını uyandırmamaya çalışarak, uyuşuk hareketlerle terliklerini aramış, sonra, yavaşça 'olay'a doğru bilmeden yönelmişti. Yedinci sayfada, bir cinayet haberinin sonunu ararken birden çarpmıştı 'olay' gözüne. Sonra karısı, yatakta sarılarak onu teselli etmişti. Bu gece de erken yattı beni rahatsız etmemek için; rahmetliyi dilediğim gibi düşünebilmem için. Kendine düşeni yaptı fazlasıyla. Erken yatmasının başka bir nedeni de yarınki direksiyon kursu. Ben de yatıp uyumalıyım; herkes yatıp uyumuştur.

...

Nasıl olur, tam şirketin muhasebecisinden on bin peşin yirmi beş bine bir araba almak üzereyken, tam direksiyon kursuna başlayacakken, tam bir kat parası biriktirmenin gerekliliğini düşünürken...beni kandıramazsın Selim, işime burnunu sokamazsın. Ben,

soğukkanlılığımı korumasını bilirim. Sen söylemez miydin ‘utanmadan, duygusuzluğumla öğündüğümü’. On yıl önce olsaydı, belki biraz daha düşünürdüm; belirsiz tehlikelerden korkmazdım. On yıl önce olsaydı, Oblomov’u okuduktan sonra beden hareketlerine başlamam gibi, gene bu sarsıcı olayla kımıldardım yerimden belki. Kımıldardım da ne yapardım? Hiç. Biraz huzursuzluk duyardım herhalde. Eski bir yara yerinin sızlaması gibi bir şey. Oblomov’u ve beden hareketlerini unuttum. Kendimi çabuk toparladım.

EK 7. Öğretici (Düşünceye Dayalı) Metinler Aracılığıyla Sıfat Öğretimi

SIFATLAR KONUSU DERS PLANI

Metnin türü: Öğretici Metin

Seçilen Metinler: Bize Göre: Leylek, Sinema (Ahmet Haşim/Denemeler), Eski Türk Şiirinin İnkişafı (Ahmet Hamdi Tanpınar/Edebî Makale), Sürücüsüz Arabalar (Gökhan İnce/Bilimsel Makale)

Kazanımlar: 1. Metindeki sıfatları bulur. 2. Metnin oluşumunda sıfatların işlevlerini örneklerle açıklar. 3. Metinden hareketle sıfatları türlerine göre gruplandırır. 4. Farklı sıfat türlerini kullanarak metin oluşturur. 5. Sıfatların kelime gruplarının oluşumundaki işlevini açıklar.

İşleniş süresi: 2 ders saati

Dikkat çekme/Güdüleme: Karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin ilgisini toplayınız.

İşleniş süreci: 1-Sıfatlar konusu, düşünceye bağlı metin türlerinden yararlanılarak işlenecektir. Aşağıdaki metni öğrencilere okuyunuz. Okuma sırasında koyu yazılmış sıfatları atlayınız. Numaralı yerlerde durarak sırasıyla aşağıdaki soruları sorunuz. Öğrencilerin tahminlerini tahtaya sıralayınız. Daha sonra cümlelerin başına dönerek cümleyi tekrar okuyunuz.

1. Nasıl bir seyyah olabilir?
2. Hangi senelerde olabilir?
3. Nasıl bir kuş olabilir?
4. Nasıl yem?
5. Nasıl bir aydınlık olabilir?
6. Nasıl bir ses?
7. Nasıl ağız/ nasıl tebessüm?
8. Nasıl bir şehir (birden fazla tamlayan bir tane tamlanan)?
9. Hangi Mısır köylüsü?
10. Hangi hayvan, nasıl bir hayvan? (Sıfat çeşitleri/bu belirtme sıfatı)

1) Bize Göre (Ahmet Haşim/Denemeler)

LEYLEK

Senelerden beri leylek görmüyordum. Hatta bu kanatlı yaz seyyahlarının1) son senelerde2) İstanbul'a az rağbetleri herkesin dikkatini çekmişti. Sonradan öğrendik ki Mısırlılar, bilmem ne sebepten dolayı bu saygıdeğer kuşları3) arsenikli yemlerle4) öldürüyorlarmış.

Geçen gün sokakta, gölgeleri mor ve keskin yapan bir Afrika güneşi aydınlığında5) yürürken, birden damlar tarafından gelen bir leylek gagası takırtısıyla durdum. Senelerden beri hasret kaldığı dost sese6) kavuşan kulağım, âdeta mesut ağızların geniş tebessümüyle7) gerilmişti.

Leylek, yaz mevsiminin kuşu değil, bizzat yazdır. Kırmızı gagasının takırtısı, ses hâline gelmiş bir sıcak temmuzdur. Bir baca üstünden ufka çizilen bir leylek şekli, muhayyileye neler hatırlatmaz: Maviliği içi bayıltan sonsuz, derin gökyüzü...Yeşil bir vadide gizlenmiş minareli, küçük, beyaz bir şehir8)...Yarasaların uçtuğu, kavak ağaçlarının hafif hafif sallandığı yeşil bir akşam... Sıcak bir Asya gecesi: Damların yan duvarlarına dayanarak, gizli gizli konuşan ve doğacak bakır bir ayı bekleyen siyah zülüflü, kırmızı dudaklı, altın ve mercan gerdanlıklı kadınlar... Alçak bir gece semasına serpilmiş büyük yıldızlar... Bütün bu yıldızların içinde bir leyleğin düşünen gagası...

Muhakkak, leylek, ressam ve şairi birtakım karışık ve mevzun hayallere davet etmek üzere yaratılmış bir kuştur. İşte onun içindir ki **maddeye tapan Mısır köylüsü9), kendisine yaramayacak kadar güzel olan bu hayvanı 10) öldürmek cesaretini kendinde buluyor.**

Soru-cevap yöntemiyle, belirtilenler arasından dilediğiniz metindeki sıfatları bu şekilde buldurduktan sonra öğrencilerden metni okumalarını isteyiniz.

2- Metinde yer alan altı çizili cümleleri okutarak öğrencilerden art arda altı çizili olan kelimeler / kelime grupları arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünmelerini isteyiniz. Cümleleri sırasıyla ilk ve ikinci kelime / kelime grubu olmadan okutunuz.

Örnek. “Yaz seyyahı” - “bu kanatlı yaz seyyahı” ikisi arasında nasıl bir fark vardır?

Örnek: “ağız, tebessüm”-“mesut ağız, geniş tebessüm” ifadeler arasında nasıl bir fark olduğunu sorunuz. Birinci cümlenin ikinci cümleyle aynı anlamda olmadığını, anlamda bir daralma/özelleşme olduğunu fark ettiriniz. Aynı çalışmayı diğer cümleler için de uygulayınız.

3-Metinde yer alan kelimeleri kullanarak tamlamalar oluşturmalarını isteyiniz. Aşağıdaki hususlar üzerinde durunuz:

a. Bir tamlayanın birden fazla tamlananı niteleyebileceği ve bir tamlananın birden fazla tamlayan tarafından nitelenebileceğini belirtiniz.

(Örnek: siyah zülüflü, kırmızı dudaklı, altın ve mercan gerdanlıklı kadınlar

b. Bu tür tamlamaların tanımlama ve betimleme amacıyla kullanıldığını belirtiniz.

c. Tamlayanların (sıfatların) tamlananları (isimleri) farklı yönlerden nitelediğini/belirttiğini vurgulayınız.

(Örnek: büyük yıldızlar, bu hayvan)

d. Sıfatları bulmak için isme “nasıl, kaç, ne kadar, hangi” sorularının sorulması gerektiğini belirtiniz.

(Örnek: Yeşil bir vadide gizlenmiş minareli, küçük, beyaz bir şehir/ nasıl şehir? Bu hayvan/hangi hayvan?)

4-Sıfatların işlevlerini kavratmak ve uygun şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla öğrencilerden sıfatları içeren kısa metinler yazmalarını isteyiniz. Konuyu kavrayıp kavramadıklarını anlamak için öğrencilere ders kitabında bulunan ölçme değerlendirme

sorularını çözdürün. Hazırlanan etkinlik çalışmalarını yaptırınız. Öğrencileri sorularla yönlendirerek onlara rehberlik ediniz.

SİNEMA (Ahmet Haşim/Deneme)

Boş vaktim oldukça sinemaya giderim. **Yumuşak bir karanlığa gömülmüş, makinenin hışırtısını** dinleyerek, vücudumun değil, ruhumun bir çetin yol üzerinde mola verdiğini hissederim. Karanlık, ölümün bir parçasıdır, onun için dinlendiricidir. Büyük dinlenme, bir karanlık denizine dalıp bir daha ışığa kavuşmamaktan başka nedir?

Sinemanın diğer bir fazileti de olgun yaşın, kafatası içinde, bir deste deve dikenini gibi sert duran acıtıcı mantığı yerine, çocuk safdilliğini ve kolayca aldanış kabiliyetini koymasındır. Rüya âlemi üzerine açılmış sihirli bir pencereyi andıran beyaz perdede koşuşan, dövüşen, düşen, kalkan şu ahmak şahısların tatsız tuhafliklarından veyahut kovboy süvariliklerinden veya harikulade hırsızlık vakıalarından, başka türlü tat almak kabil olur muydu? İnsan saflığıyla beslenen sinema edebiyatı, henüz kıymetsiz yazarın işidir. Resmi, beyaz perde üzerinde kımıldayan şu rimel ile kirpiğin her teli bir ok gibi dikilmiş güzel kadının gözünden, damla damla akan sahte gözyaşları, zevkini ve aklıseline şapka ve bastonuyla birlikte vestiyere bırakmayan adamı, teessürden değil, ancak can sıkıntısından ağlatabilir.

2) ESKİ TÜRK ŞİİRİ (Ahmet Hamdi Tanpınar)

“Eski şiirin asıl inkişaf devri İstanbul’da ve İstanbul lehçesi teşekkül edince başlar. O kadar az tanınan Necati’nin ve bilhassa Bâkî’nin büyüklüğü dağınık şive ayrılığı üzerinden ve bu karışık dilin arasından şehirli Türkçesinin zevkini, parça parça olsa da bulmalarıdır.

Filhakika ancak ondan sonra gelen Nef’î, Yahya Efendi gibi şairlerdedir ki biz Türkçeyle aruzun tam bir uyuşmaya vardığını ve Türkçenin aruz âhengini hakkıyla benimsediğini görürüz. Nef’î: “Hem kadeh hem bâde hem bir şûh sâkîdir gönül” derken aruz yabancı vezin olmaktan çıkar. Yahya Efendi’nin “Neler çeker bu gönül söylesem şikâyet olur” mısraı ise Şinasi’nin bazı yeni mısra tecrübelerine, hatta Yahya Kemal’in manzumelerine kadar aradan geçen zamanı lüzumsuz kılacak derecede bizim Türkçemizdir. Fakat şairlerimizin biraz evvel bahsettiğimiz örneklerinin tesadüfüne bağlı o keyfi lügatten bir türlü kurtulamamaları, kelime zevkinden dil zevkine çıkamamaları, bu ve buna benzer mısraların, eserlerinde daima bir istisna gibi kalmasına sebep olacaktır. Eski şiirin paradoksal tarafı son derece kelimeci olmasına ve baştan aşağı kelime zevkinin idare edilmesine rağmen hakikî dil zevkine bir türlü varamamasıdır.

Bu yarı yolda kalışın bir sebebi Türkçenin mazbut bir lüğatinin yapılmayışı ise öbür sebeplerinden biri de şüphesiz şiirimizin üzerinde vuzuhla konuşan eserlerin yokluğudur. Filhakika eski edebiyatımız üzerinde, kendi devrinde yazılmış ve onun meselelerini dikkatle ele alan hiçbir esere tesadüf edilmez. Hâlbuki İslâm kültüründe bunun örnekleri vardı. Arap şiiri bilhassa Abbâsî devrinden itibaren gerek Bağdat’ta ve gerek Endülüs’ta çok muayyen ve ufuksuz hudutlar içinde kalsa bile daima sıkı bir tenkide maruzdu. Medrese kültürüyle yetişmiş şairlerimiz bu kitapları ve Fars dilindekileri okuyorlar, onlardaki belâgat meselelerini bizim dilimize olduğu gibi tatbik ediyorlardı.

Fakat bu meseleleri dilimize mal etmek akıllarından geçmiyordu. Türkçe onlar için Arapçanın ve Arap zihniyetinin hususiyetlerinden doğmuş bir belâgatin tatbik sahasıydı. Hakikatte bu şiir, lügati inzibat altına alınmayan, kenarda kalmış bir iki tecrübeden başka sarf ve nahvi etrafında hiçbir ciddi gayret sarf edilmeyen, tedris müesseselerinden herhangi bir şuurlu yardım görmeyen, hatta herkesçe ehemmiyeti kabul edilmiş bir nesir kitabı bulunmayan bir dilin şiiriydi. Denebilir ki şairlerimiz için asırlar boyunca tek yardımcı, daima çok yakınından takip ettikleri ve yabancı örneklerine rağmen daima tesiri altında

kaldıkları şehirli Türkçesi olmuştur. Filhakika tarihin ortasında tek başına yürüyen bu şiirde bütün oyun tarafına rağmen Türkçenin halk ağzındaki gelişmesini adım adım takip mümkündür. Nâilî, Neşatî, Nâbî, Nedim, Galip gibi şairlerimiz, içinde mahpus bulundukları estetiğin sıkı ve hemen hemen hayatı reddeden kaidelerine rağmen yaşayan Türkçeye dikkatleri sayesinde umumî zevkin kabul ettiği havalı mısra ve beyitler söylemişlerdir.”

3) SÜRÜCÜSÜZ ARABALAR (Gökhan İnce)

“Benzinle çalışan içten yanmalı motora sahip ilk otomobil, 1885 yılında Alman mühendis Karl Benz tarafından yapıldığından beri arabalar büyük bir evrim geçirdi (Şekil 1). Motor verimi ve araç hızı artarken, otomobil fiyatları giderek düşmeye başladı. Sonuç olarak, kullandığı araç sayısının gün geçtikçe artması, yaya ve araç trafiğini düzenleyecek kuralların varlığını da gerekli kıldı. Trafik yoğunluğunun da zaman içinde artması, araç kazalarını, dolayısıyla maddi zararları, yaralanma ve ölüm olaylarını da beraberinde getirmeye başladı.

Ülkemizde de bu durum dünyadakinden farklı değil. Hatta trafik bilinci eksikliğimiz ve trafik kurallarına uyma konusundaki umursamaz tavırlarımızın bir sonucu olarak, dünya ortalamasının üzerinde seyreden trafik kazası istatistiklerimiz net bir şekilde göze çarpıyor: Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Şube Başkanlığı’nın internette yayınladığı en güncel verilere göre (2010 yılı ortalamaları) trafikte 15.095.603 araç bulunuyor. Bunların neredeyse yarıya yakını (7.544.871) otomobil. Bir yılda 1.104.388 trafik kazası yaşanırken, bu vakalarda 4.045 vatandaşımız ölüyor ve 211.496 tanesi yaralanıyor [1]. En dikkati çeken istatistik ise trafik kazasına neden olan sürücü, yolcu, yaya, yol ve taşıtların kusur oranlarında gözlemleniyor. Ölümlü, yaralanmalı ve maddi hasarlı 157.970 adet kazada %0,36 oranında yolcular, %8,97 oranında yayalar, %0,63 oranında yollar ve %0,33 oranında taşıtlar kusurlu. Demek oluyor ki %89,72 oranla, yani 141.728 kazada sürücüler suçlu.

Peki tüm bu can sıkıcı rakamlarla baş etmek için nasıl bir yöntem kullanılmalı? Öncelikle toplu taşımanın trafikteki araç sayısını ve kaza rakamlarını aşağı çekeceği aşikar. Ancak toplu taşımanın da kendince sınırları ve kısıtlamaları var: Esneklikten yoksun, yani istediğiniz saatte istediğiniz yere gidemiyorsunuz. Ayrıca büyük bir zaman kaybı söz konusu. Taşımacılık sektöründe maliyetleri azaltma adına kaliteden ödün vermek gibi doğal bir sonuçla karşı karşıya kalındığında, bunun faturasını tüm toplum ödemek zorunda kalmaktadır. Yani, bu tarz toplu taşıma hizmetleri genellikle niceliksel yoğunluğu hedef aldığı için, niteliksel anlamda kalitesiz bir yolculuk deneyimi de beraberinde gelmektedir. Buna çok insan taşıyarak daha ucuza ama az sefer yapılmasını örnek gösterebiliriz.

Toplu taşımanın dezavantajlarını ortadan kaldıracak bir yöntem mümkün müdür? İşte, kişisel seyahat rahatlığımıza dizgin vurmadan, trafik sorunlarıyla baş etmemizi de mümkün kılan yöntemin adı: Sürücüsüz arabalar.

Bilimsel jargondaki adıyla otonom, gündelik hayatımızdaki adıyla sürücüsüz arabalar, kendi kendine aldığı kararlarla hareket edebiliyor. Bu arabaların, geleneksel sürücülü arabalardan farkı uzaktan veya içinden kumanda edilmeye gerek duymuyor olmaları ve bağımsız bir şekilde kendi kararlarını uygulayabiliyor olmaları. Otonom araçlar elektro-mekanik aksamaları ve kendilerine has yapay zekaları sebebiyle robot olarak nitelenmektedir.”

...

Ek 8. Öğretici (Düşünceye Dayalı) Metinler Aracılığıyla Zamir Öğretimi

ZAMİRLER KONUSU DERS PLANI

Metnin türü: Öğretici Metin

Seçilen Metinler: Denemeler (Montaigne), Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacı), Sözden Söze (Nurullah Ataç).

Kazanımlar: 1. Metindeki zamirleri bulur. 2. Metnin oluşumunda zamirlerin görevlerini örneklerle açıklar. 3. Metinden hareketle zamirleri türlerine göre gruplandırır. 4. Farklı zamir türlerini kullanarak metin oluşturur. 5. Zamirlerin kelime gruplarının oluşumundaki işlevini açıklar.

İşleniş süresi: 2 ders saati

Dikkat çekme/Güdüleme: Karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin ilgisini toplayınız.

İşleniş süreci: 1- Zamirler konusu, düşünceye bağlı metin türlerinden yararlanılarak işlenecektir. Zamirleri çıkarılmış metinleri dağıtınız. Öğrencilerden uygun kelimeleri boşluklara yerleştirmelerini isteyiniz. Öğrencilerin, iki metin arasındaki anlam farklılaşmasını tartışması için zaman tanıyınız.

Öğrencilerin, cümleler arasındaki ilişkilerde zamirlerin işlevlerini keşfetmesine destek olunuz. Zamirlerin teklik ve çokluk olarak da kullanılabileceği belirtiniz.

2- Metinde yer alan bir zamiri buldurun ve zaminin yerine karşıladığı ismi yazdırın.

Aynı çalışmayı diğer cümleler için de uygulatınız.

3- Metinde yer alan örnekler üzerinden;

- a) Zamirlerin hal eki aldıkları,
- b) İsim tamlaması oluşturdukları
- c) Ek biçiminde olabildikleri
- d) Cümlede tek başlarına görev üstlenebildikleri, gibi özellikleri fark ettiriniz.

Zamirler, isimlerin yerini tutma şekillerine ve yerini tuttıkları isimlere göre çeşitlere ayrılırlar:

4- Öğrenciler, belirtilen metinlerden bir başkasına geçer ve metinde bulunan zamirleri belirleyerek altlarını değişik renkli kalemlerle çizerler. Niçin şahıs, işaret, belirsizlik ve soru zamirleri olduklarını tartışır.

5- Zamirlerin işlevlerini kavratmak ve uygun şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla öğrencilerden zamir türlerini içeren kısa metinler yazmalarını isteyiniz. Konuyu kavrayıp kavramadıklarını anlamak için öğrencilere ders kitabında bulunan ölçme değerlendirme sorularını çözürünüz. Hazırlanan etkinlik çalışmalarını yaptırınız. Öğrencileri sorularla yönlendirerek eksikleri tamamlamaları için onlara rehberlik ediniz.

1) Kutadgu Bilig (Yusuf Has Hacı)

Kitabın adını “Kutadgu Bilig” (Mutluluk Bilgisi) koydum ki okuyana saadet verip yol göstereyim. **Ben** sözümü söyleyip kitabımı yazdım. Bu kitap, her iki dünyayı tutan bir eldir. Her iki dünyayı elinde tutan mutlu olur. Gündoğdu’dan bahsettim. **O**, hükümdardır.

Aydoldu'dan söz açtım; **o**, dolunaydır; “kutsal mutluluk” **onunla** parlar. **O**, mutluluktur. **Bundan** sonra da Övülmüş'ü anlattım; **o**, akıldır; insanı yüceltir. Ardından anlattığımın adı ise Uyanmış'tır; **onu** âkıbet (son) olarak aldım. **Ben** sözümü dört unsur üzerine söyledim. Okuyan dikkat etsin. Ârif olan anlar.

İhtiyarlık

Ey sevinç içinde ömür süren genç! Sözümü yabana atma, gönülden dinle! Gayret et, doğruluk yolundan şaşma! Gençliğini aziz tut! Gençlik, çabuk geçer; ne kadar korusan da bir gün elinden kaçır. **Sen** de henüz gençlik kuvveti varken **bunu** boşa harcama! Daima ibadetle ve çalışmayla uğraş! Sonra gençliğin hasretini çeker, pişman olursun; ama son pişmanlık fayda sağlamaz. Yaşı kırkı geçmiş kişi gençliğine veda etmiştir. Gençlikte her işim bana bir zevk gibi gelirdi, fakat yediklerim şimdi bana zehir oldular. Vücudum ok, gönlüm yay gibiydi. Şimdi vücudum yay oldu. Gönlümü ok yapmalıyım. Gençlik, **benim** için **ne** topladıysa ihtiyarlık gelip **onları** aldı götürdü. Bu durum, **sana** da gelecektir. Ayağım kösteksiz olduğu hâlde halsiz düştü, adım atamıyor. Gören gözlerim karardı, artık parlamıyor. Zevk gitti, gönül ateşi söndü. Gençlik **benden** uzaklaştı. Hayat boş yere geldi geçti. Bari kalan günleri tövbeyle geçireyim.

2) Denemeler (Montaigne)

Özgürlük Üstüne

Özgürlüğe öyle düşkünüm ki, koca Hindistan'ın bir köşesini bana yasak etseler dünyanın tadı kaçır neredeyse. Hiçbir yerde saklı, eli kolu bağlı yaşamak da istemem, orada pineklemeğe alırs başımı havası, toprağı bana açık bir yere giderim. Hey Allahım! Çekilir şey midir ülkenin bir bucağına çivilenip kalmak? Niceleri, yasalarımıza aykırılık ettiler diye kentlere, alanlara herkesin gidip geldiği yollara uğrayamadan yaşayabiliyorlar. Benim hizmet ettiğim yasalar küçük parmağıma bile köle etmeye kalksalar, nereye olsa gider başka yasalar arardım. (Kitap 3, Bölüm 13)

Kökleşen Yanılmalar

Bir kişinin yanılması bütün halkın yanılmasına yol açar, bütün halkın yanılması da sonradan teklerin yanılmasına. Böylece yanlışlık elden ele geliştikçe gelişir, biçimden biçime girer; o kadar ki işin en uzağındaki tanık, en yakınındakinden daha çok şeyler bilir; olayı son öğrenen ilk öğrenenden daha inançlı olur. Bunda da şaşılacak bir şey yok; çünkü insan bir şeye inandı mı ona başkasını da inandırmayı bir borç sayar, kolay inandırmak için de anlattığına dilediği gibi çekidüzen vermekten, bir şeyler katmaktan çekinmez: Karşısındakinin karşı koyma gücünü kırmak, onun kafasının alabileceğini sandığı gibi konuşmak ister. Denemeler (Kitap 2, Bölüm 14).

Ölüm

Mademki ölümün önüne geçilemez, ne zaman gelirse gelsin Sokrates'e: Otuz Zalimler seni ölüme mahkûm ettiler, dedikleri zaman: Doğa da onları! Demiş

Bütün dertlerin bittiği yere gideceğiz diye dertlenmek ne budalalık! Nasıl doğuşumuz bizim için her şeyin doğuşu olduysa, ölümümüz de her şeyin ölümü olacak Öyle ise, yüz yıl daha yaşamayacağız diye ağlamak, yüz yıl önce yaşamadığımıza ağlamak kadar deliliktir Ölüm başka bir hayatın kaynağıdır Bu hayata gelirken de ağladık, eziyet çektik; bu hayata da eski şeklimizden soyunarak girdik

Başımıza bir kez gelen şey büyük bir dert sayılmaz Bir anda olup biten bir şey için bu kadar zaman korku çekmek akıl karı mıdır? Ölüm uzun ömürle kısa ömür arasındaki

ayrımı kaldırır çünkü yaşamayanlar için zamanın uzunluğunu kısası yoktur Aristo, Hypanis ırmağının suları üstünde bir tek gün yaşayan küçük hayvanlar bulunduğunu söyler Bu hayvanlardan, sabahın saat sekizinde ölen genç, akşamın beşinde ölen yaşlı ölmüş sayılır Bu kadarcık bir ömrün bahtlısını, bahtsızını hesaplamak hangimize gülünç gelmez? Ama, sonsuzluğun yanında, dağların, ırmakların, yıldızların, ağaçların, hatta bazı hayvanların ömrü yanında bizim hayatımızın uzunluğunu, kısası da o kadar gülünçtür Doğa bunu böyle istiyor Bize diyor ki: «Bu dünyaya nasıl geldiyseniz, öylece çıkıp gidin Ölümden hayata geçerken duymadığımız kaygıyı, hayattan ölüme geçerken de duymayın Ölümünüz varlık düzeninin, dünya hayatının koşullarından biridir...

Bize Göre Mutluluk

Zenginlik bize ne iyilik eder, ne de kötülük: Her ikisi için de malzeme verir bize. Ondan daha güçlü olan ruhumuz ve malzemeyi dilediği gibi evirir, çevirir ve kullanır; mutlu ya da mutsuz oluşunun tek nedeni ve sorumlusu kendisidir.

Dış varlığımız tadını ve rengini iç varlığımızdan alır nasıl ki giysilerimiz bizi kendi sıcaklıklarıyla değil bizim sıcaklığımızla ısıtırlar: Onu koruyup beslemektir yalnız görevleri. Onları soğuk bir bedene giydirirseniz, soğukluğu korur ve beslerler: Kar ve buz öyle saklanır...

Hiçbir şey kendiliğinden ne o kadar üzücüdür, ne de zor. Bizim gevşekliğimiz, güçsüzlüğümüzdür ona bu niteliği veren. Büyük ve yüksek şeyleri görebilmek için onlara göre bir ruhumuz olması gerekir.

3) Sözden Söze (Nurullah Ataç)

Mektuptan açılmış talihim bir tane daha geldi. Öteki gibi değil bu. Bir kere yazan gizlemiyor kendini kim olduğunu söylüyor: İsmet Zeki Eyüboğlu adında bir genç. İstanbul Bilim Yurdunda yani Üniversitesinde okuyormuş. Sonra da benimle eğlenmiyor alaya almıyor beni över gibi gözükp alttan alta iğnelemeğe kalkmıyor. Çıkışıyor bana çıkışıyor ya haklı olarak çıkışıyor. Eski yazılarımı şu Öz Türkçe yazılarımı beğenirmiş yenilerine sinirleniyor şöyle diyor:

“Geçen günkü Nokta dergisinde Ulus’tan aktarılmış bir yazınızı okudum. Ne çok üzüldüm bilseniz! Yoksa sizi de mi elden kaçırdık? Nerde o eski güzelim Öz Türkçe sözler nerde o yazınızdaki edebiyat ahlâk hak sanat merak şiir gibi tatsız tuzsuz Osmanlıca sözler. Niçin şunun bunun sözüne bakıp da düşüncelerimizi değiştiriyorsunuz? O yeni sözleri beğenmeyenler var diye mi yazmak istemiyorsunuz? Günün birinde bir kişi çıkıp size: “Beğenmedim bu sesinizi” dese ona bakıp da sesinizi değiştirecek misiniz? Ne derse desin el gün. Biz yolumuza bakalım;

Daha böyle çok şeyler söylüyor. O mektubu okurken tatlı bir duygu sardı içimi “mektup” değil de “beti” dediğim günleri andım. Doğru söylüyor iyi söylüyor o genç. Utandım kendi kendimden inandığım yoldan dönmenin yeri mi vardı? Bu çıkışmalarına karşılık ne diyeyim de bağışlatayım suçu mu? Var benim de bir özümlerim gelgelelim gençler anlamaz anlamamaları daha da iyidir. Gene söyleyelim ben.

A çocuğum ben yaşlandım kocadım da onun için saptım yolumdan. Bilin ki sevinerek olmadı bu. Gene durup durup o yola özlemle bakıyorum. Bir sevgilinin bir daha evine varamayacağınız bir sevgilinin yoluna nasıl bakılırsa öyle bakıyorum. Biliyorum ki doğru oradadır; güzel oradadır ancak ben yorulduğum dizlerim kesildi. Bir de o işi başaramayacağımı anladım. Yalnızdım pek yalnız kaldım. Beni tutanlar benim o yolda

gitmemi dileyenler vardı uzaktan seslenmekle yetiniyorlardı. Beni özendirmek istemelerine ne denli sevinirsem sevineyim yanımda kimseyi görememek üzüyordu beni.

Doğrusu büsbütün de bırakmadım o yolu. Böyle Arapça Farsça tilcikleri kullandığım yazılarımda gene o sevdiğim kimini de kendim uydurduğum tilciklere yer veriyorum. Biliyorum yetmez bu en doğrusu gene eskisi gibi öz Türkçe yazmaktır. Onu yakında bir dergide gene deneyeceğim.

Çok sevindim o mektuba. Birkaç yıl benim yürüdüğüm bir yolu bırakmak istemeyenler olmasına çok sevindim. Gençler unutsun benim emeklerimi onları hiçe sayınsınlar Arapça Farsça tilciklerden kaçınmadığım bir suda sevgiliden geliverecek bir esenleme gibi yüreğimi aydınlatır güneşler doğurur gönlümde.

İtalyan yazarı Luigi Pirandello'nun bir iki oyununu görmüşsünüzdür hikâyelerini okudunuz mu? Bay Feridun Timur onlardan otuz altısını dilimize çevirmiş Millî Eğitim Bakanlığı da bastırılmış. Hepsini okumadımsa da okuduklarım çok hoşuma gitti diyebilirim ki o yazarın oyunlarından daha çok beğendim hikâyelerini. Oyunlarında yüksekte atmayı andırır bir hal vardır. Hikâyeleri öyle değil Pirandello onlarda kişilerini daha iyi gösteriyor canlandırıyor. Oyunlarında hep bir görüşü savunmak okuyanları yahut seyircilerini düşündürmek ister. Hem de çözümlenemeyeceğini söylediği meseleler üzerinde düşündürmek ister. Bir gerginlik vardır oyunların da hikâyeleri ise öyle değil onlardaki kişiler daha canlı okuyana daha yakın. Herhalde bana öyle geldi.

Ama belli ki daha genç bir yazar o cesareti daima gösteremiyor bazan acemiliklere düşüyor. İşte bir örnek: “Don Lollo bu sözlerle olmaz diyordu. Nafile; olan olmuştu; fakat nihayet kabul etti ve ertesi sabah şafakla beraber âlet ve edevat torbası sırtında olduğu halde Zi Dima Locası Primosole'ye geldi. Nihayet kabul etti. ” den önce bir “fakat” koymanın ne yeri var? Hele: “avandanlığı sırtında” demek dururken “âlet ve edevat torbası sırtında olduğu halde” demenin cümleye bir ağırlık verdiğini nasıl anlamıyor? Daha böyle kusurlar var Bay Feridun Timur'un çevirisinde “haykırmak” sözünü çok kullanıyor hem de “bağırmak” yerine kullanıyor. Gene o hikâyenin bir yerinde: “Küpten olmamak için ihtiyarı orada mevkuf mu tutacaktı?” diyor. Burada “mevkuf” sözü hiç yakışıyor mu? “kendisi küpten olmasın diye ihtiyarı hürriyetinden mi edecekti” diyemez miydi?

Bir de şunu söyleyelim. “Ciddi Bir Şey Değil” adlı hikâyede şöyle bir cümle var: “Her defasında bir daha aynı hataya düşmeyeceğine dair yemin üstüne yemin ediyor ahdü peyman ediyor yeniden âşık olmamak için kahraman bir deva araştıracağını söylüyordu. ” Bay Feridun Timur böyle konuşmaz elbette “düşmeyeceğine yemin etti . ” der. Düşmeyeceğine dair yemin etti. ” demez. Belki İtalyanlar öyle der biz demeyiz. “Kahraman deva” da ne oluyor? Belli Fransızların “remède héroïque” dedikleri İtalyancada tıpkısı olabilir Türkçede öyle denmez başka bir şey arasın.

Luigi Pirandello'dan “Seçme Hikâyeler” de böyle ufak tefek kusurlar var gene de o kitap tatlı tatlı okunuyor Bay Feridun Timur'u iyi çevirmenlerimizden yani mütercimlerimizden sayabiliriz. Hele bir şeye çok sevindim: ikinci ciltte dil birinci cilttekinden çok daha iyi. Demek ki Bay Feridun Timur'un çevirileri günden güne iyileşecek. Ben adını yeni duyduğuma göre kendisinin bir genç olduğunu sanıyorum bundan sonraki çevirileri elbette daha kusursuz olur. Siz de okuyun o hikâyeleri eğlenirsiniz hele ikinci cildin başındaki Donna Mimma'dan başlarsanız bütün kitabı okumak hevesi uyanır içinizde.

EK 9. Öğretici (Düşünceye Dayalı) Metinler Aracılığıyla Zarf Öğretimi

ZARFLAR KONUSU DERS PLANI

Metnin türü: Öğretici Metin

Seçilen Metinler: İkinci Yeni Şiirinin Çevresinde Ece Ayhan (Hulusi Geçgel), Doğan Aksan, Her Yönüyle Dil Ana Çizgileriyle Dil Bilim

Kazanımlar: 1. Metindeki zarfları bulur. 2. Metnin oluşumunda zarfların işlevlerini örneklerle açıklar. 3. Metinden hareketle zarfları türlerine göre gruplandırır. 4. Farklı zarf türlerini kullanarak metin oluşturur.

İşleniş süresi: 2 ders saati

Dikkat çekme/Güdüleme: Karikatürlerden yararlanarak öğrencilerin ilgisini toplayınız.

İşleniş süreci: Zarflar konusu; öğretici metinlerden yararlanılarak işlenecektir. Zarfları çıkarılmış bir metni öğrencilere dağıtınız. Öğrencilerden uygun kelimeleri boşluklara yerleştirmelerini isteyiniz. Öğrencilerin, iki metin arasındaki anlam farklılaşmasını tartışması için zaman tanıyınız. Ardından boşlukları uygun sözcüklerle doldurup dolduramadıklarını kontrol ediniz.

Soru-cevap yöntemiyle belirtilenler arasından dilediğiniz metindeki sıfatları bulduktan sonra öğrencilerden metni okumalarını isteyiniz.

2- Metinde yer alan altı çizili cümleleri okutarak öğrencilerden art arda altı çizili olan kelimeler / kelime grupları arasında nasıl bir ilişki olduğunu düşünmelerini isteyiniz. Cümleleri sırasıyla ilk ve ikinci kelime / kelime grubu olmadan okutunuz.

Örnek. “içeri girdi” - “utana sıkıla içeri girdi” ikisi arasında nasıl bir fark vardır?

“çıkardı”-“kaba bir hareketle çıkardı”

“beğenmişti”-“çok beğenmişti” ifadeler arasında nasıl bir fark olduğunu sorunuz. Birinci ifade ile ikinci ifadenin olmadığını, anlamda bir daralma/özelleşme/belirginleşme olduğunu fark ettiriniz. Aynı çalışmayı diğer cümleler için de uygulayınız.

3-Metinde yer alan zarfları kullanarak farklı ifadeler oluşturmalarını isteyiniz. Aşağıdaki hususlar üzerinde durunuz:

a. İsimleri niteleyip/ belirtiyorsa sıfat

b. Eylemleri niteleyip/belirtiyorsa fiil (Bunun dışında sıfat, adlaşmış sıfat veya başka bir zarfın derecesini de bildirebilirler)

d. Zarfları bulmak için eyleme “nasıl, ne zaman, ne kadar, neden” gibi soruların sorulabileceğini belirtiniz.

(Örnek: Arthur bunları söyledikten sonra masaya döndü. Ne zaman döndü?)

4-Öğrenciler, başka bir metinde geçen zarfları bulup altlarını değişik renkli kalemle çizerler. Buldukları zarfları durum, zaman, yer-yön, miktar, soru zarfı olarak gruplandırmaya çalışırlar.

5-Öğrencilere, cümleler arasındaki ilişkilerde zarfların işlevlerini kavratmak ve uygun şekilde kullanmalarını sağlamak amacıyla öğrencilerden zarf içeren kısa metinler

yazmalarını isteyiniz. Konuyu kavrayıp kavramadıklarını anlamak için öğrencilere ders kitabında bulunan ölçme değerlendirme sorularını çözdürünüz. Hazırlanan etkinlik çalışmalarını yaptırınız. Öğrencileri sorularla yönlendirerek, eksiklerini tamamlamaları için onlara rehberlik ediniz.

1) İKİNCİ YENİ ŞİİRİNİN ÇEVRESİNDE ECE AYHAN (Hulusi Geçgel)

“İkinci Yeni, Cumhuriyet dönemi şiirimizin en çok tartışılan hareketlerinden birisidir. **Garip’in koyduğu ve zamanın gittikçe yıprattığı yasaklara bir tepki olarak doğmuş ve farklı dünya görüşlerine sahip sanatçıların şiirlerini haftalık Pazar Postası gazetesinde toparlamalarıyla** bir akıma dönüşmeye başlamıştır. Öncüleri arasında İlhan Berk, Oktay Rifat, Turgut Uyar, Edip Cansever gibi daha önceki şiir anlayışlarına uygun kitaplar da yayımlamış şairlerin yanı sıra; Cemal Süreya, Sezai Karakoç, Ece Ayhan gibi ilk kez bu hareketle duyulan yeni isimler de bulunmaktadır.

Bu şiir hareketi, daha ilk örneklerinde görülen farklı sözdizimi, sözcük deformasyonu, soyut / kapalı anlatımı ve kimi öncülerinin kaleme aldıkları poetik nitelikli yazılarıyla bugüne kadar süren yoğun tartışmaları da beraberinde getirmiş, kimileri tarafından **modern Türk şiirinin önemli bir atılımı olarak kabul edilirken**, kimileri tarafından da **“bir skandal”** olarak değerlendirilmiştir.

Ece Ayhan, ilk şiirini yayımladığı 1954’ten bu yana İkinci Yeni içinde yer almış ve gerek şiirleriyle, gerekse yazılarıyla bu şiir anlayışının oluşmasında ve gelişmesinde önemli katkıları bulunmuş bir sanatçıdır. Hareketin “İkinci Yeni” olarak adlandırılmasına karşı çıkmış; “sivil şiir”, “sıkı şiir” ya da “kara şiir” adlarından birinin daha uygun olacağını savunmuştur. Önerdiği adlardan da anlaşılacağı üzere Ece Ayhan, daha çok toplumcu gerçekçi sanat anlayışını savunanlarca kendilerine yöneltilen “yaşamdan kopuk şiir”, “kaçak şiir” suçlamalarının tersine, toplumsal hayatın her yönünü sorgulayan bir şiir anlayışını benimsediklerini iddia etmektedir.

Ece Ayhan, “Belki genel geçerliliklere aykırılık taşıyan bir tanım olabilir” uyarısında bulunarak kendi şiir tanımını ise şöyle yapmaktadır: Bence şiir denilen şey, dilde bir ‘nesnel karşılıklar’ toplamının ‘şiir kütüğü’ne çakılmasıdır (Ece Ayhan, 1996: 59) .

“Nesnel karşılık”, Eliot’un kullanıp yaydığı bir terimdir. Aşk, acıma, sevinç gibi duyguların, varlıklar arasındaki karşılıklı ilgileri sezebilme yeteneğine sahip olan sanatçı tarafından somutlaştırılabileceği nesnel bir varlıkla anlatılmasını ifade etmektedir (Akalin, 1984: 201) . Ece Ayhan da, bu terimden hareketle, toplumsal yaşamdaki deyimler, kavramlar, tamlamalar bir yana bırakılarak şiirde her şeyin “somut bir karşılığı”nın bulunması gerektiğini, aksi takdirde şiire ulaşamayacağını savunmaktadır.

Dilin kendisini de bir “konu” olarak gören İkinci Yeni sanatçıları, şiirde dilin de dönüştürülmesi gerektiğini savunmuşlardır. Sözcük-sözdizimi deformasyonuna ve uzak çağrışımlı imge örgüsüne dayalı söyleyiş özellikleriyle, çok şiddetli tepkilere maruz kalmışlar ve okur kitlesini şiirden uzaklaştırdıkları gerekçesiyle uzun süre bu tartışmaların odağında yer almışlardır.

Batının özellikle sembolizm ve sürrealizm akımlarından etkilenen İkinci Yeni sanatçıları, bu akımların okura anlam boşlukları bırakan dil kullanımlarından da esinlenerek kapalı bir anlatım tarzını şiir dillerinin karakteristik özelliği haline getirmişlerdir. Okurun şımartıldığını, sarsılması gerektiğini düşünmüşler ve okur tarafından anlaşılma endişesi de taşımadıklarından, Garip şiirindeki konuşma dilinin tersine, alışılmadık söyleyişlere yer vermekten kaçınmamışlardır.

İkinci Yeniciler, şiirin en önemli öğelerinden biri olarak imgeyi görmüşler ve Garipçilerin şiirden kovduğu imgeye kapılarını sonuna kadar açmışlardır. Şiirlerinin en belirgin özelliklerinden biri olan kapalı anlatım ve soyutlamayı, büyük oranda imgenin yardımıyla gerçekleştirmişlerdir. Garipçilerin ve Toplumcu Gerçekçiler'in tersine, şiirin bir şey anlatmak için yazılmadığını savunmuşlar ve şiiri bir görüntü (imge) sanatı olarak kabul etmişlerdir. Anlamdan uzaklaşan şiir, ondan “beklenen coşkuyu, etkiyi” ise, imgeyle sağlayacaktır.

Ece Ayhan da, şiirin imgeyle kurulduğunu, onsuz hiç bir şeyin anlatılamayacağını savunmakta ve şiiri bir “imgeler sanatı” olarak görmektedir. Duyumların birer temsilcisi olan imge, onun şiirini kuran temel malzemelerden biridir ve şiirleri gücünü daha çok bu özgün hayallerden almaktadır. İmge yapılarını şiirlerinin tema özelliklerine göre kuran sanatçı, Bakışsız Bir Kedi Kara'da Tanzimat'tan bu güne uzanan zaman dilimi içinde masalsı bir atmosfer yaratmak üzere gerçeküstü görüntülere dayalı imgeler oluştururken; günün sorunlarının işlendiği Devlet ve Tabiat'ta ise, gerçek görüntülere dayalı imgeler kurmuştur.

İkinci Yeni şiirinin en belirgin özelliklerinden birisi de, alışılmamış bağdaştırmalara çok sık yer verilmesidir. Bu şiir hareketi üzerine yapılan tartışmalarda “anlamsız” şiir suçlamasının bir dayanağını da, birbirinden uzak çağrışımlı sözcüklerin bağdaştırılması oluşturmuştur. Ece Ayhan da, okuyucuya yeni tasarımların sunulmasında önemli roller yüklediği imge, sembol ve benzetmelerin yanında, daha başka tasarımların da aktarılmasını sağlayan alışılmamış bağdaştırmalara çok sık başvurmuştur.

Şiirde yeni anlatım biçimleri elde etmek amacıyla, “yeni sözcükler türetmek, değişik cümle türleri kurmak” yoluyla iletişim dilinde sapma'lara gitmek, şiirin bütün dönemlerinde görülebilen bir özelliktir. Bir etkileme ve anlatımı güçlendirme ögesi olarak çok sayıda şairin başvurduğu bu anlatım yolu, İkinci Yeni sonrası şiirimizin önde gelen özelliklerinden birini oluşturmaktadır.

Şiirde alışılmamış bağdaştırmalar yoluyla, “geniş bir düşünce-tasarım-duygu-görüntü yumağı” oluşturulması ve “göstergelerin ustaca, özgün bir biçimde” bağdaştırılması amaçlanmaktadır. Böylece şiir, yaratılan değişik tasarımlarla birlikte okuyana / dinleyene bir duygu ve düşünce zenginliği yaşatmakta ve güçlü bir anlatıma erişmektedir.

Ece Ayhan'ın şiirini güçlü kılan etkenlerin başında, oluşturduğu özgün imgeler gelmektedir. Bu imgelerin en belirgin özelliği ise, İkinci Yeni'nin diğer şairlerinde de görüldüğü gibi, “alışılmamış bağdaştırmalar”la aktarılmasıdır. Uzak çağrışımlar sağlayan göstergeler seçilip bir arada kullanılarak şiirleştirmeye gidilmiştir.

Ece Ayhan, ilk iki kitabı olan Kınar Hanımın Denizleri ve Bakışsız Bir Kedi Kara'da Garip ve Nâzım Hikmet şiirine bir tepkinin uç örnekleri de sayılabilecek şiirlerini toplamıştır. Şiirde “rastlantısal anlam”ın denemeleri olan bu ürünler, biçimden hareketle kurulmakta ve anlamı onun denetimine bırakmaktadır. Devlet ve Tabiat'tan sonraki evrede ise, dil özellikleri yönüyle İkinci Yeni'den kopulmamakla birlikte, içeriğin biçimle beraber ele alındığı görülmektedir.

Ece Ayhan, düzyazı şiire de yöneldiği 1965'ten sonraki dönemde, şiirde musikiyi mümkün olduğu kadar arka plâna atmaya, hatta atonal müzik kuramından hareketle, tamamen silmeye çalışır. O, sözcüklerin seslerinden çok anlam yapılarıyla ilgilenir. Yakından takip ettiği sinema sanatının da etkisiyle, sanatın özünün sessiz çekilmesinde yattığını düşünmektedir. Dili ve anlatımı kurguların verdiğini, dolayısıyla sesin fazladan bir şey olduğunu savunur. “Sessiz çekim” ve “kurgu”, sinemaya ait terimlerdir. O, sinema

sanatının teknik desteğiyle şiirini görüntüyle kurmakta ve okurdan bu görüntüleri algılayarak zihninde sese çevirmesini beklemektedir.

...

Kapalı bir anlatımın arkasında sosyal konulara yer veren ve hiç müstakil bir aşk şiiri yazmayan Ayhan'ın şiiri genel olarak lirizmden ve musikiden yoksun bir söyleyişe sahiptir. Açıklamalarında da görüldüğü gibi, bu, bilinçli bir dil kullanımıdır ve onun üslûbunun belirgin özelliklerinden birisini oluşturur. “Şiir geldi kelimeye dayandı” parolasıyla söz'den kelimeye yönelen İkinci Yeni şairleri, aynı zamanda kelimelerin fizyolojik seslerini de bırakarak zihinsel bir ses arayışına girmişlerdir.

Ece Ayhan, daha ilk şiir kitabı olan kitabı Kınar Hanımın Denizleri'nden itibaren kendisine özgü bir biçim arayışı içine girmiştir. Kitapta yer alan 27 adet şiirden sadece 5 tanesinin dize sayısı eşit bentlerden (iki adet dörtlük; birer adet ikilik, üçlük ve beşlik) oluşmaktadır. Diğer şiirler, dize sayısı karışık bentlerle kurulmuşlardır. Kitapta yer alan şiirlerin tamamında, bentlerin ilk dizelerinin baş harfleri büyük, diğer dizelerin baş harfleri ise küçük yazılmıştır.

Sanatçı, ikinci kitabı Bakışsız Bir Kedi Kara'da düzyazı şiire yönelir. Bu biçim değişikliğinin, bir metin ilişkisi içinde bir araya getirilen şiirlerin özüne en uygun kalıp arayışından kaynaklandığı düşünülebilir. Yaşadığımız dünyanın gerçeklerini masalsı bir dünya atmosferi içinde gizemli bir dille anlatan bu şiirler, böyle bir içeriği taşıyabilecek kalıbı düzyazının geniş söyleyiş olanaklarında bulmuştur. Şair, nesir söyleyişine düşmemek için, hemen tamamı devrik, kısa cümleler kurmuş, zengin çağrışım olanağı sağlayan çok sayıda imge kuruluşuna yer vermiştir. Eser, biçim bakımından nesre daha yakın dursa da, devrik cümlelerin temin ettiği ahenk ve imgelerin sağladığı yoğun çağrışım alanıyla şiirselliği yakalamıştır.

Bakışsız Bir Kedi Kara (1965) ve Ortodoksluklar'da (1968) dizelerin “kısıtlayıcı” işleyişinden yakınlıkla düzyazı şiire yönelen sanatçı, dize kuruluşlu şiirden de vazgeçmemiş, Devlet ve Tabiat (1973) ile Zambaklı Padişah (1981) kitaplarında her iki biçimi de kullanmıştır. Çok Eski Adıyladır (1982) ve Son Şiirler (1993) kitaplarında yer alan şiirler ise, düzyazı formundan oluşmaktadır.

Üçüncü şiir kitabı olan Ortodoksluklar da, yine düzyazı biçimiyle kurulmakla birlikte birtakım yenilikler içermektedir. Bakışsız Bir Kedi Kara'daki şiirlerin tamamı büyük harflerle yazılmış başlıklar taşırken, bu şiirlere başlık yerine Romen rakamlarıyla I'den XXVII'ye kadar rakamlar verilmiştir. Birbirinden rakam-başlıklarla ayrılan şiirlerin taşıdıkları sıra numaraları, bir bütünün parçaları olduklarını göstermekte ve konu birliğine işaret etmektedir. Şiirlerin hemen tamamı (I ve VII numaralılar hariç), ikişer satırlık paragraflarla kurularak düzyazı biçim yumuşatılmaya ve dize kuruluşuna yakın bir biçim elde edilmeye çalışılmıştır.

Her kitabında biçim bakımından bir yenilik arayışı içinde olduğu görülen Ece Ayhan, 1973'te yayımladığı Devlet ve Tabiat ya da Orta İkidten Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler'le birlikte yeniden dize kuruluşlu şiire yönelmiştir. Bu şiirler, birer başlık taşımakla birlikte, bentlerin başına koyulan rakamlarla, bir biçim yeniliğini de getirmişlerdir.

Sanatçının beşinci kitabı Zambaklı Padişah'ta, yeniden Romen rakamlı başlıklardan oluşan dize kuruluşlu şiire yöneldiği görülmektedir. Ancak bu kitapta yer alan romen rakamlı 32 adet şiirden 13'ü, tek dizelik biçimleriyle hemen dikkati çekmektedir.

Ece Ayhan, altıncı kitabı Çok Eski Adıyladır'daki şiirlerinde, o zamana kadar geliştirdiği bütün biçim özelliklerini bir arada kullanmıştır. Kitapta yer alan 42 adet şiirin her biri

ikişer adet başlık taşımaktadır. Bunlardan biri, büyük harflerle verilmiş müstakil bir isim, diğeri de kitabın sonundan başına doğru ilerleyen Romen rakamlarıyla verilmiş bir sıra numarasıdır. Her şiirin bentleri, ayrıca Arap rakamlarıyla da numaralandırılmıştır.

Onun son şiir kitabı Son Şiirler’de, ilk kitabından beri toparlayarak getirdiği biçim özelliklerini bir arada kullandığı görülmektedir. Düzyazı şiir formunda yazılan bu şiirler, az sayıda satırdan (dizeden) oluşan paragraflara (bentlere) bölünmüşlerdir. Şiirde “dize”nin çok önemli olduğunu belirten sanatçının tamamen “dizleri kırılmış” şiirler yazmaktan kaçındığı ve şiirini nesir cümlesi ile dize arasında bir biçimle kurduğu söylenebilir. Son şiirlerinde de, her şiirin müstakil başlığı bulunmakta ve şiirlerin bentleri Arap rakamlarıyla numaralandırılmaktadır.

Onun şiiri -Devlet ve Tabiat’tan itibaren göndermelerin günümüz Türkiye’sine yönelmesinden kaynaklanan bir algılama kolaylığı görülse de- her dönemde kapalı bir anlatıma sahiptir. Adeta özel bir sözlüğü andıran sözcük dünyası ve sözdizimi aşılabildiği takdirde, okurun karşısına zengin anlam katmanları çıkmaktadır. Genel olarak İkinci Yeni şiirine yöneltilen anlamsızlık suçlamalarının çoğu, okurun bu dil engelini aşarak anlam katmanlarına ulaşamayacağı itirazlarından doğmuştur. Bu itirazlarda, anlamı “anlamsızlığa” kadar serbest bırakan kuramsal açıklamaların ve bu yolda yazılan çok sayıda şiir örneklerinin rol oynadığı da unutulmamalıdır.

Ece Ayhan, şiirlerinin önemli bir kısmını birbirinden bağımsız eserler olarak değil de, bir kitaptaki metni meydana getiren parçalardan biri olarak yazmıştır. Ortodoksluklar, Zambaklı Padişah ve Çok Eski Adıyladır kitaplarında toplanan şiirler başlık yerine numaralar taşımakta ve bir konu etrafında bir araya gelerek bir metin oluşturmaktadır. Her biri başlık taşımakla birlikte birbirinden sıra numarasıyla ayrılan Çanakkaleli Melâhat’a İki El Mektup kitabında yer alan şiirleri de bu kategori içinde değerlendirmek mümkündür. Kendisiyle yapılan bir görüşmede, “uzun bir zamandan beri niçin yeni şiir yayımlamadığı”nın sorulması üzerine Ayhan, “Şiirlerimi bütünlemek için. Bir alışkanlık oldu bende. Hepsini bütünleyene kadar parçasını yayımlamıyorum” (1993: 140) cevabını vermiştir. Bu özelliklerinden dolayı onun şiirlerindeki temaları, şiir kitaplarına göre belirlemek daha doğru bir yaklaşım olacaktır.

Kınar Hanımın Denizleri: Ayhan’ın 1959’da yayımlanan bu ilk kitabında yer alan şiirler; tarihe, coğrafyaya, ekonomiye göndermeler yapmakta ve Meşrutiyet sonrası devlet hayatının yakın tarihimizde yaşanan olayları, anıları sunulmaktadır.

Bakışsız Bir Kedi Kara: Ece Ayhan’ın “sıkı şiirlerim” dediği düzyazı şiir serisidir. Bu şiirlerde günümüz insanının sorunları, korkuları masalsı bir dünya atmosferinde dile getirilmektedir.

Devlet ve Tabiat ya da Orta İkidan Ayrılan Çocuklar İçin Şiirler: Onun okurla iletişim kurabildiği ve Yort Savul, Mor Külhani, Meçhul Öğrenci Anıtı gibi tanınmış şiirlerinin bulunduğu kitabıdır. Devlet-birey ilişkilerinin, toplum sorunlarının irdelendiği, politik şiir anlayışının öne çıktığı bu şiirler, daha çok bugünün Türkiye’sine göndermeler yapan temalarının okura yabancı gelmemesi nedeniyle, diline rağmen, sanatçıyı daha geniş bir okur kitlesiyle buluşturmuştur. 1973 Türkiye’sinin toplumsal ve politik çalkantılarını yansıtmaktadır. Ancak, bu şiirler Nâzım Hikmet çizgisinde sürdürülen politik şiir anlayışının tamamen dışında bir anlayışın ürünüdürler. İkinci Yeni’yle gelen dil ve üslûp özellikleri korunmuştur.

Çok Eski Adıyladır: Ece Ayhan’ın, “Kırka yakın insan yılını bulan yazı yaşamımda varabileceğim en yetkin ve en sıkı bir kitabımdır ve tabii en karamsar da!” (1993: 137) dediği kitabıdır. Eserde, “tarihi düzünden okumaya ayaklanmış çocuklar”ın sözcüsü olarak

sondan başa doğru sıralanmış 42 düzyazı şiir bulunmaktadır. “Meclislik” sözcüğünü, “bir minyatürde figürlerin istifi” anlamında kullanan sanatçı, eserinin alt başlığını “Meclislikler, Minyatürler” koymuştur. Eserde yer alan şiirler, “bir minyatürde figürlerin istifi” misali, zincirleme tema birliği oluşturmaktadırlar. Genellikle Osmanlı dönemine göndermelerin yapıldığı bu şiirlere, “tarihin düzünden okunma”ya çalışıldığı politik nitelikli tarih okumaları da denilebilir. Şair, tarihteki iktidar oyunlarını ve bu oyunların devlet ve toplum hayatına yansıyan olumsuz etkilerini öne çıkarmaktadır.

Çanakkaleli Melâhat’a İki El Mektup: “Dışta bırakılanların, hal ve gidişi sıfır olanların, yasaklananların” şiirini yazdığını söyleyen Ece Ayhan, Cumhuriyet’e bir de, hayat kadını olan “Çanakkaleli Melâhat”ın gözüyle bakılması gerektiğini savunmaktadır. Ona göre “Melâhat”, devletin karşısında olmadığı gibi içinde de olmayan “sivil” bir kahramandır.

Son Şiirler: Ece Ayhan, 1993’te yayımlanan Son Şiirler kitabının aslında “Son Sivil Şiirler” olması gerektiğini, “son” sözcüğünü kendisinin unuttuğunu belirtmektedir. Yakın tarihimizin sosyal ve kültürel hayatına ironik bir bakışı açısı getiren şiirlerden oluşmaktadır.

O, yaşamın her alanında yaptığı sınır çarpışmalarını şiirine de taşımış bir sanatçıdır. Farklı bir sözdizimi, sözcük deformasyonu; soyutlamaya, kapalı anlatıma hatta anlamsızlığa yönelme; uzak çağrışımlı sözcüklerin bağdaştırılmasından doğan çözülmesi güç imgeler kurma gibi üslup özellikleri şiirde ve dilde gerçekleştirdiği marjinal yeniliklerdir.

Şiirde biçimle içeriğin ayrılmazlığını bilinçle uygulayan şairlerin başında gelen Ece Ayhan, “kapalı şiir” ile “anlamsız şiir” kavramlarının birbirine karıştırılmasının zararını en çok görenlerden biri olmuştur.”

2) TÜRKLERDE AD VERME GELENEKLERİ VE EĞİLİMLERİ ÜZERİNE (Doğan Aksan)

“Türklerde ad verme gelenekleri üzerinde oldukça geniş yayınlara rast-lıyoruz. Bir arada toplanması, değerlendirilmesi gereken bu gelenekler üzerinde biz de kısaca durabileceğiz.

Oğuz Kağan Destanı'nda çocuğa bir yaşına erdikten sonra bir toy ya-pılarak adın, bu törene katılan beylerce konduğunu öğreniyoruz. Bundan önce çocuğun adı yoktur. Bugün Altay'ın kuzeyinde ve Yenisey Irmağı kı-yılarında yaşayan Beltir ve Koybal Türklerinde de doğumdan sonra bir şölen verilerek yaşlı, saygın bir kişi tarafından çocuğun adının konduğunu görüyoruz. Yakutlarda ise çocuğa önce iğreti bir ad verilmekte asıl ad, onun göstereceği bir kahramanlıktan sonra konmaktadır. Adın bir başarı-ya, bir kahramanlığa dayatılması Türklerde çok eski bir geleneği belirle-mektedir: Çocuk, bir kahramanlık gösterinceye değin adsız sayılmakta, ilk başarı ya da kahramanlığından sonra kendisine bununla ilgili bir ad konmaktadır. Oğuz Kağan Destanı 'na göre Uruz Bey'in oğlu, babasının kendisine saklamasını buyurduğu şeyi iyi saklayıp Oğuz Kağan'a teslim ettiği için Kağan ona Saklap adını vermiştir. Yine Kağan 'ın Buz Dağı 'na kaçan atını kurtarıp getiren beye, üstü başı karlı olduğu için Karluk adı-nın verildiği yazılıdır. Dede Korkut'ta da çocuğa ad verilmesi ancak on beş yaşından sonra gösterdiği bir kahramanlık sonunda oluyor; ad, bu-nunla ilişkili bulunuyordu. Nitekim Dirse Han'ın oğlu, bir boğayla dövü-şüp onu öldürdükten sonra Boğaç adını almıştır.

Eski Türklerde ad verme geleneklerinden biri de çocuğa doğumdan sonra lohusanın kendine geldiği anda ilk gördüğü şeyin adının verilme-siydi. Bu gelenek nedeniyle ilk bakışta verilme nedeni anlaşılmayacak adlarla karşılaşılabilirdi. Aynı geleneğin bugün Altay Türklerinde bi-raz değişerek sürdüğünü görüyoruz: Çocuğa lohusanın odasına ilk

gire-nin adı verilmektedir. L. Rasonyi, bu gelenek nedeniyle -odaya ilk giren bir Rus kadını da olabildiği için- o yörede Rus kadın adlarına rastlandığını da belirtmektedir.

Türklerde bir ad verme yolunun da bir inanca dayandığı göze çarp-maktadır. Özellikle daha önceki çocukları yaşamayan ailelerde yani do-ğanın yaşaması için ona Durdu, Duran, Dursun; Durmuş, Durak, Yaşar, Satı, Satılmış adları verilmekte, bunlardan Satı ve Satılmış adları, yeni doğan çocuğun hiç çocuğu ölmemiş kadınlara para karşılığı satılması bi-çimindeki varsayımsal, küçük bir törenle konmakta; bugün Anadolu 'da da rastlanan bu ad verme sırasında çocuğa -kimi bölgelerde- bir de gömlek dikilmektedir.

Bugün Türkiye dışındaki Türklerde ve Türkiye 'de eski ad verme gele-neklerinin süregeldiğini gösteren başka tanıklar da vardır. Bunlar üzerin-de ayrıca durmuyoruz.

Bugün Türklerde özellikle Türkiye'de ad verme eğilimleri açısından ortaya konabilecek gerçekler, dil bilim açısından da çok ilgi çekicidir. Bu gerçeklerden ilki, bugün Türkiye'de erkek ve kadın adlarında göze çarpan ve kanımızca dünyanın pek az ülkesinde bulunabilecek olan çeşitliliktir. Bir başka deyişle bugün Türkiye'de yeni doğanlara konan adların tek tek sayısı, başka ülkelerdekine oranla çok yüksektir. Aydın Köksal'ın 1974 yı-lında üniversite sınavlarına başvuran adayların adları üzerinde bilgisa-yarla yaptığı sayım sonunda 14.740 erkek, 6595 kız adına (değişik, tek tek adlar) rastladığını burada belirtmeliyiz. Dilde geniş bir söz varlığı oluş-turan bu adlardaki çeşitliliğin doğuşunda Türk geleneğinden gelen adla-ra eklenen büyük ölçüdeki İslam adlarının yanı sıra cumhuriyetten sonra ad verme konusunda beliren gelişmeler, Türkçe kökenli sözcüklere ve tü-retmelere büyük ölçüde eğilim gösterilmiş olması da etkili olmuştur. Kök-sal'ın belirttiğine göre kız adlarında Türkçe kökenlilerin oranı daha yük-sektir. Birçok ana baba da çocuklarına yeni, az duyulmuş ya da hiç du-yulmamış adlar vermeyi yeğlemekte, söyleyiş güzelliğine önem vererek ki-mi zaman kökenine, hangi dilden geldiğine, anlamına bakmadan adlar tü-retmektedir.

Burada hemen belirtmeliyiz ki ad koyma eğilimleri ana babanın kültür çevresine, sosyal yapıya göre ayrımlar gösterir. Bu nedenle değişik kesim-lerde görülen özellikler üzerinde durmadan önce bütün ülkeyi kapsayan genel nitelikleri belirlemek gerekir sanıyoruz.

Bugün Türkiye'de özellikle kırsal alanlarda İslam adlarının konması yolundaki yaygın eğilim süregelmektedir. Mehmet, Ahmet, İsmail, Osman, Hüseyin, Hasan, Mustafa, Ali gibi erkek adlarıyla Ayşe, Emine, Hatice, Fatma gibi kadın adları kentsel alanlarda da yaygın olarak kullanılmak-ta ayrıca ana babanın, yakınlarının adlarını yaşatma isteği bu adların ön ad ya da göbek adı olarak konması sonucunu doğurmaktadır. Aydın Köksal'ın sayımına göre en yaygın erkek adı Mehmet, ikincisi Mustafa'dır; bunları daha düşük sayılarla Ahmet, Ali, Hüseyin, Hasan, İbrahim, İsmail, Osman, Ömer, Süleyman izliyor. Bir öğrencimin hazırladığı bitirme te-zinde ise değişik çevrelere ve yaş gruplarına dayanan bir araştırmanın sonuçları verilmiştir ki bunlar da Aydın Köksal'ın vardığı yargılara uy-maktadır.

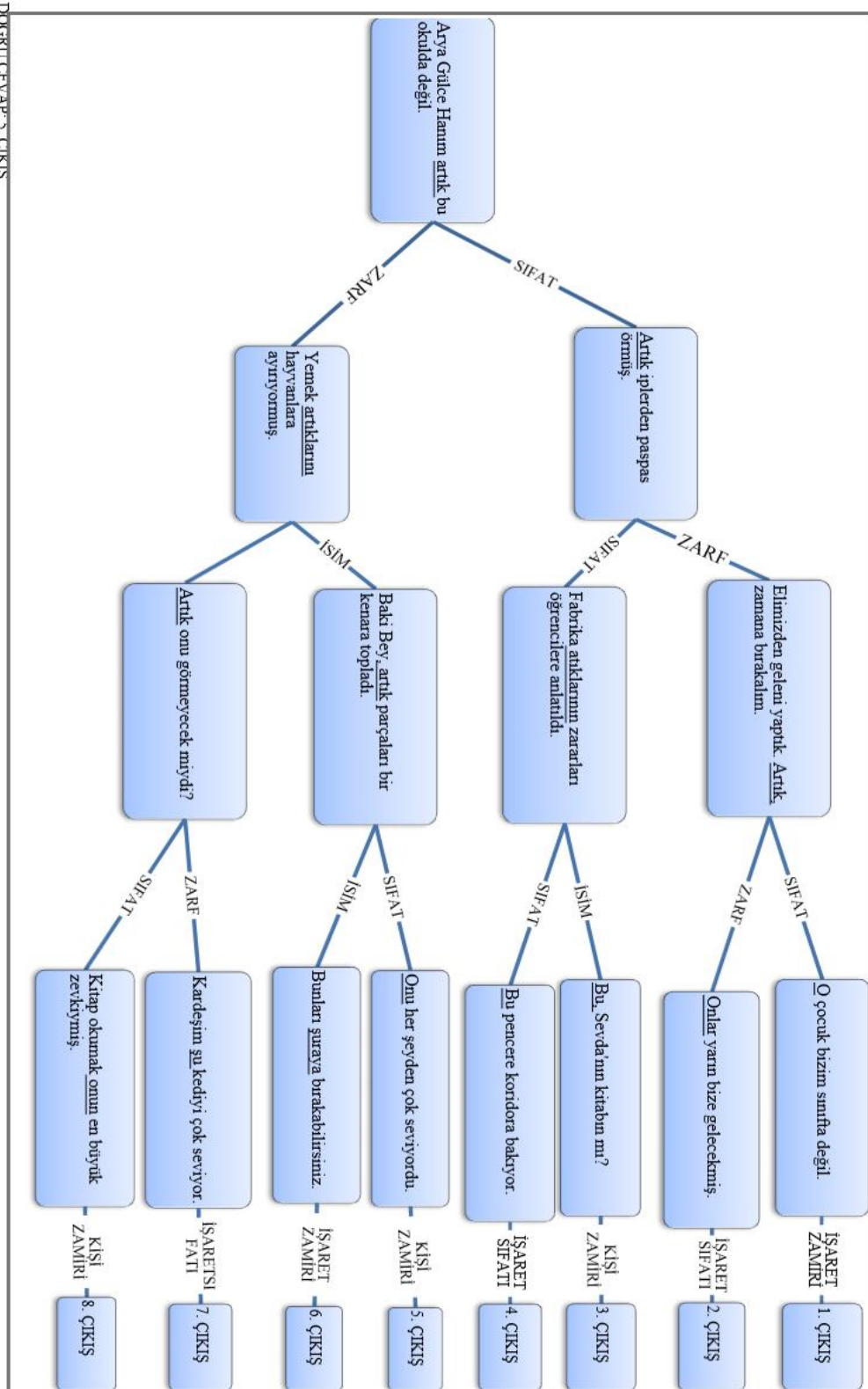
Bugün Türkiye'de ad vermede görülen eğilimler konusunda İlhan Baş-göz'ün ve Sedat Veyis Örnek'in çalışmalarından da söz etmek gerekiyor. Başgöz, toplumdaki değişimin bu arada kentleşmenin adlara etkisini belirlemekte, değişik yörelerde yaptığı araştırmanın sonuçlarını vermek-tedir. Araştırmacı, adların en çok ata ve yakınların adlarından seçildiği-ne değinmekte asker arkadaşı, kumandan adı, dinsel ad, komşu adı, tarih ya da politika büyüğü adı, doğum zamanına bağlı ad gibi ögelerin yüzdelerini de göstermektedir.

[illegible]

147

EK 11. Etkinlik Örneği-II

Aşağıda verilen cümlelerdeki, altı çizili sözcüklerin türünü takip ederek doğru çıkışı bulunuz.

Not: Konuları pekiştirmek maksadıyla tasarlanmış bir etkinlik örneğidir.

EK 12. Araştırma İzin Belgesi

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

05/03/2013

Sayı : 14588481/605.99/156373
Konu: Araştırma izni

GAZİ ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğünün 2012/13 nolu Genelgesi.
b) 25/02/2013 tarih ve 1038 sayılı yazınız.

Üniversiteniz Eğitim Bilimleri Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi Sevgi GÜZEL' in "Ortaöğretim 10. sınıf dil ve anlatım ders kitabındaki sözcük türlerinin öğretimi için seçilen metinlerin öğrenci başarısına etkisi" konulu tezi kapsamında çalışma yapma talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve araştırmanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Uygulama örneklerinin (10 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde iki örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme Bölümüne gönderilmesini arz ederim.

İlhan KOÇ
Müdür a.
Şube Müdürü

K
16.03.2013
Ehmedekir Bayir
[Signature]

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır.
05/03/2013
[Signature]
Yaşar SÜP
Şef

Bu belge, 5070 sayılı Elektronik İmza Kanununun 5 inci maddesi gereğince güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.
Evrak teyidi <http://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden bda4-991b-31c7-b819-3f00 kodu ile yapılabilir.

Konya yolu Başkent Öğretmen Evi arkası Beşevler ANKARA
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Ayrıntılı bilgi için: Nermin ÇELENK
Tel: (0 312) 221 02 17/134-135

GAZİLİ OLMAK AYRICALIKTIR..